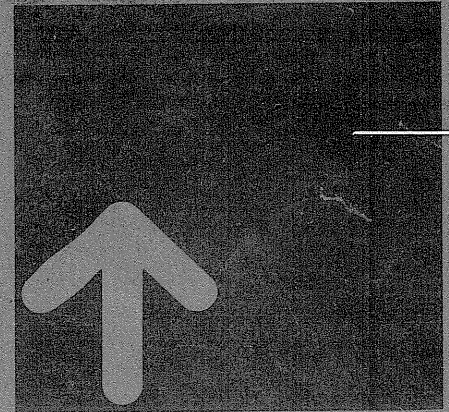
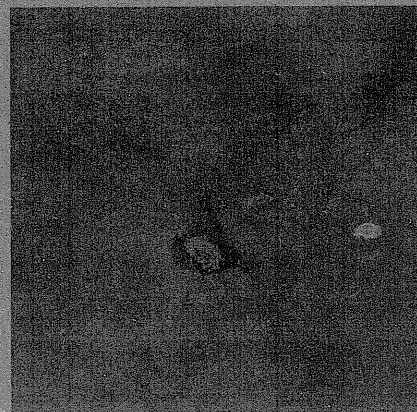
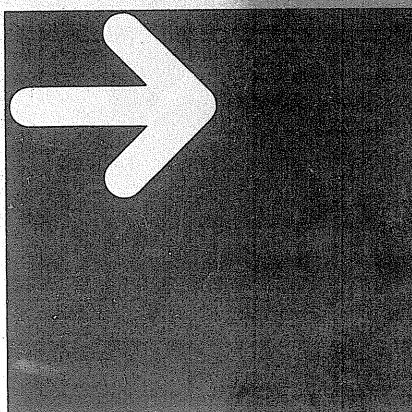
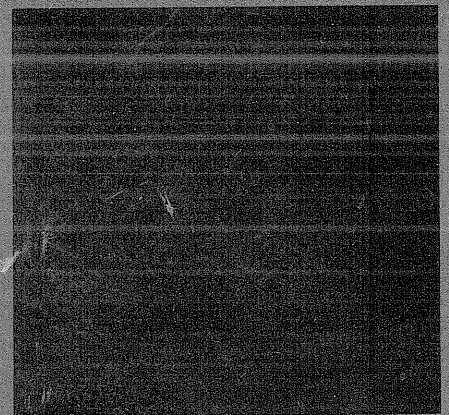
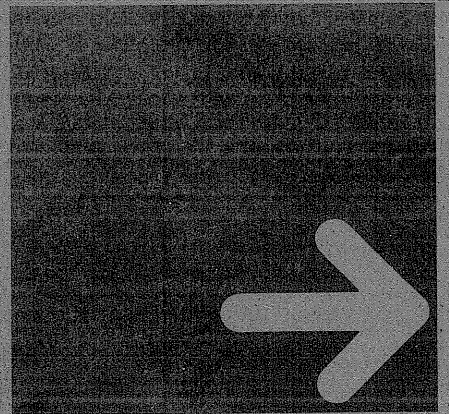

Miljoenennota 1976

A.W.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Zitting 1975-'76

Aangeboden 16 september 1975

Rijksbegroting voor het dienstjaar 1976

Nr. 1

Nota over de toestand van 's Rijks financiën

De bedragen, die in de nota en de bijlagen zijn vermeld, zijn uitgedrukt in miljoenen guldens, tenzij anders is aangegeven.

De economische situatie in 1975 en de vooruitzichten voor 1976 worden gekenmerkt door een sterke verdere toeneming van de werkloosheid, een nog steeds hoog inflatietempo en een inzakken van de groei van het reële nationale inkomen. Naar het zich thans op basis van zeer recent verkregen gegevens laat aanzien, zullen deze tendenties zich ook in latere jaren voortzetten. Teneinde dit te voorkomen lijkt bijstelling van het overheidsbeleid aan een lagere groei onvermijdelijk.

Aan de zorgwekkende omvang van de werkloosheid liggen verschillende oorzaken ten grondslag. Een deel van de werkloosheid wordt veroorzaakt door de geringe afzetmogelijkheden voor binnenlandse investeringen en voor exporten, zoals vooral het terugvallen van de wereldhandel teweegbrengt. De afzetproblemen leiden tot productiebeperking en daardoor tot werkloosheid.

Een groter en groeiend deel van de werkloosheid kan echter niet worden opgelost door een herstel van de afzetmogelijkheden. Dit deel van de werkloosheid wordt in belangrijke mate beïnvloed door de ontwikkeling van de reële arbeidskosten, de snelle technische ontwikkeling en het zich snel wijzigende patroon van de vraag. Voor de bestrijding van deze zogenaamde structurele werkloosheid biedt een bestedingsimpuls dan ook geen oplossing.

De regering geeft hoge prioriteit aan maatregelen ter voorkoming van een verdere afbrokkeling van de werkgelegenheid. In dat kader wil zij streven naar een trendmatige groei van het nationale inkomen van 3³/₄%. In het licht van deze doelstelling en op basis van thans ter beschikking komende indicaties over de ontwikkeling van onze economie bij ongewijzigd beleid wenst de regering met betrekking tot het beslag van de collectieve sector op het nationale inkomen – zoals dat tot uitdrukking komt in belastingen, sociale premies en sommige niet-belastingmiddelen, zoals de binnenlandse aardgasbaten – voorshands een jaarlijkse groei van rond 1% van het nationale inkomen als richtsnoer te nemen. Naar de mate waarin deze taakstelling zal worden verwezenlijkt, lijkt een bescheiden stijging van het reëel vrij beschikbaar inkomen per werknemer mogelijk. De regering zal zich diepgaand over de implicaties van deze taakstelling beraden. De hier weergegeven doelstellingen alsook de nadere concretisering ervan, met inbegrip van de verdelingsaspecten van een mogelijke inkomens toeneming, zullen – de beleidsvisie van de regering in aanmerking genomen – voorwerp van overleg met de Staten-Generaal en met de sociale partners moeten zijn.

In het bijzonder in het licht van de uitgangspunten voor het beleid op langere termijn presenteert de regering boven de structurele begroting 1976 en boven de reeds lopende conjunctuurmaatregelen een extra stimuleringsprogramma van 3 miljard. De daarin begrepen lastenverlichtingen zullen een bijdrage moeten leveren aan een matiging van de arbeidskostenontwikkeling in 1976. De daarnaast in het programma opgenomen uitgavenvergroting is vooral bestemd voor steunverlening aan bedrijven en het verbeteren van de aanpassing van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, terwijl daarnaast gelden worden uitgetrokken voor bestrijding van de werkloosheid in de bouw, met name in de zwaarst getroffen regio's.

Het in deze nota ontvouwd beleid brengt zeker grote risico's met zich mee, vooral met betrekking tot de financiering van het begrotingstekort. Het

alternatief is berusten in een aanzienlijk lagere groei, hogere werkloosheid en aantasting van de voor zovelen in onze samenleving wezenlijke overheidsvoorzieningen. De regering verwerpt dit alternatief en aanvaardt de risico's.

De Minister van Financiën,
W. F. Duisenberg

1. Inleiding	6	
2. De economische ontwikkeling in 1975 en 1976	9	
2.1. De internationale economische situatie	9	
2.2. De ontwikkeling van bestedingen en besparingen	13	
2.3. De ontwikkeling in de bouw	16	
2.4. De arbeidsmarkt	17	
2.5. De verdeling van het nationale inkomen	18	
2.6. Prijzen en inkomens	21	
2.7. De monetaire en kapitaalmarkt-ontwikkeling	22	
3. Het financieel-economische beleid	27	
3.1. Algemeen	27	
3.2. Het beleid op middellange termijn	28	
3.3. Het beleid in 1975 en 1976	30	
3.4. Het monetaire- en kapitaalmarktbeleid	33	
4. De meerjarenramingen 1976-1980	37	
4.1. Algemeen	37	
4.2. Nadere overweging van enkele uitgangspunten van het structurele begrotingsbeleid	37	
4.3. Totaalbeeld	39	
4.4. De ontwikkeling van enkele belangrijke uitgavengroepen in 1976-1978	43	
4.5. De niet-belastingmiddelen 1976-1978	50	
4.6. De ramingen voor 1979-1980 op basis van extrapolaties	51	
5. De begroting 1976	54	
5.1. Totaalbeeld	54	
5.2. Maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid	54	
5.3. De groei van de uitgaven	56	
5.4. De belastingen	60	
5.4.1. Het belastingbeleid	60	
5.4.2. De belastingopbrengsten	64	
5.4.3. De belastingdruk	66	
5.5. De financiering van het begrotings-tekort	68	
6. De financiën van de gemeenten en de provincies	69	
6.1. Algemeen	69	
6.2. Het Gemeentefonds en het Provinciefonds	70	
6.3. De doeluitkeringen en bijdragen aan gemeenten, provincies en andere publiekrechtelijke lichamen	71	
6.4. De financiering van de kapitaal-uitgaven van de lagere publiekrechtelijke lichamen	72	
Bijlagen		
1. Algemene verzamelstaat van de uitgaven en ontvangsten per hoofdstuk van de begrotingen 1975 en 1976	77	
2. De belastingopbrengsten	79	
3. Meerjarenramingen 1976-1980	83	
4. De vermoedelijke uitkomsten van de begroting 1975	90	
5. De kasontwikkeling van het Rijk	96	
6. De uitgaven en de ontvangsten 1975-1976 ingedeeld volgens de functionele classificatie	102	
7. De uitgaven en de ontvangsten 1972-1976 ingedeeld naar economische groepen	106	
8. Tienjarenoverzicht 1967-1976	114	
9. De kapitaaluitgaven van de gemeenten en de provincies in 1972-1975 en hun financiering	117	
10. De uitgaven voortvloeiende uit machtigingen tot het aangaan van verplichtingen	119	
11. De nationale schuld	123	
12. De staatsbalans per 31 december 1974	126	
13. Aantallen burgerlijk rijkspersoneel per departement	139	
14. De uitgaven van de gehele overheid en van de sociale verzekering	140	
15. De begrotingen 1976 van de fondsen en de staatsbedrijven	141	
16. Lijst van gebezigde technische termen en hun betekenis	145	

1. Inleiding

De teruggang van de wereldeconomie is veel groter gebleken dan aanvankelijk werd verwacht. Ondanks het door Nederland gevoerde stimuleringsbeleid heeft de binnenlandse conjunctuur in 1975 dan ook een gevoelige inzinking ondergaan. De meest recente aanwijzingen lijken er echter op te duiden dat de conjunctuur in de Verenigde Staten en Japan het dieptepunt is gepasseerd, terwijl er ook voor andere landen indicaties zijn (ontwikkeling van de voorraden en de orderontvangsten) voor een naderend economisch herstel. Hoe krachtig dat herstel zal zijn is nog onzeker, maar een zeer snelle opleving lijkt niet waarschijnlijk. Het economische toekomstbeeld van ons land is in sterke mate van het internationale herstel afhankelijk.

In het bijzonder in samenhang met de recente economische teruggang moesten de vorig jaar gemaakte meerjarenafspraken voor 1976–1978 worden aangepast. Met name de uitgaven voor rente staatsschuld en voor werkloosheidsuitkeringen nemen aanmerkelijk sterker toe dan in die afspraken kon worden voorzien. Voorts bleken extra bedragen nodig ten behoeve van gemeenten en provincies, wegens een tegenvaller bij de ambtenarensalarissen en ter oplossing van enige AOW-problemen, die verband houden met het vervallen van de zogenoemde Noodwet en met een verbetering in de tariefopbouw van de bejaardenziekenfondsverzekering. De budgettaire problemen worden nog verzaamd omdat het onvermijdelijk blijkt de begrotingsruimte in benedenwaartse richting bij te stellen wegens de te verwachten lagere trendmatige reële groei van het nationale inkomen. Een en ander plaatst de regering voor de noodzaak van compensaties tot een totaal van 5,4 miljard voor de drie jaren te zamen. Deze zijn voor 3,3 miljard bij de uitgaven aangebracht (waarvan 0,8 miljard uit beschikbare reserve). Op deze wijze komt het uitgavenniveau 1978, afgezien van wijzigingen wegens loon- en prijsstijging per saldo slechts weinig hoger uit dan de vorig jaar gemaakte afspraken. Een compensatie van 1,4 miljard wordt verkregen door hogere aardgasopbrengsten. De overige niet-belastingontvangsten leveren een bijdrage van 0,2 miljard. De dan nog resterende 0,5 miljard dient te worden gedekt door belastingmaatregelen (boven de reeds in de aanvankelijke meerjarenafspraken voorziene omvang).

De vooruitzichten met betrekking tot de conjunctuur en in het bijzonder de ook voor 1976 verwachte omvangrijke werkloosheid geven aanleiding de tijdelijke bijdragen aan enkele sociale fondsen, de tijdelijke verlaging van de loon- en inkomstenbelasting en de tijdelijke verruiming van de zelfstandigenaftrek, tot welke maatregelen eind vorig jaar is besloten, in 1976 te handhaven. Daarnaast zal de uitvoering van de reeds vaststaande werkgelegenheidsprogramma's in 1976 nog omvangrijke uitgaven vergen. De regering voegt hieraan thans het in het voorwoord aangekondigde beleidsprogramma toe.

Dit nieuwe beleidsprogramma is opgesteld om de dreiging van een verder oplopen van de werkloosheid in de jaren na 1976 en van aanhoudend hoge inflatiepercentages af te wenden. Aangezien het daartoe noodzakelijk is om de reële arbeidskostenstijging af te remmen, wil de regering de voorwaarde scheppen om de nominale ontwikkeling, zoals die tot uitdrukking komt in

lonen en prijzen, beneden de 10% per jaar te brengen. Om toch een zekere groei van het reëel beschikbare inkomen per werkende te realiseren, is dan een beperking van de lastenstijgingen gewenst. Daartoe wil de regering de stijging van de collectieve lasten – belastingen, premies en enige niet-belastingmiddelen, met name aardgasopbrengsten, omvattende – beperken tot rond 1% van het nationale inkomen per jaar.

Door dit beleidsprogramma wil de regering tevens voorkomen dat de trendmatige reële groeivoet van het nationale inkomen daalt tot beneden de nu gekozen $3\frac{3}{4}\%$.

De consequenties van de herziene uitgangspunten van het beleid zijn nog niet in de meerjarenafspraken voor 1977 en 1978 en in de geëxtrapoleerde ramingen voor 1979 en 1980 verwerkt. Hieraan voorafgaand zal de regering een hernieuwde afweging opstellen voor de verdeling van de stijging van de collectieve lasten over belastingen, sociale premies en niet-belastingmiddelen, terwijl voorts een hernieuwde afweging binnen de rijksbegroting nodig zal zijn om de gewenste wijzigingen te ondersteunen. Inmiddels is in het licht van deze herziene uitgangspunten besloten tot een nieuw programma voor 1976 ter grootte van 3 miljard, waarvan 550 miljoen zal drukken op de begroting voor 1977. Dit programma is als volgt opgebouwd:

Tabel 1.1 Nieuw beleidsprogramma

Uitgaven

Tijdelijke bijdrage aan het Algemeen Kinderbijslagfonds		600
Overige uitgaven (hiervan zal circa 500 miljoen op de begroting 1977 drukken); globale verdeling:		
– bestrijding van de werkloosheid in de bouw	650	
– steunverlening aan bedrijven	550	
– overige maatregelen o.m. gericht op verbetering van de aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt	350	
		1 550

Belastingverlagingen

Continuering van de vervroegde afschrijvingsfaciliteit van $2 \times 25\%$ voor bedrijfsgebouwen tot 31 december 1976 (drukt op de begroting 1977)		50
Uitstel van de voorgenomen verhoging van het algemene tarief van de omzetbelasting tot 1 juli 1976		800
Totaal		3 000

De voor 1976 voorgestelde belastingmaatregelen omvatten naast een aanpassing voor 80% van het tarief van de loon- en inkomstenbelasting aan de inflatie behoudens voor de tariefschijven van 58% en hoger, verzwaringen in de sfeer van deze belasting tot een bedrag van rond 700 miljoen, in de omzetbelasting tot een bedrag van 500 miljoen (rekening houdend met het in tabel 1.1 vermelde uitstel van de ingangsdatum) en in die van de overige indirecte belastingen tot een bedrag van rond 800 miljoen.

Als gevolg van de geschetste maatregelen van deels structurele deels conjuncturele aard, vertoont de begroting 1976 het volgende beeld, waarbij ter vergelijking de desbetreffende bedragen van de vorig jaar gemaakte meerjarenafspraken zijn vermeld.

Tabel 1.2. Begrotingsbeeld 1976 (in miljarden guldens)

	Exclusief conjuncturele maatregelen		Conjuncturele maatregelen	Inclusief conjuncturele maatregelen volgens ontwerp-begroting
	volgens meerjarenafspraken van vorig jaar	volgens ontwerp-begroting		
Uitgaven	71,2	72,8	5,1	77,9
Ontvangsten	66,5 ¹	64,7	- 1,9	62,8
Saldo	- 4,7	- 8,1	- 7,0	- 15,1
Aflossing nationale schuld	1,5	1,4		1,4
Saldo exclusief aflossingen nationale schuld	- 3,2	- 6,7		- 13,7

¹ Rekening houdend met een toeneming van de belastingontvangsten overeenkomstig de toen veronderstelde trendmatige groei

De begrotingsvoorstellen voor 1976 monden uit in een stijging van de uitgaven (exclusief conjuncturele posten en gemeten ten opzichte van de ontwerp-begroting 1975) met 17%. De volumestijging belooft 8%. De uitgaven inclusief conjuncturele posten kunnen het beste worden vergeleken met het uitgavenpeil 1975 volgens de vermoedelijke uitkomsten, waarin de conjuncturele uitgaven van dat jaar eveneens zijn begrepen. Aldus berekend is de uitgavenstijging in 1976 18%, waarvan volumestijging 9%.

De raming van de belastingontvangsten (exclusief de tijdelijke verlagingen) blijft in 1976, in het bijzonder onder invloed van tegenvallende ontvangsten in en met betrekking tot 1975, rond 3 miljard achter bij het niveau van een ontwikkeling die zou overeenkomen met de bij het trendmatige begrotingsbeleid gehanteerde groei. Dit leidt – hoewel de toetsing aan de structurele begrotingsruimte sluit – tot een overeenkomstige stijging van het tekort (ook zonder conjuncturele posten). Overigens is deze toeneming ten dele slechts tijdelijk aangezien het tekort weer zal dalen naarmate de terugval in de belastingopbrengsten verdwijnt. Het structurele beleid van de regering is er op gericht, dat de groei van de Nederlandse economie zich op een zodanig peil kan handhaven, dat de belastingontvangsten in de komende jaren een herstel tot het normale niveau zullen te zien geven.

Voor 1976 zal de financieringsbehoefte, inclusief het tekort van het Gemeentefonds, naar verwachting uitkomen op ruim 14 miljard. Tegen de achtergrond van de conjuncturele ontwikkeling kan de omvang van de financieringsbehoefte aanvaardbaar worden geacht. Niettemin zal een verantwoorde financiering van dit omvangrijke bedrag een zware opgave zijn. Zo er grenzen worden bereikt dan liggen deze op het gebied van de financiering.

Aan de herziene meerjarenafspraken voor 1977 en 1978 zijn voor 1979 en 1980 ramingen toegevoegd op basis van extrapolatie. Op deze wijze wordt de omvang van de budgettaire problematiek voor de komende jaren duidelijk in het licht gesteld.

2. De economische ontwikkeling in 1975 en 1976

2.1. De internationale economische situatie

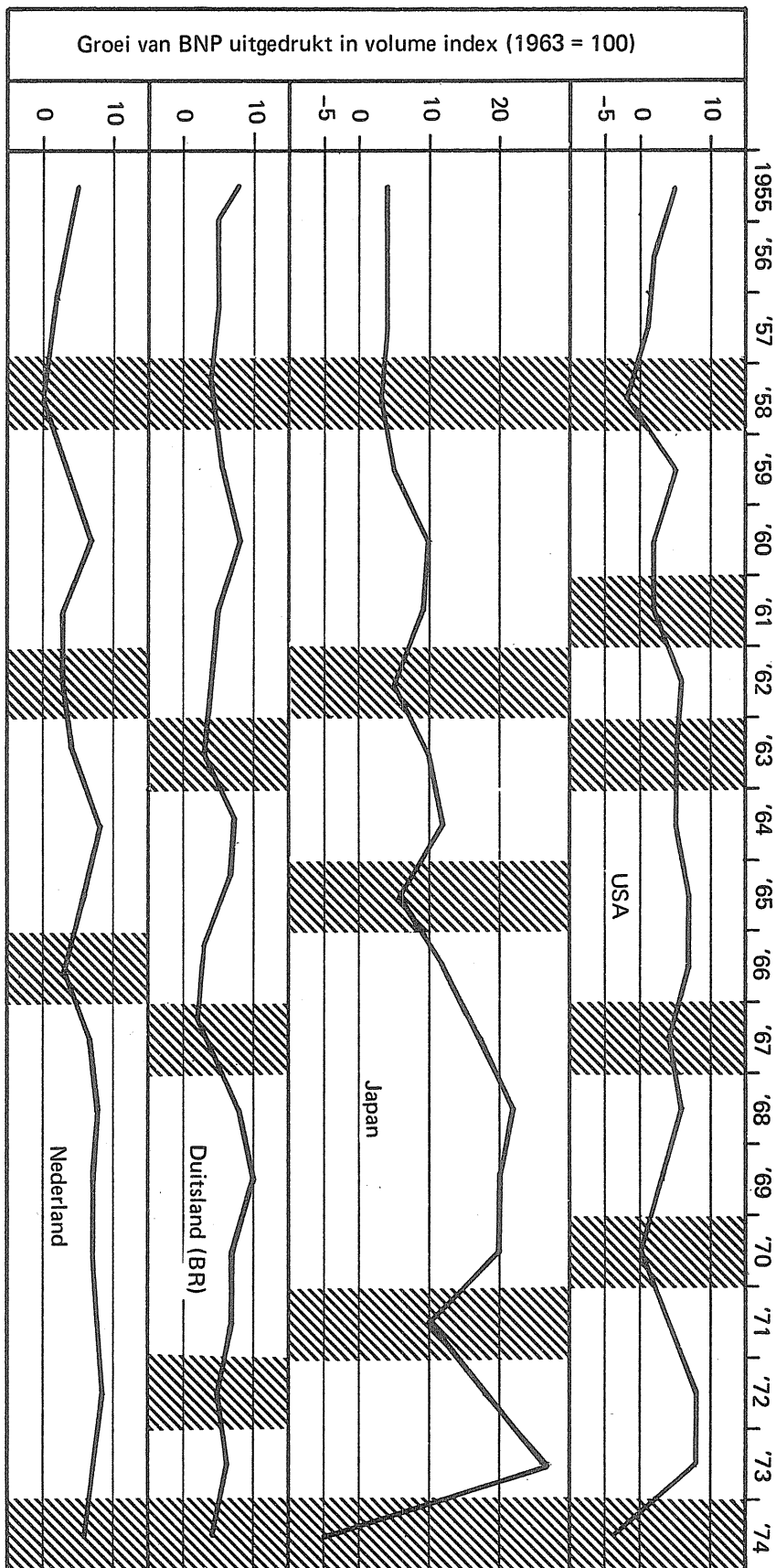
De internationale conjuncturele ontwikkeling in 1974 en de eerste helft van 1975 heeft een veel ongunstiger beeld te zien gegeven dan aanvankelijk op grond van de ervaringen bij voorgaande na-oorlogse recessieperioden mocht worden verwacht. Zowel de regeringen van de industriële landen als het OESO-secretariaat hebben hun ramingen dan ook verschillende malen in neerwaartse richting moeten bijstellen. In juli vorig jaar schatte de OESO de groei van de wereldhandel in 1975 nog op 7 à 8%; het Centraal Planbureau was toen reeds minder optimistisch en plaatste bij het in de Macro-Economische Verkenning 1975 gepresenteerde groeicijfer van 5% de kanttekening, dat deze raming als optimistisch diende te worden beschouwd. Thans raamt het Centraal Planbureau voor 1975 een daling van de voor Nederland herwogen wereldhandel van ongeveer 5%.

Er bestaat tot nog toe onvoldoende inzicht in de onderlinge samenhang van de verschillende oorzaken die hebben geleid tot het in vergelijking met vorige recessies zo sterk inzakken van de economische activiteit, en het, ondanks de in verschillende industriële landen genomen stimulerende maatregelen, lange uitblijven van de economische opleving. Toch kan wel al op enkele factoren worden gewezen, die mede verantwoordelijk moeten worden geacht voor de grote intensiteit van de huidige recessie. Daarbij moet in de eerste plaats de aandacht worden gevestigd op de directe en indirecte gevolgen van de oliecrisis van eind 1973 en op het feit, dat deze onmiddellijk aansloot op een periode van scherpe vraag- en kosteninflatie die in een aantal industriële landen reeds aanleiding had gegeven tot een afremmend beleid. De sterke stijging van de olieprijs, de daaruit voortvloeiende onzekerheid over de wijze waarop de opdoemende betalingsbalansproblemen zouden kunnen worden opgelost en over de stabiliteit van de wereldeconomie in het algemeen hebben ongetwijfeld in vrijwel alle landen een beperkende invloed gehad op de volume-ontwikkeling van zowel consumptie als investeringen. De zich reeds aftekenende recessie werd daardoor versneld en versterkt. Met name de automobiële industrie heeft daardoor een inzinking te zien gegeven, die zijn weerga in de naoorlogse periode niet kent.

In tegenstelling tot voorgaande recessieperioden vertoonde de conjunctuur in 1974, mede ten gevolge van de oliecrisis, in de belangrijkste industriële landen een vrijwel parallel verloop. Grafiek 2.1 illustreert dit.

Door de grote mate van paralleliteit in de ontwikkeling is de internationale voortplanting van de conjunctuur veel sterker geweest dan wanneer de grote industriële landen zich in een verschillende fase van de conjunctuurcyclus zouden hebben bevonden. Deze situatie is niet tijdig onderkend. Als gevolg van de hoge inflatievoet heeft er bovendien bij elk van de grote industrielanden een neiging bestaan om met het snel op gang brengen van binnenlandse stimuleringsmaatregelen te wachten tot andere vóórgingen. Dit is fruikend gebleken voor de wereldhandel.

Grafiek 2.1. Recessies in drie grote landen en Nederland

Daar komt bij dat de gevolgen van de olieprijsverhoging voor een aantal landen het voeren van een adequaat stimuleringsbeleid hebben bemoeilijkt, omdat zo'n beleid tot een verdere toeneming van de door olieprijsverhoging toch reeds omvangrijke betalingsbalanstekorten zou leiden. Een aantal OESO-landen, met name de kleinere, maar ook b.v. Japan, zag zich zelfs gedwongen een restrictief beleid te voeren omdat de optredende betalingsbalanstekorten ernstige financieringsproblemen oproepen. Hetzelfde geldt in nog veel sterkere mate voor de ontwikkelingslanden, die zich genoodzaakt zagen hun invoer te beperken teneinde de olierekening te kunnen betalen. Ook dit heeft uiteraard een verscherpend effect gehad op de internationale recessieve tendenties.

De directe en indirecte gevolgen van de olieprijsverhoging kwamen bovenop de gevolgen van structurele ontwikkelingen – waaronder vraagverschuivingen, zowel nationaal als internationaal – die reeds langer aan de gang waren, doch zich door de recessie duidelijker hebben gemanifesteerd en daardoor op hun beurt de recessie ook weer hebben verscherpt. Dit geldt in de eerste plaats voor de bouwsector, waar zich na de zeer sterke expansie van de afgelopen decennia tekenen van verzadiging op bepaalde deelmarkten beginnen af te tekenen, niet alleen in Nederland maar ook in andere landen. Dit noodzaakt tot een structurele aanpassing van de productiecapaciteit in de bouwsector in de komende jaren.

In de tweede plaats moet worden gewezen op de ondanks de recessie hoog gebleven inflatiegraad (veel hoger dan in voorgaande recessieperiodes). Het is waarschijnlijk, dat de aanhoudend hoge inflatie een sfeer van onzekerheid heeft geschapen waardoor het vertrouwen van ondernemers en consumenten in een herstel van de economische activiteit is geschaad. Niet verwacht was echter, dat de voortdurende inflatie minder afschrikwekkend zou zijn dan de onzekerheid over de toekomst. De vrees voor geldgebrek blijkt groter dan de vrees voor geldontwaarding. Wellicht vindt het oplopen van de gezinsbesparingen in de meeste landen mede hierin zijn verklaring. Hierbij moet overigens wel worden aangetekend, dat het een normaal verschijnsel is dat de besparingen tijdens recessieperiodes tijdelijk enigszins oplopen.

Ondanks de hiervoor genoemde factoren, waarvan de invloed zich niet voor precieze kwantificering leent, zijn er toch aanwijzingen voor een zeker herstel van de internationale conjunctuur in de komende twaalf maanden. In verschillende grote industrielanden, m.n. de Verenigde Staten en Japan, is de teruggang van de industriële productie tot staan gekomen respectievelijk omgeslagen in een lichte stijging, terwijl ook de orderontvangst weer een stijgende lijn vertonen. Voorts zal de noodzaak de teruggelopen voorraden weer aan te vullen tot de economische opleving kunnen bijdragen. Het vertrouwensherstel bij ondernemers en consumenten zal een essentiële voorwaarde vormen voor het doorzetten van de economische opleving.

De invloed van het buitenland op onze economie

De werkgelegenheid en de industriële capaciteitsbezetting in ons land zijn sterk afhankelijk van de internationale economische ontwikkeling.

Onze export van goederen en diensten belooft thans ruim 50% van het nationale inkomen. Nederland behoort daarmee tot de landen die het meest gevoelig zijn voor schommelingen in de internationale conjunctuur. De voor Nederland herwogen jaarlijkse gemiddelde groei van de wereldinvoer, die in de periode 1960–1965 8,5% bedroeg, nam in de daarop volgende 5 jaren toe tot gemiddeld 9,7% en vertoonde zelfs in het recessiejaar 1967 nog een groei van 3%. In 1975 daarentegen treedt een daling op van ongeveer 5%. Hierdoor en door de aanzienlijke vertraging van de groei in 1974 ligt onze export thans tenminste 10 % beneden de trendwaarde. De opgetreden vraaguitval kan op zeker 10 miljard gulden worden geschat.

De gevolgen van de huidige depressieve ontwikkeling voor de Nederlandse economie, waar de export meer dan de helft van het nationale inkomen beloopt, laten zich onmogelijk compenseren door een nationaal stimuleringsbeleid. Dit laatste kan zich immers slechts richten op het ondersteunen van de binnenlandse vraag. Daarmee kan wel een zekere mate van vervanging van buitenlandse vraaguitval worden bereikt, doch de samenstelling van buitenlandse en binnenlandse vraag verschilt zodanig dat het stimuleringsbeleid hier op grenzen kan stuiten. Daarbij speelt tevens dat als gevolg van een te geforceerd beleid de bestaande export-gerichtheid zou kunnen worden aangetast. Uiteraard ligt deze problematiek geheel anders in die landen waar de omvang van de export in verhouding tot het nationale inkomen van minder betekenis is dan in Nederland.

De Nederlandse betalingsbalans

Ondanks de ongekend grote vraaguitval uit het buitenland zal de lopende rekening van de betalingsbalans voor 1975 naar schatting een overschot van ongeveer 4 miljard gulden te zien geven; voor 1976 raamt het Centraal Planbureau een overschot van ongeveer 7 miljard. Deze overschotpositie is in sterke mate beïnvloed door het lage peil van het volume van de invoer ten gevolge van de recessie enerzijds en door de verbetering van de ruilvoet zowel bij goederen als bij de diensten anderzijds. De verbetering van de ruilvoet bedraagt, ten opzichte van 1974, in 1975 ongeveer 2% van het nationaal inkomen en, gecumuleerd, in 1976 ongeveer 3%. Zonder ruilvoetverbetering zou het saldo van de lopende rekening, bij dezelfde volumeontwikkeling van in- en uitvoer, in 1975 circa 3 miljard en in 1976 ruim 5 miljard lager zijn.

De ruilvoetverbetering is in belangrijke mate een gevolg van de prijsstijging van het geëxporteerde aardgas. Dit doet de vraag rijzen welke de totale invloed is van het aardgas op onze externe positie. Deze vraag is moeilijk nauwkeurig te beantwoorden. De economische en financiële gevolgen van het aardgas zijn daarvoor inmiddels te sterk in de gehele Nederlandse economie doorgewerkt.

Wel is het duidelijk, dat het teruglopen van de aardgasbaten over enkele jaren (via een verhoogde invoer van energieproducten en een dalende export van aardgas) een negatieve invloed op het saldo van de lopende rekening zal uitoefenen en dus tot aanpassingen in het productie- en bestedingspatroon zal moeten leiden.

Voor de sectoren buiten het aardgas geeft het hoge overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans geenszins een indicatie van onze internationale concurrentiepositie. Deze ontwikkelt zich, mede door de depreciatie van de dollar en het pond sterling en de met deze valuta's sterk gelieerde munten in vele sectoren juist ongunstig. Het volume van de Nederlandse goederen- en dienstexport, exclusief aardgas, zal hierdoor – en natuurlijk ook als gevolg van de daling van de wereldhandel als geheel – in 1975 ruim 5% lager zijn dan vorig jaar en in 1976 nauwelijks weer klimmen naar het peil van 1974. Het ligt voor de hand dat in deze omstandigheden een duurder worden van de gulden ten opzichte van de valuta's der overige aan het 'slang' arrangement deelnemende landen moet worden vermeden. In dit verband zijn twee factoren aan te wijzen die er toe bijdragen dat het overschot op lopende rekening voor een groot deel weer via de kapitaalrekening terugvloeit naar het buitenland en daarmee de opwaartse druk op de gulden verminderen. De eerste factor is de ontwikkelingshulp. Deze neemt (incl. de door de Staat gegarandeerde leningen), volgens de meerjarenafspraken toe van 1850 miljoen in 1975 via ruim 2800 miljoen in 1976 tot ongeveer 3,2 miljard in 1978. Ervan uitgaande, dat ongeveer tweederde gedeelte van onze ontwikkelingshulp via de kapitaalrekening van de betalingsbalans loopt betekent dit, dat voor de periode tot en met 1978 het overschot op lopende rekening tot een bedrag oplopend van 1,2 miljard in 1976 tot ongeveer 2,15 miljard in 1978 zijn tegenpost vindt op de kapitaalrekening vanwege de

financiering van de ontwikkelingshulp. In de tweede plaats dient gewezen te worden op het particuliere kapitaalverkeer. Het kapitaalverkeer van de particuliere sector plus het lange kapitaalverkeer van de banken, dat in de jaren zestig globaal in evenwicht was en in de monetaire crisisjaren 1970 en 1971 grote overschotten te zien gaf, heeft over de periode 1972 t/m 1974 geresulteerd in een kapitaalafvloeiing van gemiddeld ongeveer 3 miljard per jaar. Hoewel het moeilijk is aan deze recente ontwikkeling conclusies te verbinden, t.a.v. de ontwikkeling van de kapitaalrekening op langere termijn, zal een uit dezen hoofde plaats vindende kapitaalexport bijdragen tot een vermindering van de druk op de gulden als gevolg van grote overschotten op de lopende rekening van de betalingsbalans.

Tenslotte moet er op worden gewezen dat ook de van tijd tot tijd plaats vindende valuta-interventies in het kader van het 'slang' arrangement, en vooral het streven van de slanglanden om hun monetaire beleid zoveel mogelijk te coördineren, er in belangrijke mate toe bijdragen dat de koers van de gulden een stabiele relatie behoudt ten opzichte van de overige slangvaluta's. Voor zover de koers van de gulden dan ook effectief wijzigingen ondergaat ten opzichte van de wereld als geheel, is dat primair een gevolg van een zich wijzigende verhouding tussen de groep der slanglanden als geheel en de rest van de wereld, een verhouding die uiteindelijk evenzeer wordt bepaald door het beleid van de niet-slanglanden als dat van de groep der slanglanden. Het is immers duidelijk dat in het gehele mondiale veld van krachten het Nederlandse beleid ten aanzien van de koers van de gulden slechts een zeer geringe invloed kan uitoefenen.

2.2. De ontwikkeling van bestedingen en besparingen

Trendbreuk in 1971

Tabel 2.2 geeft een overzicht van de volumemutaties in de voornaamste bestedingscategorieën sinds 1967. Opvallend is in deze tabel de breuk die zich in ieder van de binnenlandse bestedingscategorieën heeft voorgedaan tussen de cijfers voor en vanaf 1971. In de vier jaren 1967–1970 stegen de nationale bestedingen gemiddeld met ruim $6\frac{1}{2}\%$ per jaar; in 1971–1974 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse stijging nog geen 2%. Deze afzakking komt mede voor rekening van de grootste bestedingscategorie, nl. de consumptieve bestedingen. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat dit verband houdt met de ontwikkeling van het reëel vrij beschikbare inkomen, dat in de periode 1967–1970 jaarlijks gemiddeld aanzienlijk sneller toenam dan in de periode 1971–1974. Mede een rol hierbij heeft het beleid gespeeld, dat er in 1971 op werd gericht de excessieve vraagontwikkeling die zich tegen het einde der jaren zestig duidelijk liet gevoelen, een halt toe te roepen. Het in dit kader gevoerde restrictieve beleid steunde o.a. op de in 1971 genomen loonmaatregelen en op de toepassing van de wiebeltax in datzelfde jaar. Voorts werd de bestedingsbeperking geaccentueerd door de druk die het toen nog gehanteerde – en inmiddels gewijzigde – compartimentensysteem bij de toepassing van het trendmatige begrotingsbeleid in een tijd van snel oplopende prijzen uitoefende op het volume van de overheidsbestedingen. Achteraf gezien is de uit een en ander voortvloeiende binnenlandse bestedingsbeperking wellicht te lang doorgezet. Bij die conclusie moet dan echter wel de kanttekening worden geplaatst, dat de onderliggende ongunstige trends in de economische ontwikkeling van Nederland nog niet duidelijk herkenbaar waren toen de conjuncturele maatregelen van 1971 werden genomen en toen die nog werden versterkt in januari 1972 met de verhoging van de wiebeltax van 3% tot 5%.

Tabel 2.2. Volume-mutaties van enkele bestedingscategoriën¹

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
<i>Consumptieve bestedingen</i>	4,7	5,5	7,0	7,2	3,2	3,3	1,8	2,8	3,0	2,7
Particuliere sector	5,4	6,6	7,7	7,9	3,3	3,6	2,1	2,8	2,5	3
Overheid: lonen en salarissen	1,7	2,1	4,9	3,1	3,4	3,2	1,5	1,9	2,0	1
Overheid: netto materieel	4,5	2,5	3,5	13,9	2,6	0,0	-1,5	5,6	11,0	3
<i>Bruto investeringen in vaste activa</i>	8,1	11,1	-2,1	10,1	3,3	-2,2	6,5	-5,5	-6,5	-2,8
Bedrijven	6,0	10,5	-1,1	15,6	0,7	-5,3	11,4	-2,0	-7,0	-5
Woningbouw	12,0	9,5	-3,1	1,9	9,5	12,9	3,9	-12,8	-12,5	-3
Overheid	10,1	15,0	-3,8	3,2	4,9	-10,8	-5,9	-7,7	4,5	4
<i>Totaal nationale bestedingen (inclusief voorraadvorming)</i>	5,2	6,8	6,5	8,0	2,1	1,5	3,9	0,1	-1,5	3,1
Export van goederen en diensten incl. aardgas	7,7	12,2	15,3	12,8	11,1	9,6	13,0	4,2	-4,7	8
Export van goederen en diensten excl. aardgas	7,6	11,9	15,1	12,6	10,8	9,3	12,8	3,8	-5,3	8
Totaal bestedingen	5,9	8,4	9,2	9,6	5,1	4,4	7,3	1,7	-3,0	4,6

¹ Procentuele stijging of daling t.o.v. het voorgaande jaar
Bron: C.P.B.

Recente ontwikkelingen en vooruitzichten voor 1976

Bij vergelijking van de jongste schattingen voor 1975 met die in de miljoenennota van vorig jaar – toen mocht nog een volumestijging van de binnenlandse bestedingen met 4,5% in 1975 worden verwacht – blijkt hoezeer de recente feitelijke ontwikkeling de aanvankelijke verwachtingen heeft gelogenstraft. Nu kondigt zich namelijk, ondanks het expansieve beleid van de regering, in 1975 zelfs een volumedaling van 1,5% in het totaal van de binnenlandse bestedingen aan. Deze daling komt voornamelijk voor rekening van de investeringen en de voorraden; het volume van de consumptieve bestedingen in de particuliere sector blijft in 1975 nog enigszins stijgen, naar schatting met 2,5% ten opzichte van vorig jaar.

Het inzakken van de wereldhandel is als voornaamste oorzaak van de binnenlandse teruggang in 1975 aan te wijzen: het volume van de export van goederen en diensten neemt dit jaar, naar huidige schattingen, met 4,7% af ten opzichte van 1974. De invloed van deze teruggang overtreft verre de stimulans die de overheid direct aan de binnenlandse bestedingen kan verlenen. Ter illustratie: in prijzen van 1974 loopt de export van goederen en diensten in 1975 met 5,0 miljard gulden terug, terwijl de overheidsconsumptie en overheidsinvesteringen met rond 1,7 miljard stijgen. Daarbij vormen de overheidsinvesteringen overigens de enige investeringscategorie die in 1975 niet daalt, voor het eerst na een drietal jaren van teruggang. De investeringen van bedrijven in woningen en vaste activa dalen in 1975 met een bedrag van 2,3 miljard (in prijzen van 1974), waarmede de stijging van de overheidsinvesteringen verre wordt overtroffen.

De versnelde teruggang van de bedrijfsinvesteringen in vaste activa in 1975 is zowel het gevolg van conjuncturele factoren als van structurele factoren. Bij de conjuncturele factoren speelt de terugval van de effectieve vraag, en in het bijzonder de vraaguitval uit het buitenland een belangrijke rol. De stijging van de reële arbeidskosten is een structurele factor die de investeringen afremt. Die stijging komt tot uiting in het verloop van de arbeidsinkomensquote die van 1973 tot 1975 scherp oploopt, overigens mede als gevolg van de inzakkende conjunctuur. Daarin weerspiegelt zich tevens een verslechtering van de financieringsmogelijkheden voor de particuliere investeringen. De teraanmoediging van de investeringen getroffen beleidsmaatregelen in de sfeer van het globale instrumentarium

van investeringsaftrek en vervroegde afschrijving hebben de teruggang in de investeringen dan ook niet kunnen voorkomen. Naast een beleid gericht op het stimuleren van de effectieve vraag, zal ook het matigen van de stijging van de reële arbeidskosten een bijdrage kunnen leveren voor het in stand houden van een voldoende investeringsniveau. In hoofdstuk 3 wordt daarop ingegaan.

Voor 1976 mag enige verbetering worden verwacht; er wordt thans een volumegroei in de binnenlandse bestedingen verwacht van circa 3%, die echter voor ruim 50% voortvloeit uit het aanvullen van de voorraden. Voorts zal de export van goederen en diensten volgens het C.P.B. in het komende jaar in volume gemeten met 8% kunnen stijgen.

Negatief blijft echter voorshands het beeld van de binnenlandse investeringen van bedrijven in vaste activa en in de woningbouw. Deze blijven, nu voor het derde achtereenvolgende jaar, in volume dalen. De geringere arbeidskostenstijging die mede als gevolg van de te nemen beleidsmaatregelen in 1976 zal worden bereikt, zal dan ook pas op iets langere termijn effect kunnen sorteren. In de categorie 'particuliere consumptie' daarentegen, die met ca. 60% de grootste categorie van de binnenlandse bestedingen vormt, valt voor 1976 een tot 3% verhoogde volumestijging te verwachten. De herverdeling van het nationale inkomen via belastingheffing en aardgasbaten enerzijds en de zgn. overdrachtsuitgaven van de overheid anderzijds hebben in dit opzicht een ondersteunende werking. In zoverre heeft de bijdrage van de rijksbegroting aan de binnenlandse bestedingen voor een deel langs indirecte weg plaatsgevonden.

Zoals tabel 2.3 illustreert wijkt het verloop van de nationale besparingen en investeringen sinds het begin van de huidige conjuncturele inzinking niet onbelangrijk af van de door de voortschrijdende zesjaars-gemiddelden weergegeven trend. Het totaal van de netto investeringen blijft daarbij naar verhouding sterker achter dan dat van de besparingen.

De genoemde trendafwijking doet zich ook voor bij de afzonderlijke componenten van de besparingen (vermoedelijk met uitzondering van de besparingen van gezinshuishoudingen) en van de investeringen. Een onderverdeling van de particuliere besparingen in die van gezinnen en bedrijven kan voor de recente jaren niet worden gegeven, omdat de desbetreffende cijfers pas met geruime vertraging beschikbaar komen. De toeneming van de particuliere besparingen in 1975, een jaar waarin de rentabiliteit van bedrijven en daarmee het niveau van de bedrijfsbesparingen onder een sterke conjuncturele druk bleven staan, doet vermoeden dat met name de gezinsbesparingen zijn opgelopen. Blijkens een recent rapport van de OESO (Economic Outlook, juli 1975) treedt dit verschijnsel in verschillende landen op. Deze vooralsnog als tijdelijk te bestempelen toegenomen spaarneiging, die optreedt ondanks de voortdurende inflatie, lijkt in het algemeen te kunnen worden toegeschreven aan een gebrek aan vertrouwen in de toekomstige economische ontwikkeling waarbij de toenemende werkloosheid een grote rol speelt. Ook de relatief sterke daling van de overheidsbesparingen (inclusief sociale verzekering) houdt verband met het conjunctuurverloop. Zij weerspiegelt in het bijzonder de daarmee samenhangende terugval in de belastingontvangsten en de conjuncturele verhoging van de lopende uitgaven.

Uit tabel 2.2 kan worden afgelezen dat het absolute niveau van de investeringen in bedrijven zowel als in de woningbouw, beneden het in 1970 bereikte peil zal liggen. De overheidsinvesteringen blijven als percentage van het nationale inkomen achter bij het gemiddelde peil in voorgaande jaren, zulks ondanks de expansieve begroting van 1975 en ondanks het entameren van nieuwe werkgelegenheidsprojecten. Aangezien een deel van de overheidsinvesteringen een complementair karakter draagt, ondergaan zij een negatieve invloed van de afgenomen particuliere investeringsactiviteit. Dit geldt met name voor de met de woningbouw samenhangende investeringen van de lagere overheid.

Tabel 2.3. Besparingen en netto investeringen ¹ (in procenten van het netto nationale inkomen in marktprijzen)

	Besparingen					Netto investingen				Saldo lopende rekening
	Particuliere besparingen ²	Sociale verzekering	Rijk	Overige publiek-rechtelijke lichamen	Totaal	Vaste activa van bedrijven ³	Voorraden	Overheid	Totaal	
<i>Voortschrijdende zesjaarsgemiddelden</i>										
1961-1967	14,3	0,3	4,7	-0,0	19,3	12,9	1,9	4,4	19,2	0,1
1962-1968	14,5	0,3	4,6	-0,1	19,3	13,3	1,7	4,5	19,5	-0,2
1963-1969	14,7	0,4	4,5	-0,0	19,6	13,6	1,7	4,6	19,9	-0,3
1964-1970	14,9	0,5	4,4	0,1	19,9	13,9	1,8	4,6	20,3	-0,4
1965-1971	14,8	0,5	4,4	0,1	19,8	14,1	1,7	4,6	20,3	-0,5
1966-1972	14,8	0,5	4,5	0,1	19,9	14,0	1,6	4,5	20,1	-0,2
1967-1973	14,7	0,6	4,6	0,3	20,1	13,6	1,6	4,4	19,7	0,5
1968-1974	14,4	0,6	4,7	0,5	20,2	13,2	1,8	4,2	19,2	1,0
1969-1975	14,1	0,5	4,5	0,6	19,7	12,6	1,7	4,0	18,3	1,4
1970-1976	13,9	0,5	4,0	0,7	19,1	11,8	1,4	3,8	17,1	2,0
<i>Jaarcijfers</i>										
1961	14,5	0,8	5,5	0,4	21,1	12,6	2,9	4,0	19,5	1,6
1962	14,0	0,3	4,5	0,2	19,0	12,1	1,7	4,1	17,9	1,1
1963	13,1	0,1	4,4	-0,2	17,4	11,0	1,2	4,4	16,6	0,8
1964	14,9	0,2	5,1	-0,3	19,9	13,3	3,3	4,5	21,1	-1,2
1965	14,6	0,3	4,6	0,3	19,8	13,2	2,1	4,4	19,7	0,1
1966	14,3	0,2	4,6	-0,0	19,1	14,3	1,4	4,5	20,2	-1,1
1967	15,4	0,3	4,3	-0,5	19,5	14,3	0,9	4,6	19,8	-0,3
1968	15,0	0,9	4,4	0,4	20,7	14,8	0,7	4,9	20,4	0,3
1969	15,4	0,8	3,9	0,1	20,2	12,9	2,6	4,5	20,0	0,2
1970	14,6	0,6	4,3	0,3	19,8	14,3	2,8	4,4	21,5	-1,7
1971	13,8	0,6	5,0	0,2	19,6	14,0	1,5	4,6	20,1	-0,5
1972	14,4	-0,2	5,4	0,5	20,1	12,2	0,8	4,0	17,0	3,1
1973	14,0	1,0	5,3	0,9	21,2	12,5	1,5	3,5	17,5	3,7
1974	13,1	1,0	4,6	1,2	19,9	11,4	2,5	3,3	17,2	2,7
1975	13,4	0,2	0,9	0,9	15,4	9,7	0,0	3,5	13,2	2,2
1976	14,8	0,0	1,1	0,6	16,5	8,0	1,6	3,5	13,1	3,4

¹ Voor de jaren t/m 1974 berekend aan de hand van gegevens van het CBS; voor 1975 en 1976 aan de hand van ramingen van het Centraal Planbureau

² Met inbegrip van besparingen van overheidsbedrijven

³ Met inbegrip van investeringen van overheidsbedrijven en de gehele woningbouw

2.3. De ontwikkeling in de bouw

Bepaald zorgwekkend is, ook op langere termijn, de inzinking in de bouw. In het Centraal Economisch Plan 1975 is een afzonderlijk hoofdstuk aan deze problematiek gewijd. De ongunstige ontwikkeling in de bouwnijverheid blijkt zich uit te strekken over welhaast alle sectoren, van de kwantitatief belangrijke nieuwbouw van woningen tot de investeringen in bedrijfsgebouwen en in de sector grond-, weg- en waterbouw. Er is één uitzondering: de sector van de herstel- en vernieuwbouw, waarvan de relatieve betekenis echter nog slechts beperkt is.

In de woningbouw spelen lange-termijntendenties een grote rol bij de huidige terugval. Op zichzelf kan het alleen maar positief worden beoordeeld dat de grote woningnood van de afgelopen decennia in het begin van de jaren zeventig is verdwenen. Een aanwijzing voor de daling van het woningtekort kan worden gevonden in de toeneming van de leegstand. Wel moet erop worden gewezen dat het verdwijnen van de grote woningnood in zijn algemeenheid geenszins betekent dat de woningproblemen voor alle groepen zijn opgelost.

Nu het algemene woningtekort lijkt ingehaald zal de woningbouwproductie grotendeels moeten steunen op de vervanging van oudere woningen, op de

herstel- en de vernieuwbouw en op de uitbreiding van de woningvoorraad ten behoeve van de groei van het aantal huishoudens en alleenstaanden. Onder deze omstandigheden moet de woningproductie in de komende jaren wel achterblijven bij die in de jaren 1971–1974. Rondom het structureel gedaalde niveau zullen zich uiteraard conjuncturele schommelingen blijven voordoen. De huidige zeer scherpe terugval is beïnvloed door de grote onzekerheid samenhangend met de slechte economische situatie en de scherpe stijging van de hypotheekrente die tot in de tweede helft van 1974 voortduurde.

Het perspectief voor de produktie van bedrijfsgebouwen lijkt eveneens ongunstig. Wel kan op iets langere termijn op enig conjunctureel herstel worden gerekend, maar de groei zal in de komende jaren niet meer het gemiddelde tempo van de periode 1950–1970 kunnen bereiken.

De produktie van gebouwen voor de overheid en de investeringen in de sector van grond-, weg- en waterbouw worden hoofdzakelijk door het overheidsbeleid bepaald. In de periode 1971–1974 is in bedoelde sectoren een duidelijke daling opgetreden. Dit is – naast van op grond van budgettaire overwegingen aangebrachte ombuigingen – het gevolg van veranderingen in de behoefte aan deze activiteiten als gevolg van demografische ontwikkelingen, zoals de sterke teruggang in het aantal geboorten en veranderingen in maatschappelijke opvattingen met betrekking tot milieubeheer, recreatie en ruimtelijke ordening. Dit betekent niet, dat de overheid haar investeringen hier niet zou kunnen versnellen of vertragen om aldus scherpe conjuncturele schommelingen in de werkgelegenheid af te vlakken. Voor de jaren 1975 en 1976 kan dan ook rekening worden gehouden met een grotere activiteit in deze sector in het kader van het werkgelegenheidsbeleid.

De hiervoor geschetste structurele tendenties maken evenwel een duurzaam herstel van de bedrijvigheid op het eerdere niveau onwaarschijnlijk. Gezien de grote betekenis van de bouwnijverheid in de nationale economie is dit een ver strekkende conclusie, zulks te meer omdat zij natuurlijk ook geldt voor die bedrijfstakken welke aan de bouwnijverheid toeleveren. Zeer in het algemeen kan worden gesteld, dat de inkrumping van een dergelijke grote bedrijfstak (de totale produktie bouwnijverheid bedroeg in 1973 26 miljard bij een bruto nationaal produkt van 167 miljard) de totale nationale bestedingen in belangrijke mate beïnvloedt en grote problemen van omschakeling in de bedrijven en omscholing van de betrokken werknemers oproept.

2.4. De arbeidsmarkt

Bij de indiening van de miljoenennota 1975 werd gewezen op de teleurstellende ontwikkeling van de werkgelegenheid. Voor 1975 werd toen een geregistreerde arbeidsreserve van gemiddeld 155 000 personen verwacht. Nu moet evenwel, in weerwil van het beleid dat gericht was op ondersteuning van de binnenlandse vraag, rekening worden gehouden met een werkloosheid, die – over het gehele jaar gerekend – in de orde van grootte van ruim 200 000 zal liggen. De stijgende werkloosheid heeft dan ook het beleid in 1975 in sterke mate bepaald. Zij werkt ook ingrijpend door in dat voor 1976, een jaar waarin de werkloosheid naar huidige schattingen een gemiddeld niveau van 240 000 manjaren zal bereiken. De toeneming van de werkloosheid is overigens een internationaal verschijnsel waarmee op een enkele uitzondering na alle belangrijke industriële landen worden geconfronteerd zoals uit cijfers die in de Macro-Economische Verkenning zijn opgenomen kan worden afgelezen.

Ondanks problemen bij de vergelijkbaarheid van cijfers m.b.t. werkloosheid in de verschillende landen geven zowel de toeneming als het niveau van deze cijfers duidelijk aan welk gewicht aan dit vraagstuk gehecht moet worden.

Het lijkt aannemelijk dat de grote stijging van de werkloosheid in het buitenland, ofschoon ook daar structurele factoren een rol spelen, in sterke mate aan de conjuncturele ontwikkeling toe te schrijven is, en zoals reeds werd opgemerkt, met name ook aan het internationale voortplantings- en multiplicatieproces dat kenmerkend is voor de huidige recessie, en dat niet voldoende tijdig in de grote industriële landen is onderkend.

Voor ons land wordt de door conjuncturele factoren veroorzaakte werkloosheid in 1975 door het CPB op 75 à 80 000 manjaren geschat, hetgeen een stijging van ongeveer 50 000 manjaren t.o.v. 1974 betekent. Deze stijging kan, naar uiterst globale schatting, voor een belangrijk gedeelte aan de vraaguitval in het buitenland worden toegerekend. Naast deze conjuncturele vraaguitval moet, evenals in een aantal andere landen, een deel van de toegenomen werkloosheid aan meer structurele oorzaken worden toegeschreven. Daarbij spelen, naast de in de voorgaande paragraaf geschetste structurele daling van de activiteiten in de bouwsector, de reële arbeidskosten een belangrijke rol. De stijging daarvan ging gedurende een aantal achtereenvolgende jaren de arbeidsproductiviteitstijging in belangrijke mate te boven. Als gevolg daarvan vindt in de bedrijvensector een structurele vermindering van werkgelegenheid plaats. Deze ontwikkeling zal zich, zonder een beleid gericht op een vermindering van het verschil in stijgingstempo van arbeidskosten en arbeidsproductiviteit, ook in de komende jaren voortzetten. In hoofdstuk 3 wordt daarop, bij de formulering van het voor 1976 en latere jaren te voeren beleid, nader ingegaan.

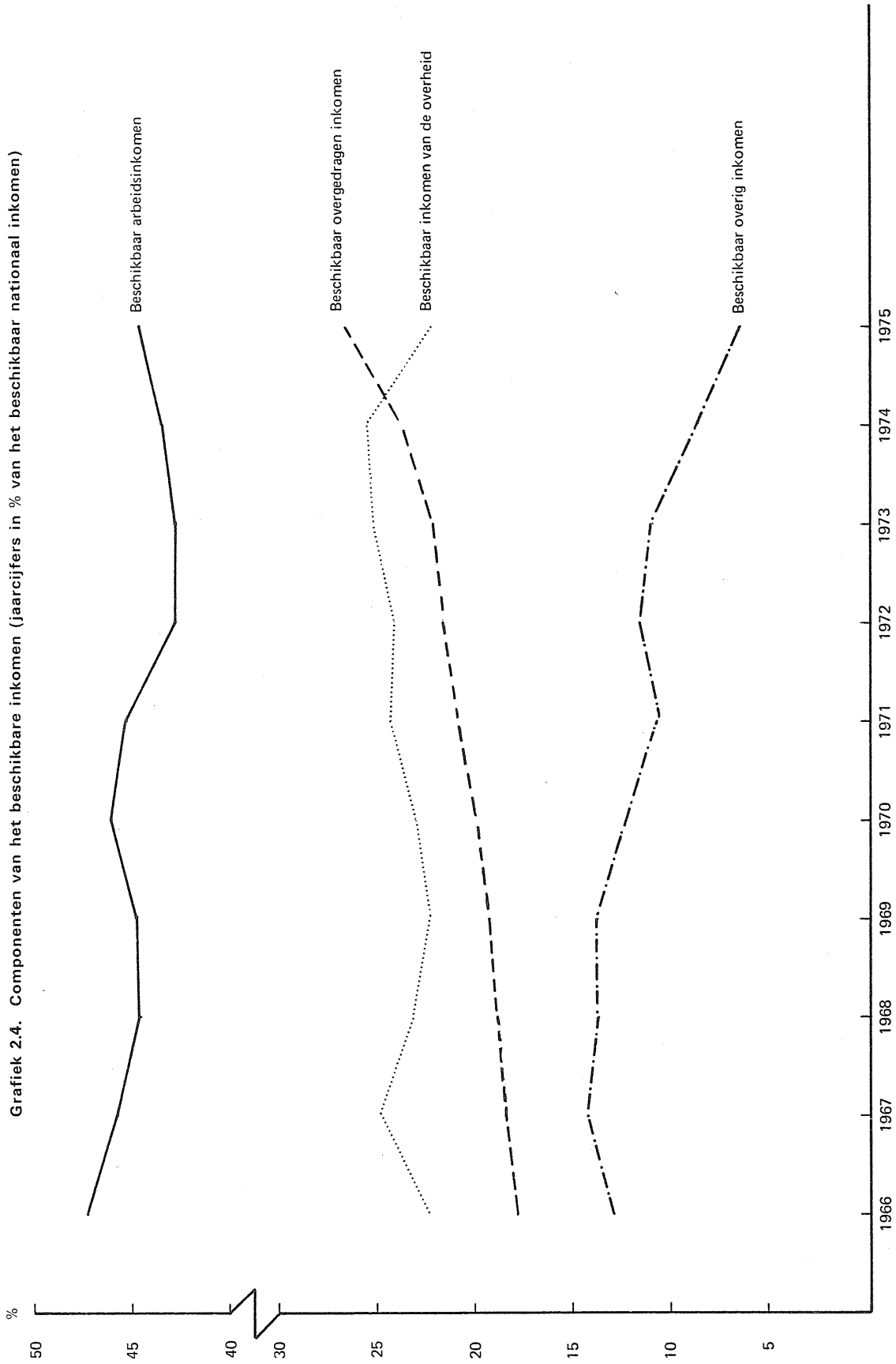
2.5. De verdeling van het nationale inkomen

Vanaf het begin van de jaren zestig heeft zich een trendmatige verschuiving in de verdeling tussen arbeidsinkomen en overig inkomen voorgedaan ten gunste van het arbeidsinkomen. Deze ontwikkeling kan aan het samenspel van een aantal factoren worden toegeschreven, w.o. het ten einde lopen van de loonbeheersing in de jaren vijftig en de spanning op de arbeidsmarkt, die zich tot het begin der jaren zeventig voordeed als gevolg van het mede onder invloed van de Europese integratie heersende 'groeiklimaat' in Nederland zelf en op onze exportmarkten. Onder die omstandigheden steeg de arbeidsinkomensquote structureel van ongeveer 70% in 1950 tot ruim 80% in 1973. Dit proces kan niet voortgaan zonder ernstige problemen op te roepen. Sinds 1973 is de arbeidsinkomensquote weer verder opgelopen en wel van 81% tot ruim 85% in 1975. Hierbij heeft uiteraard ook de conjuncturele terugval in de winsten een belangrijke rol gespeeld.

Het complement van de arbeidsinkomensquote is het aandeel van het z.g. overig inkomen in dat deel van het nationale inkomen dat in de bedrijven wordt gevormd. De sterk gestegen arbeidsinkomensquote weerspiegelt dan ook, zowel ongecorrigeerd als gecorrigeerd voor de sectoren mijnbouw, openbare nutsbedrijven en woningexploitatie, een relatieve daling van het overig inkomen waaruit een groot deel van de bedrijfsinvesteringen normaliter wordt gefinancierd. Mede als gevolg van het te voeren beleid kan de arbeidsinkomensquote in 1976 enigszins sneller dalen dan op grond van het conjuncturele herstel alleen verwacht mag worden.

Overigens kunnen wel enkele kanttekeningen worden geplaatst bij de arbeidsinkomensquote als graadmeter voor de primaire inkomensverdeling. Die betreffen bijvoorbeeld de wijze waarop de zelfstandigen voor hun inkomens uit arbeid in de berekening van de quote zijn opgenomen. De verdeling van het inkomen van zelfstandigen over de inkomensbronnen arbeid en winst uit onderneming geschiedt zeer arbitrair waardoor voor bepaalde groepen een onderschatting, voor andere groepen een overschatting van hun arbeidsinkomen optreedt zonder dat duidelijk is of deze onzuiverheden elkaar compenseren. Tevens is, zonder dat zich als zodanig een wijziging in de primaire inkomensverdeling voordoet, het verloop van de arbeidsinkomensquote beïnvloed door de talloze omzettingen van onder firma gedreven ondernemingen in besloten vennootschappen. Niettegenstaande deze nuan-

Grafiek 2.4. Componenten van het beschikbare inkomen (jaarcijfers in % van het beschikbaar nationaal inkomen)

Bron: De Nederlandsche Bank

ceringen geeft de richting van de mutaties in de arbeidsinkomensquote een beeld van de verschuivingen die zich binnen de categoriale verdeling voordoen.

Voor de secundaire verdeling ontstaat een wat ander beeld. Het aandeel van het beschikbare arbeidsinkomen in het beschikbare nationale inkomen blijkt namelijk in de loop der jaren te zijn afgenomen en eerst sinds 1972 een zeer lichte stijging te ondergaan. Het beschikbare overige inkomen daalt trendmatig. Het verschil in ontwikkeling van het primaire en het secundaire arbeidsinkomen is het gevolg van de belangrijke rol die de overheid en de sociale verzekeringen via de belasting- en premieheffing bij de secundaire verdeling spelen.

Deze komt ook tot uiting in het verloop van het beschikbare overgedragen inkomen vergeleken met dat van het beschikbare overheidsinkomen.

De herverdelende functie van de overheid is in het afgelopen decennium in betekenis toegenomen. Uitgedrukt in procenten van het nationale inkomen stegen de inkomensoverdrachten van de overheid aan gezinnen en sociale verzekeringen van bijna 3% in 1960 tot ruim 8% in 1975. In recente jaren kwam daarbij een toenemend accent op inkomensoverdrachten aan economisch zwakkeren. Het sterk toenemende beslag dat de collectieve sector in de afgelopen jaren op de nationale ruimte heeft gelegd, vertaalde zich bij de sociale verzekeringen uiteraard geheel en bij de overheidsuitgaven thans voor ruim één derde in een toeneming van de inkomensoverdrachten.

Zoals in hoofdstuk 3 zal worden uiteengezet wenst de regering, teneinde een verdere afbrokkeling van de werkgelegenheid te voorkomen het stijgings-tempo van het totale beslag van de collectieve sector op de nationale ruimte te verminderen en daarbij voorshands een jaarlijkse groei van de collectieve lasten van rond 1% van het nationale inkomen als richtsnoer te nemen.

De stijging van de sociale verzekeringsuitkeringen – als belangrijke component van de collectieve sector – en daarmee de premiedrukstijging, wordt met name bepaald door de zich wijzigende verhouding tussen de zgn. actieve beroepsbevolking – door wie het nationale produkt wordt gevormd – en de niet-actieven. Het relatieve aandeel van de actieve beroepsbevolking in de totale bevolking neemt voortdurend af. De sterke trendmatige groei van de sociale zekerheidsuitkeringen staat vooral in verband met langere-termijnontwikkelingen op de arbeidsmarkt, die niet alleen zijn uitgemond in een groeiend aantal uitkeringsgerechtigden bij de werkloosheidsvoorzieningen, maar ook het aantal ontvangers van W.A.O.-uitkeringen sterk hebben doen stijgen, namelijk van 195 000 in 1970 tot 310 000 in 1975 (gemiddelde aantallen in manjaren). Deze factoren hebben in de afgelopen jaren tot een zeer sterke premiedrukstijging geleid.

De totale voor de sociale verzekeringen opgebrachte premiesom, die in 1975 tot één vijfde van het nationale inkomen was gestegen, geeft overigens nog geen volledig beeld van het aandeel van de sociale verzekeringen in de totale collectieve sector. In 1975 komt immers bovendien ca 9% van de totale uitkeringslast van de sociale verzekeringen ten laste van het Rijk. Worden tevens de door de overheid rechtstreeks gefinancierde sociale voorzieningen meegeteld, dan bereikt het totaal van de sociale zekerheidsuitkeringen via de sector in 1975 een bedrag gelijk aan ruim een kwart van het nationale inkomen.

Bij de beoordeling van de verschillende vormen van inkomensoverdrachten en van de jarenlange stijging van het totaal dezer overdrachten, rijst de vraag in hoeverre de belasting- en premiedruk een juiste indicatie vormen van het reële inkomensoffer dat per saldo van de actieve beroepsbevolking wordt gevraagd. In de miljoenennota 1974 is er reeds op gewezen, dat het totaal van collectieve inhoudingen niet geheel als een beslag op het reële inkomen van de actieven mag worden aangemerkt, aangezien ook de niet-actieven over de aan hen overgedragen inkomens belasting en premie betalen.

Een ander aspect dat aandacht verdient, is dat de overheid en enkele sociale fondsen in een aantal gevallen alleen als intermediair optreden voor inkomensoverdrachten tussen actieven onderling. Met deze overdrachten

worden risico's gedekt waarmee elke actieve op zijn beurt individueel kan worden geconfronteerd. Kenmerkend daarbij is dat binnen de groep van verzekerden een herverdeling naar economisch zwakkeren plaatsvindt. Ter illustratie is voor de sociale verzekeringssector in tabel 2.5 globaal het verschil aangegeven tussen de totale premiedruk en de premiesom die door de actieven moet worden opgebracht om uitkeringen aan niet-actieven mogelijk te maken.

Tabel 2.5. Premiesom afgedragen door actieven t.b.v. niet-actieven
(in procenten van het nationale inkomen)

	1972	1973	1974	1975	Gemiddeld jaarlijkse mutatie over 1972 t/m 1975
Totale premiedruk	17,0	18,7	19,9	20,6	1,2
Uitkeringen ten goede komend aan actieven	6,4	6,4	6,6	7,0	0,2
Premies betaald door niet-actieven	0,8	0,9	1,0	1,1	0,1
Premiesom afgedragen door actieven t.b.v. niet-actieven	9,8	11,4	12,3	12,5	0,9

Uit deze cijfers blijkt dat de zeer sterke premiedrukstijging in de beschouwde periode voor het overgrote deel het gevolg is geweest van de groei van uitkeringen aan niet-actieven. De mutaties van 1974 op 1975 geven bovendien nog een geflatteerd beeld als gevolg van de gestegen omvang van de rijksbijdragen die in 1975 – deels structureel, deels tijdelijk – aan de sociale verzekeringen werden verleend. De verhoging van de rijksbijdragen heeft een additionele premiedrukstijging in 1975 van ca 0,8% kunnen voorkomen. Deze zou anders nagenoeg geheel ten laste van de actieve beroepsbevolking zijn gekomen.

2.6. Prijzen en inkomens

De gemiddelde prijsstijging van de particuliere consumptie in de belangrijkste industriële landen weerspiegelde in 1974 de sterke stijging van de grondstoffen- en energieprijzen in het daaraan voorafgaande jaar. In de loop van 1975 is het inflatietempo in de meeste landen – met het Verenigd Koninkrijk als voornaamste uitzondering – afgezwakt. Het O.E.S.O.-secretariaat raamt dat de prijsstijging van de gezinsconsumptie in het O.E.S.O.-gebied als geheel – na een gemiddelde stijging van 13,4% in 1974 – in 1975 niettemin gemiddeld nog 11% zal bedragen.

Tabel 2.6. Prijsstijging van de gezinsconsumptie in een aantal industriële landen

	(gemiddelde stijging t.o.v. voorgaand jaar)				juni 1975 t.o.v. juni 1974
	1971	1972	1973	1974	
Verenigde Staten	4,3	3,6	6,2	11,0	9,3
Japan	6,1	4,5	11,2	24,5	12,9
W. Duitsland	5,2	5,5	6,9	7,0	6,0
Frankrijk	5,5	5,9	7,3	13,7	11,7
Italië	4,8	5,7	10,8	19,1	19,0
Verenigd Koninkrijk	9,4	7,1	9,2	16,0	26,2
België	4,3	5,5	7,0	12,7	12,5
Denemarken	6,0	6,6	9,3	15,3	10,6
Nederland	8,5	7,8	8,0	9,6	10,3
Zweden	7,4	6,0	6,7	9,9	10,6
Noorwegen	6,0	7,2	7,5	9,4	12,0
Oostenrijk	5,0	6,3	7,6	9,5	8,3

Bron: OESO

Voor ons land heeft het prijsbeleid er toe bijgedragen dat de zeer sterke invoerprijsstijging in 1974 niet schoksgewijs maar geleidelijk in de binnenlandse prijzen is doorgewerkt. Dit heeft echter ook tot gevolg gehad, dat het prijsverloop dit jaar niet gunstiger is dan in 1974. Voor 1975 moet nu op een stijging van de prijsindex van de gezinsconsumptie met 10% worden gerekend. (In de M.E.V. 1975 werd nog uitgegaan van $8\frac{1}{2}\%$).

Wat de lonen betreft heeft het arbeidsvoorwaardenoverleg in 1975 geresulteerd in een iets hogere initiële loonsomstijging dan waarvan aanvankelijk was uitgegaan. Niettegenstaande de matigende invloed van de overneming door het Rijk van werkgeverslasten in de sociale verzekering wordt voor dit jaar een loonsomstijging van $13\frac{1}{2}\%$ geraamd. Deze loonsomstijging vertaalt zich, te zamen met de prijsstijging, in een toeneming van de reële arbeidskosten van $3\frac{1}{2}\%$.

Uiteindelijk resulteert voor 1975, mede dank zij de wijze, waarop de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting zijn verlaagd, een verbetering van het reëel vrij beschikbaar inkomen van de minimumloontrekker van 5%, van de modale werknemer van 3%, en voor een inkomen van vier maal het modale inkomen van rond 1%.

In 1976 verschaft het beleid de voorwaarden om de loonsomstijging per werknemer de 10% niet te boven te laten gaan en de stijging van de prijsindex van de gezinsconsumptie te beperken tot $7\frac{1}{2}$ à 8%. Hiermede correspondeert een stijging van de reële arbeidskosten van 3%, die daarmede achterblijft bij de op $4\frac{1}{2}\%$ geschatte stijging van de arbeidsproductiviteit in 1976.

Gelet op de ontwikkeling van de belastingen en de sociale premies raamt het Centraal Planbureau voor de modale werknemer een toeneming van het reële vrij beschikbare inkomen van 0 à $1\frac{1}{2}\%$, voor de minimumloontrekker van $1\frac{1}{2}\%$ en voor een werknemer met een inkomen van 4 maal het modale inkomen – 1%.

2.7. De monetaire en kapitaalmarktontwikkeling

De monetaire ontwikkeling

De hiervoor besproken conjuncturele en structurele ontwikkelingen zijn van grote invloed geweest op de monetaire situatie en op de verhoudingen op de Nederlandse geld- en kapitaalmarkt. Een omvangrijke liquiditeitscreatie, een daling van het renteniveau en een omslag in de verhouding tussen korte en lange rente springen daarbij het meest in het oog. De monetaire verruiming kan als volgt worden gemeten:

Tabel 2.7. Ontwikkeling van de liquiditeitsmassa (in miljarden guldens)

	1973	1974	medio 1974/1975
<i>Binnenlandse liquiditeitscreatie of vernietiging (—)</i>	7,9	8,2	2,0
waarvan door:			
Rijk	– 2,3	– 1,3	– 0,2
Lagere overheid	0,8	0,2	0,4
Private sector	9,8	9,9	2,6
Overlopende posten en statistische verschillen	– 0,4	– 0,6	– 0,8
<i>Liquiditeitstoevoer uit het buitenland</i>	2,4	3,3	5,2
Toeneming binnenlandse liquiditeitsmassa (totaal)	10,3 (21,9%) ¹	11,5 (20,0%) ¹	7,2 (10,7%) ¹
Liquiditeitsquote per ultimo van de periode ²	36,1	39,4	38,8
Idem excl. overheveling van spaargelden (globale raming)	36,3	37,8	38,3

¹ In procenten van de liquiditeitsmassa aan het begin van de periode.

De liquiditeitsmassa wordt gedefinieerd als het totaal van primaire liquiditeiten (chartaal en giraal geld) en secundaire liquiditeiten (zoals termijn-deposito's,

oneigenlijk spaargeld en korte overheids-schuld) in handen van het publiek

² Liquiditeitsmassa in % van het nationale inkomen, gecorrigeerd voor seizoeninvloeden en fluctuaties in overlopende posten, volgens de definities van DNB

De nationale liquiditeitsquote steeg, voornamelijk gedurende de eerste helft van het jaar, in 1974 met ruim 3 punten. Deze stijging geeft echter om de volgende redenen een vertekend beeld van de werkelijke liquiditeitsverruiming. Tot het najaar van 1974 was er sprake van een duidelijke krapte op de financiële markten, waaronder de geldmarkt (zie grafiek 2.8). De daarmee gepaard gaande zeer hoge geldmarktrente lokte een aanzienlijke tijdelijke overheveling uit van spaardeposito's naar de als liquiditeiten aangemerkte korte-termijndeposito's. Dit gedeelte van de quotestijging in 1974 (geraamd op 1¹/₂ punt) kan als een tijdelijke statistische vertekening worden aangemerkt. Daarnaast heeft de schoksgewijze stijging van de invoerprijzen een extra behoefte aan transactiekassen veroorzaakt. Omdat het nationale inkomen de basis vormt voor de berekening van de liquiditeitsquote, bevat de laatste ook hierdoor een zekere moeilijk te kwantificeren overschatting van de liquiditeitsverruiming.

Ook rekening houdend met de bovengenoemde bijzondere factoren is in 1974 een reële liquiditeitsverruiming opgetreden. Deze stijging van de liquiditeitsmassa kan ten dele aan binnenlandse, ten dele aan buitenlandse factoren worden toegerekend. De binnenlandse korte kredietverlening door de banken bleef in 1974 aanzienlijk toenemen. Dit hield deels verband met de grotere behoefte van het bedrijfsleven aan voorraadfinanciering, mede uit hoofde van de genoemde stijging van het invoerprijspeil. Ook het lange bedrijf van de banken, d.w.z. de toeneming van de lange uitzettingen van de banken boven de aanwas van de toevertrouwde lange (spaar)gelden, droeg bij tot de liquiditeitscreatie.

De andere belangrijke liquiditeitsbron in 1974 was de betalingsbalans. Het omvangrijke overschot op lopende rekening van 4 miljard op kasbasis werd slechts in beperkte mate gecompenseerd door netto afvloeiing via het kapitaalverkeer, zodat de invoer van liquiditeiten uit het buitenland het hoge niveau van ruim 3,3 miljard bereikte. Het sterk teruglopen van de netto kapitaalafvloeiing t.o.v. 1973 heeft zich vooral voorgedaan in het effectenverkeer en is wellicht gepaard gegaan met een snelle binnenlandse rentestijging in de tweede helft van 1973 en de eerste drie kwartalen van 1974.

De liquiditeitscreatie kon in 1974 enigszins beperkt worden doordat het Rijk opnieuw een deel van de in andere sectoren gecreëerde liquiditeiten uit de markt nam via het beroep op de kapitaalmarkt. Hierop alsmede op het monetaire beleid ten aanzien van de andere sectoren wordt in § 3.4 nader ingegaan.

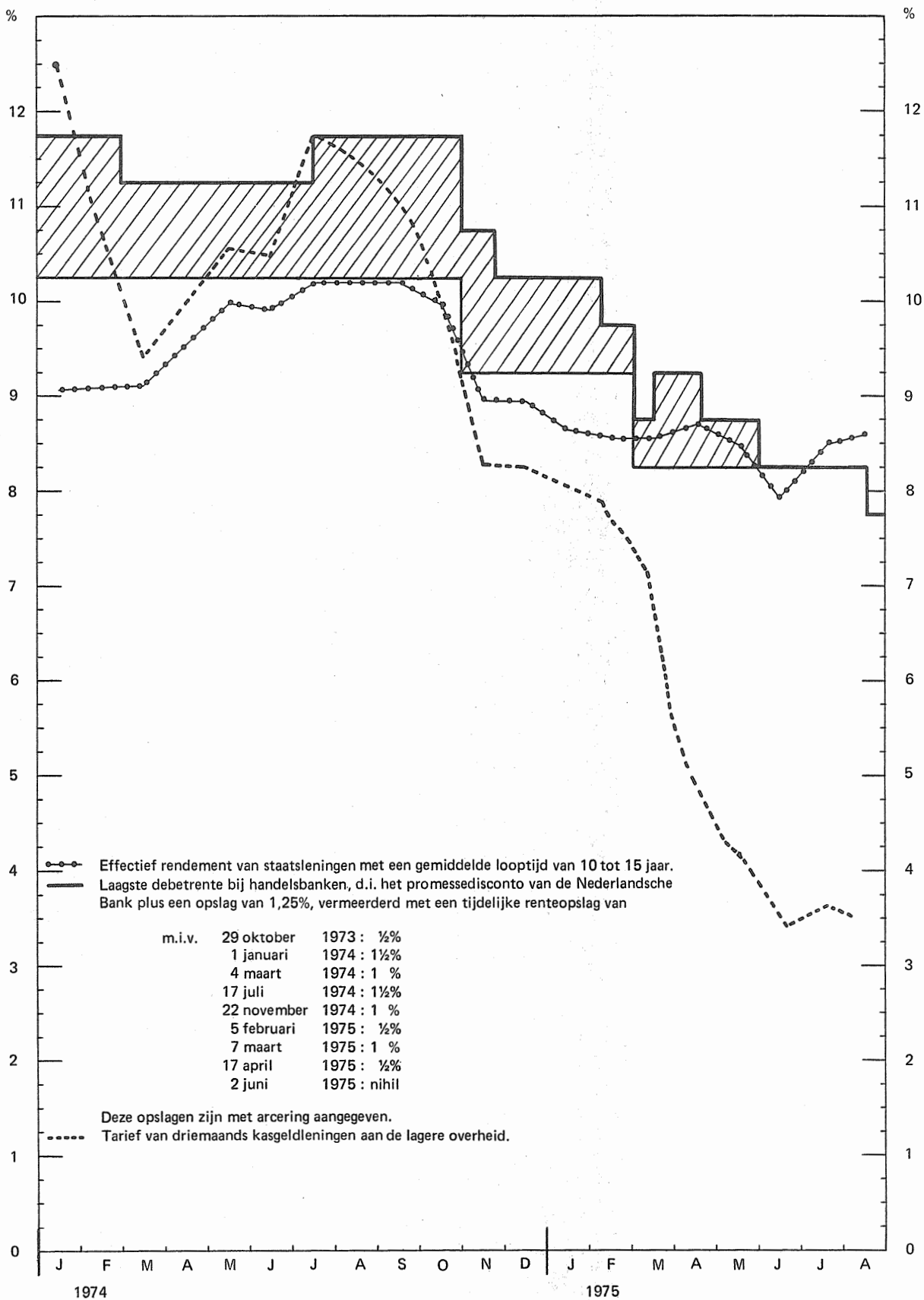
Onder invloed van de conjuncturele terugval is het tempo van de stijging van de bankkredieten in 1975 tot dusverre veel langzamer geweest dan vorig jaar. Dank zij een sterke toeneming van de spaargelden en de overige lange middelen was er in het eerste halfjaar sprake van een aanzienlijke absorptie van liquiditeit in het lange bedrijf van het bankwezen. Deze negatieve uitkomst overtrof, ook indien wordt gecorrigeerd voor de terugheveling van termijndeposito's naar spaargelden, de groei van het korte krediet, waardoor er ook per saldo sprake was van liquiditeitsvernietiging door de banken in deze periode.

Van de schatkistfinanciering kan echter in 1975 een gematigde tegenovergestelde invloed op de monetaire ontwikkeling verwacht worden. De financieringsbehoefte van het Rijk is vergroot met name als gevolg van de conjuncturele maatregelen en van de achterblijvende belastingopbrengsten; daarnaast blijven de kasuitgaven achter bij de gebudgetteerde uitgaven. Per saldo wordt een financieringsbehoefte verwacht van 6 miljard, die ten dele monetair gefinancierd zal worden door netto-plaatsing van meerjarig schatkistpapier bij het bankwezen. Ook het buitenland draagt bij tot de toeneming van de liquiditeitsmassa. Vooral ook hierdoor nam de liquiditeitsquote in het eerste halfjaar van 1975 verder toe, indien men rekening houdt met het feit dat de genoemde overheveling van spaargelden naar termijndeposito's onder invloed van de geldmarktontwikkeling in belangrijke mate is teruggedraaid. De binnenlandse geldmarkt bleef gedurende 1974 in het algemeen krap onder invloed van het toen nog stijgende schatkistsaldo en de trendmatige uitzetting van de bankbiljettencirculatie. Een verruimende invloed ging daar tegenover uit van de geldmarkt-interventies door de Nederlandsche Bank in het kader van het valuta-slangarrangement. Tijdelijke fluctuaties konden worden beperkt door middel van het van tijd tot tijd plaatsen van schatkistpapier en het beleid met betrekking tot de 'dollar-swaps'. Deze ontwikkeling maakte het mogelijk dat het beroep van banken op de beleningsfaciliteiten van de Nederlandsche Bank grosso modo binnen de daaraan gestelde grenzen bleef. De geldmarkttarieven weken dan ook in het algemeen niet ver af van de officiële voorschotrente. In de eerste helft van 1975 trad een verruiming van de geldmarkt op als gevolg van interventies ter ondersteuning van de Duitse Mark en van de voornamelijk seizoenmatige daling van het schatkistsaldo. De geldmarkttarieven werden niet alleen door de geschetste ontwikkeling, maar in belangrijke mate ook door het buitenlandse renteverloop bepaald. De sterke daling van de tarieven vanaf het najaar van 1974 liep parallel met een rentedaling in het buitenland onder invloed van de internationale conjunctuur. Naar aanleiding van deze rentedaling heeft de Nederlandsche Bank zowel in oktober 1974 als in maart 1975 haar officiële tarieven met 1 punt verlaagd; de verlaging van medio augustus j.l. met $1/2$ punt is eveneens om deze reden geschied.

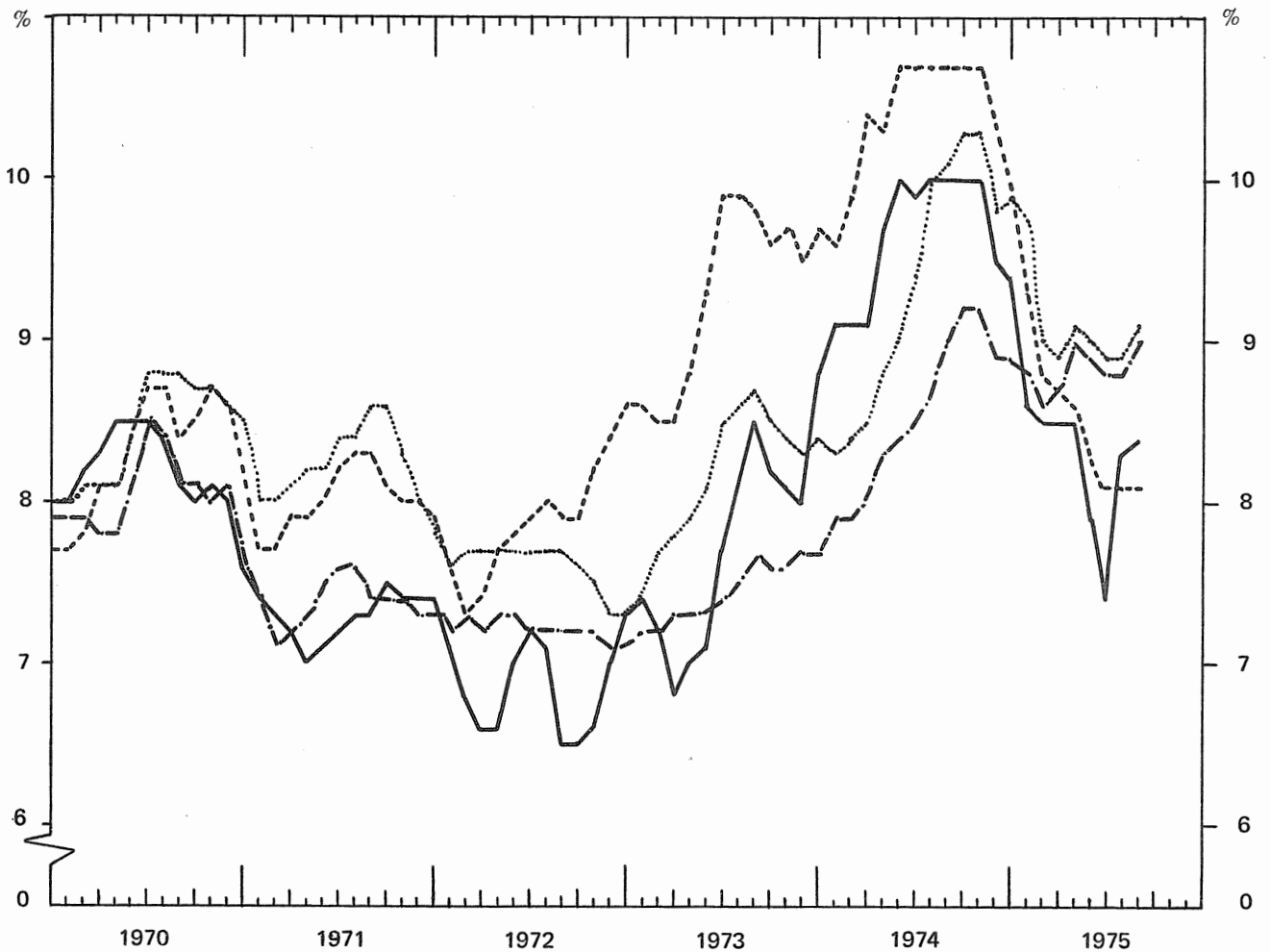
De kapitaalmarktontwikkeling

Het open karakter en de relatief kleine omvang van de Nederlandse kapitaalmarkt ten opzichte van het buitenland hebben tot gevolg dat internationale rentebewegingen een dominerende invloed hebben op de binnenlandse kapitaalmarktrente. Naast de nationale conjunctuur doet ook de ongunstige internationale ontwikkeling zijn invloed op de Nederlandse financiële markten gelden. Toen in het derde kwartaal van 1974 de rentevoeten alom begonnen te dalen manifesteerde dit verschijnsel zich eveneens op de Nederlandse kapitaalmarkt. Het rendement op staatsleningen zakte van rond $10\frac{1}{2}\%$ tot rond $8\frac{1}{2}\%$ (zie grafiek 2.8) In deze internationaal gezien relatief sterke daling (zie grafiek 2.9) weerspiegelde zich mede het vertrouwen van de financiële markten in de gulden.

Grafiek 2.8. Rentestructuur

Grafiek 2.9. Rendement op langlopende leningen

¹ Overheidsleningen
² Particuliere leningen luidende in US-dollars

Bron: Nederlandsche Bank

- Duitsland¹
- Euro kapitaalmarkt²
- .-.- Verenigde Staten²
- Nederland¹

Tegelijk met de daling van de kapitaalmarktrente is een kentering opgetreden in de exceptionele verhouding tussen de lange en korte tarieven die vanaf eind 1973 tot in het derde kwartaal van 1974 heeft bestaan. Gedurende deze periode bevonden de korte rentetarieven zich duidelijk boven de lange rentevoeten (zie grafiek 2.8). Deze verhouding is in de eerste helft van 1975 met name onder invloed van de renteverwachtingen en de hierboven beschreven geldmarktverruiming omgeslagen.

3. Het financieel - economische beleid

3.1. Algemeen

In hoofdstuk 2 van deze nota is een somber beeld geschetst van de huidige internationale economische situatie. Werkloosheid en inflatie beheersen thans het beeld in een omvang en hardnekkigheid, die sinds de Tweede Wereldoorlog hun weerga niet hebben. Opmerkelijk en tevens onrustbarend is daarbij, dat zowel in Nederland als in andere landen – een enkele uitzondering daargelaten – het forse oplopen van de werkloosheid tot dusverre slechts in beperkte mate tot een afzwakking van het inflatietempo heeft geleid. De zorg over de hardnekkigheid van de kosteninflatie alsmede de door de olieprijsverhoging snel verslechterende betalingsbalanssituatie heeft in 1974 – ondanks sterk recessieve ontwikkelingen in dat jaar – een aantal landen er toe gebracht vast te houden aan een beleid dat toch al betrekkelijk restrictief was. Gedacht kan in dit verband onder meer worden aan de V.S., Duitsland, Japan en Frankrijk. Eind 1974, begin 1975 is in de meeste industriële landen echter geleidelijk een op stimulering van de bestedingen gericht beleid tot stand gekomen, zij het in de diverse landen met een verschillende mate van intensiteit. In de afgelopen maanden is deze reflatiepolitiek versterkt. Nieuwe programma's zijn thans onder meer aangekondigd resp. in gang gezet in Duitsland, Frankrijk en Denemarken. Ook de Nederlandse regering heeft – mede in het licht van de internationale situatie – een omvangrijk additioneel conjunctuurprogramma noodzakelijk geacht. Op nog nader uiteen te zetten gronden hebben in hoofdzaak structurele overwegingen de inhoud van dit programma bepaald.

In combinatie met de endogene vertraging in de groei van de belastingopbrengsten betekent de verdere activering van het conjuncturele begrotingsbeleid, dat in 1975 en met name in 1976 in een aantal landen begrotingstekorten zullen optreden van een tot voor kort ondenkbaar geachte omvang. Hoe noodzakelijk deze tekortvergrotingen ook mogen zijn in het licht van het diepe conjunctuurdal dat thans wordt gepasseerd, het is duidelijk dat de internationaal gevolgde reflatiepolitiek risico's in zich bergt met betrekking tot de beheersbaarheid van de financieel-economische ontwikkelingen in de komende jaren.

In de eerste plaats kan daarbij worden gewezen op de financieringsproblematiek, die uit deze begrotingstekorten voortvloeit. De onmogelijkheid om de financieringsbehoeften van de overheid geheel langs de traditionele wegen te dekken – via een beroep op de besparingen die op de kapitaalmarkt worden aangeboden c.q. via de voorziening van de maatschappij met liquiditeiten, voorzover buitenland en bankwezen daartoe onvoldoende bijdragen – zal in sommige landen reeds in 1975, in andere pas in 1976 leiden tot de noodzaak van een omvangrijke monetaire financiering door de overheid. In Nederland zal dat in 1976 het geval zijn. De creatie van op langere termijn overtollige liquiditeiten brengt – zeker nu het inflatie-tempo zo hoog is gebleven – reële gevaren met zich mee voor de monetaire stabiliteit van de economieën van de industriële landen in de komende jaren. Die gevaren zouden niet meer in te tomen zijn, indien de begrotingstekorten in de betreffende landen een aantal jaren achtereenvolgend op het zeer hoge niveau van 1975/1976 zouden blijven. De omvangrijke uitzetting van de geldhoeveelheid die daaruit zou voortvloeien, zou de bron kunnen worden van een moeilijk beheersbare bestedingsinflatie.

Een tweede probleem dat is verbonden aan de tekortvergrotingen, zoals deze thans internationaal optreden, is dat een aantal maatregelen moeilijk kan worden teruggedraaid. Dit geldt met name voor maatregelen in de sfeer van de lastenverlichtingen. Naarmate deze in omvang toenemen worden zij moeilijker inpasbaar in het sociaal-economische beleid van de komende jaren en leggen zij een zwaardere hypotheek op de toekomst. Dit is te meer een klemmend probleem, omdat er nu aanwijzingen zijn dat voor de komende jaren voor Nederland en voor de leidende industriële landen zowel met een minder uitbundig herstel van de conjunctuur als met een minder krachtige onderliggende economische groeitrend dan in het verleden moet worden gerekend.

De inflatie – zo hardnekkig dat het tempo ervan door de huidige recessie nauwelijks is aangetast – zal substantieel moeten worden omgebogen zonder dat daardoor overigens het economisch herstel zal mogen worden bemoeilijkt. Dit vereist een structurele aanpak. Ook de hierboven genoemde gevaren die aan de huidige internationale stimuleringspolitiek kleven maken het noodzakelijk dat de maatregelen die thans om in eerste instantie conjuncturele redenen worden genomen passen in, resp. een aanzet vormen voor, het op de middellange termijn in een structureel kader te voeren beleid. De regering heeft daarom bij de vormgeving van het voor 1976 te voeren beleid uitdrukkelijk de jaren na 1976 in de beschouwing betrokken. De overwegingen die daartoe, naast de hierboven geschetste, meer in concreto een rol hebben gespeeld komen in de volgende paragraaf aan de orde.

3.2 Het beleid op middellange termijn

Bij het opstellen van de meerjarenafspraken had de regering nog niet de beschikking over een prognose van de structurele groei van het nationale inkomen in de periode 1976–1980. Wel waren er reeds langere tijd aanwijzingen, dat in de tweede helft van de zeventiger jaren de groeivoet zou achterblijven bij de 4,3%, waarmee voor de periode 1972–1975 was gerekend. Bij het maken van vorenbedoelde afspraken is daarom toen al, bij wijze van werkhypothese, uitgegaan van een trendmatig stijgingspercentage van het reële nationale inkomen van $3\frac{3}{4}\%$.

Zeer recentelijk zijn echter de eerste indicaties over de ontwikkeling van de economie t/m 1980 bij ongewijzigd beleid beschikbaar gekomen. Het betreft hier voorlopige uitkomsten, die op een aantal onderdelen nog zullen moeten worden getoetst. Aan de prognoses liggen voorts bepaalde door het Centraal Planbureau geformuleerde werkhypothesen ten grondslag, waarover de regering zich nader zal moeten beraden. Ondanks het voorlopige karakter van de huidige middellangetermijnprojectie zijn een aantal tendenties thans reeds onmiskenbaar.

Gedoeld wordt met name op het ook na 1976 verder oplopen van de structurele werkloosheid, het nauwelijks verminderen van het huidige hoge inflatietempo, het teruglopen van de aardgasbaten vanaf 1978 en het afnemen van de trendmatige groeivoet van het nationale inkomen tot zelfs belangrijk onder de $3\frac{3}{4}\%$ die thans aan de meerjarenafspraken ten grondslag ligt. Bedacht dient daarbij te worden, dat het groeipercentage van $3\frac{3}{4}\%$ reeds $1\frac{1}{2}\%$ ligt onder het percentage waarvan voor de periode 1972–1975 werd uitgegaan en ruim 1% onder het trendmatige groeicijfer dat voor de tweede helft van de jaren zestig werd gehanteerd.

Bovenstaande gegevens dwingen tot een heroriëntering van het beleid, omdat zij niet meer in overeenstemming zijn met de uitgangspunten die ten grondslag lagen aan de voor de komende jaren geprogrammeerde uitbreiding van de collectieve sector in de meest ruime zin van het woord. Enerzijds zullen de zeer aanzienlijke directe effecten van de structureel hogere werkloosheid op de rijksuitgaven moeten worden opgevangen, terwijl anderzijds de consequenties dienen te worden getrokken uit de thans voorziene lagere trendmatige groeivoet van het nationale inkomen. Daar komt nog bij, dat de

huidige stimuleringspolitiek een aanzienlijke blijvende invloed heeft op de stijging van de rijksuitgaven in de komende jaren. Een toelichting hierop wordt gegeven in paragraaf 4.3. Op langere termijn is het met name de rentepost op leningen, die zijn aangetrokken om ook de door conjuncturele oorzaken sterk gestegen begrotingstekorten te dekken, die tot een omvangrijk extra beslag op begrotingsruimte leidt (zie tabel 4.2). Verder kan in dit verband worden gewezen op de exploitatie-lasten die voor de begroting voortvloeien uit sommige van de conjunctuur-stimulerende projecten. Afgezien van de directe invloed van de huidige conjunctuurprogramma's op de structurele uitgavenstijging in de komende jaren, leggen deze programma's eveneens vanwege de in paragraaf 3.1 genoemde redenen een hypothek op het financieel-economische beleid na 1976. In die paragraaf werd de noodzaak geschetst om bij het aantrekken van de conjunctuur – evenals dat in andere landen geboden zal zijn – het begrotingstekort terug te brengen tot een vanuit financieringsoogpunt op langere termijn aanvaardbare omvang.

Bovenstaande zeer summiere schets maakt de grote druk zichtbaar, waaronder de financiën van de collectieve sector in de komende jaren zullen staan. De regering heeft zich ernstig over deze problematiek beraden en is van oordeel, dat een bijdrage aan de oplossing van de geschetste problemen zal kunnen worden geleverd door een zodanig beleid in de komende jaren, dat de voorwaarden worden geschapen om tenminste de aan de huidige meerjarenafspraken ten grondslag liggende structurele groei van het nationale inkomen ($3^{3/4}\%$) te kunnen realiseren. Hiertoe is onder meer noodzakelijk, dat de nominale ontwikkeling, zoals die tot uitdrukking komt in de lonen en de prijzen, voor 1976 en latere jaren wezenlijk wordt omgebogen ten opzichte van het verloop in de eerste helft van de zeventiger jaren. De regering wil de voorwaarden scheppen om de loonsomstijging per werknemer tot gemiddeld onder 10% per jaar terug te brengen bij een zodanig verloop van de prijzen, dat een substantiële vermindering van het huidige tempo van reële arbeidskostenstijging mogelijk is. Dit is noodzakelijk voor het behoud van arbeidsplaatsen en voor het handhaven van de economische groei op het voor de komende jaren gewenste peil. Blijkens berekeningen van het Centraal Planbureau zal een duidelijke matiging van het stijgingstempo van de arbeidskosten, indien deze gedurende meerdere achtereenvolgende jaren zou plaats vinden, tot een aanzienlijke verbetering van de werkgelegenheidssituatie in Nederland kunnen leiden, onder meer als gevolg van de daaruit voortvloeiende verbetering van de relatieve concurrentiepositie.

Intussen is het duidelijk, dat de taakstelling van het terugdringen van de nominale ontwikkeling en een matiging van de stijging van de reële arbeidskosten op zichzelf bezien tot een aantasting zal leiden van de ruimte voor toename van het reëel vrij beschikbaar inkomen per werknemer. Ter compensatie hiervan zal het daarom noodzakelijk zijn, een afvlakking van het stijgingstempo van de collectieve lasten tot stand te brengen. De regering neemt daarbij voorshands een beperking van de structurele belasting- en premiedrukstijging – met inbegrip van de stijging van enige niet-belastingmiddelen, waaronder met name binnenlandse aardgasbaten – tot jaarlijks rond 1% als richtsnoer. Naar de mate, waarin deze taakstelling zal worden verwezenlijkt, lijkt een bescheiden stijging van het reëel vrij beschikbaar inkomen per werknemer mogelijk. De met het bovenstaande samenhangende bijstelling van de uitgaven- en uitkeringengroei dient wat betreft de overheidsuitgaven, ten opzichte van de thans in de miljoenennota gepresenteerde meerjarenafspraken voor de jaren na 1976, vooral te worden gezocht bij de overdrachtsuitgaven, teneinde verdere uitholling van de overheidsinvesteringen tegen te gaan.

De hierboven weergegeven beleidsdoelstellingen alsook de nadere concretisering ervan zullen, de beleidsvisie van de regering in aanmerking genomen, voorwerp van overleg met de Staten-Generaal en met de sociale partners moeten zijn. In het overleg over de beleidsdoelstellingen ten aanzien van de stijging van de collectieve lasten zal ook worden ingebracht de daaruit impliciet voortvloeiende mogelijkheid om de tijdelijke lastenverlichtingen in de

sfeer van de loon- en inkomstenbelasting ook na 1 januari 1977 te laten voortduren.

De in het voorgaande geformuleerde beleidsvisie, die is gericht op een duurzaam herstel van onze economie, leidt weliswaar tot een verlangzaming van de expansie van de collectieve sector (overheidsuitgaven en/of sociale zekerheidsuitkeringen), maar daarbij dient te worden bedacht dat zonder een zodanig beleid eveneens een aanpassing zou dienen plaats te vinden, omdat dan de structurele groeivoet zou dalen onder de $3\frac{3}{4}\%$ die aan de huidige meerjarenafspraken ten grondslag ligt. Daarnaast zou onder die omstandigheden de werkloosheid ook na 1976 verder blijven oplopen en zouden de zeer aanzienlijke gevolgen daarvan eveneens binnen de begrotingsruimte moeten worden opgevangen. Een dergelijke ontwikkeling zou tot een nog verdergaande aantasting van andere overheidsvoorzieningen leiden. In wezen komt de verlangzaming van het stijgingstempo van de collectieve lasten neer op een herziening van het voorziene uitbreidingstempo van de collectieve voorzieningen, een herziening die geboden is in het licht van de geringere groeiperspectieven op middellange termijn.

Uitgangspunt van de regering is daarbij, dat het offer voor die verlangzaming op evenwichtige wijze dient te worden verdeeld over de collectieve sector en de particuliere sector.

3.3. Het beleid in 1975 en 1976

De terugval in de wereldhandel heeft ertoe geleid, dat de Nederlandse export, in volume gemeten, tenminste 10 miljard is achtergebleven bij het niveau dat in 1975 zou zijn bereikt bij een ongestoorde ontwikkeling van de wereldhandel in de afgelopen jaren. Nog afgezien van de andere samenstelling van het exportpakket is het duidelijk, dat een zo forse, en in vele sectoren en bedrijven ingrijpende, afzetvermindering niet geheel via een tijdelijke vergroting van het begrotingsaldo kan worden opgevangen. Dit wil niet zeggen, dat niet een uiterste krachtsinspanning moet worden verricht om de gevolgen van de mondiale terugval in de vraag zo veel mogelijk te compenseren. Dit geldt te meer, omdat naarmate de conjuncturele inzinking langduriger is, een steeds groter deel van de in eerste instantie tijdelijk werklozen moeilijker aan de slag zal komen. De regering heeft daarom dan ook, met inachtneming van het in paragraaf 3.2 geschetste middellange-termijnperspectief, een zeer expansief begrotingsbeleid ontwikkeld.

De door de regering ingediende begroting voor 1975 werd geïnspireerd door de wens het peil der collectieve voorzieningen en daarmee het uitgavenniveau sterk omhoog te brengen. Dit beleid paste ook geheel in de bestedings-situatie. Gemeten van ontwerp-begroting tot ontwerp-begroting beliep de uitgavenstijging in 1975, na correctie voor de conjunctuurprogramma's, 23%. Ook in het komende jaar is de structurele uitgavenstijging aanzienlijk gebleven. Ten opzichte van de ontwerp-begroting 1975 wordt een accres gerealiseerd van 17%. Het in de begroting 1976 besloten liggende volume-acces van de uitgaven (inclusief overdrachtsuitgaven) moet als hoog worden aangemerkt. Exclusief conjuncturele maatregelen bedraagt de volumestijging evenals vorig jaar 8%. De factoren die de hierboven gesignaleerde groei van de uitgaven en daarmee de verwezenlijking van een deel van de beleidsdoelstellingen van de regering mede mogelijk hebben gemaakt, zijn onder meer de forse toeneming van de aardgasbaten uit binnen- en buitenland in 1975 en 1976 en de noodzakelijk gebleken vergroting van het structurele begrotingstekort in 1975.

Zoals in de Miljoenennota 1975 (blz. 58) is uiteengezet, lag in de ontwerp-begroting 1975 een structurele verlichting van de belastingdruk in 1975 besloten van 0,2 procentpunt. De feitelijke drukdaling zal, als gevolg van tijdelijke belastingverlichtingen en de terugval in de conjunctuur, aanzienlijk groter zijn (0,9 procentpunt). Op zichzelf bezien zou de structurele uitgaven-

stijging die in de ontwerpbegroting 1976 ligt besloten, moeten leiden tot een structurele toeneming van de belastingdruk in het komende jaar van 0,6 procentpunt. De regering is echter van oordeel, dat in de huidige conjunctuurfase een zodanige verzwarening niet aanvaardbaar is en heeft daarom besloten de voorgenomen verhoging van het algemene tarief van de omzetbelasting met 2 punten pas op 1 juli 1976 te laten ingaan. Hierdoor zal de feitelijke stijging van de belastingdruk in het komende jaar beperkt kunnen blijven tot rond 0,3 procentpunt. Deze drukstijging vloeit voor ca. 1/3 voort uit het afdekken van tijdens de parlementaire behandeling in het belastingplan 1975 aangebrachte wijzigingen. Tegenover de geraamde stijging van de belastingdruk in 1976 ad 0,3 procentpunt staat, dat de druk van de sociale verzekeringspremies in dat jaar met 0,2 procentpunt zal kunnen dalen, mede omdat wederom rijksbijdragen zullen worden verstrekt aan het A.K.W.-fonds. Wel zullen in het komende jaar de aardgasprijzen moeten worden aangepast. Mede hierdoor zal de druk van de niet-belastingmiddelen in 1976 met rond 1% toenemen. Op de overwegingen die tot het uitstel van de verhoging van de omzetbelasting en tot verdere rijksbijdragen hebben geleid, zal nog worden teruggekomen.

In het dekkingsplan 1976, dat dus tot een betrekkelijk bescheiden verhoging van de belastingdruk leidt, komen verzwareningen van zowel directe als indirecte belastingen voor. Aan de verhoging van beide categorieën belastingen kleven bezwaren. Uitgangspunt is, dat de last van de verhoging daar wordt gedragen waar zulks bedoeld wordt. Voor de indirecte belastingen geldt uiteraard dat verzwareningen hiervan wel in de prijzen tot uitdrukking mogen en moeten komen. Fiscale overwegingen pleiten voor een accent in het belastingplan op de indirecte belastingen. Niet alleen zijn de mogelijkheden tot verdere verzwarening van het tarief van de inkomstenbelasting geleidelijk aan geringer geworden, maar ook de verhouding tussen directe en indirecte belastingen dwingt tot het leggen van het zwaartepunt in het belastingplan op de indirecte belastingen. Weliswaar lijkt de laatste jaren een zekere stabilisatie in de drukverhouding tussen directe en indirecte belastingen op te treden, maar dit valt in hoofdzaak toe te schrijven aan de relatieve terugval van de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting. Enerzijds vloeit het afnemend gewicht van deze beide belastingen in 1975 en 1976 voort uit tijdelijke fiscale maatregelen, anderzijds weerspiegelt zich hierin de invloed van de conjunctuur. De onderliggende trend is echter in de richting van een voortgaande verschuiving van de indirecte naar de directe belastingen.

Bij de uitwerking van het dekkingsplan 1976 is – evenals in 1975 – uitdrukkelijk recht gedaan aan het verdelingsaspect. Daarbij is de regering zich ervan bewust, dat er grenzen zijn gesteld aan de mate waarin via belastingheffing kan worden gestreefd naar een verkleining van inkomensverschillen. Ook in de Interim-nota Inkomensbeleid is geconcludeerd, dat terughoudendheid is geboden bij hantering van de inkomstenbelasting als verdelingsinstrument.

Geconfronteerd met de terugval in de bestedingen is, in aanvulling op het structurele begrotingsbeleid, door de regering een zeer actief conjunctuurbeleid gevoerd. In welke mate dit beleid de laatste jaren is geïntensiveerd, kan worden afgeleid uit het sterke oplopen van de met de conjunctuurprogramma's (uitgavenverhogingen en belastingverlagingen¹) sedert 1974 gemoeide bedragen. In 1974 en 1975 beliep de omvang van de verschillende stimuleringsprogramma's in totaal resp. 1 miljard en 4,3 miljard. In 1976

¹ De hier genoemde bedragen voor stimuleringsprogramma's wijken enigszins af van die welke zijn opgevoerd in tabel 5.2. De afwijkingen zijn het gevolg van

definitie-verschillen tussen de begrotingscijfers voor 1975 en 1976 (relevant voor tabel 5.2) en de hier vermelde bestedingscijfers

komt ter stimulering van de conjunctuur uit reeds lopende programma's naar schatting een bedrag tot besteding van 4 miljard. Hiervan komt ca. 2,5 miljard voor rekening van extra overheidsbestedingen; het resterende deel vloeit voort uit de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting per 1 april 1975, rijksbijdragen aan de sociale fondsen en uit tijdelijke lastenverlichtingen in de sfeer van de investeringsfaciliteiten.

De regering heeft op basis van de thans voorliggende prognoses voor 1976 en in het licht van de in paragraaf 3.2 geformuleerde uitgangspunten voor het beleid op langere termijn besloten tot een nieuw stimuleringspakket van rond 3 miljard. Rond de helft hiervan ligt in de sfeer van de extra overheidsbestedingen; ca 800 miljoen is gemeoid met het verschuiven van de ingangsdatum van de voorgenomen verhoging van de omzetbelasting, terwijl 600 miljoen is bestemd voor rijksbijdragen aan het A.K.W.-fonds en 50 miljoen voor de verlenging van de tijdelijke verruiming van de vervroegde afschrijving voor bedrijfsgebouwen buiten de randstad tot en met 31 december 1976. Het totale bedrag van de conjunctuur-stimulerende maatregelen komt hiermede voor 1976 uit op rond 7 miljard. De grote omvang van die in 1976 in werking zijnde conjunctuurmaatregelen wordt duidelijk wanneer men bedenkt, dat bij een maximale toepassing van de wiebeltaxwet in 1976 met de belastingverlagingen en de daaraan gekoppelde uitgavenverhogingen (20% van de totale belastingverlaging) een bedrag gemeoid zou zijn geweest van ca 2,3 miljard.

De vormgeving van het nieuwe pakket maatregelen weerspiegelt de wens van de regering het conjuncturele beleid in te passen in de perspectieven op middellange termijn. De regering meent, dat zij door een zeer substantieel bedrag uit te trekken voor lastenverlichtingen de voorwaarden heeft geschapen voor de verwezenlijking van de in paragraaf 3.2 geschetste doelstelling ten aanzien van de nominale loonontwikkeling. Blijkens de prognoses in de Macro-Economische Verkenning 1976 behoort een loonsomstijging van 9,5 à 10% bij het uitgezette beleid voor het komende jaar tot de mogelijkheden en wordt aldus een stap gezet in de richting van het ombuigen van het inflatietempo en de bescherming van de werkgelegenheid op middellange termijn. Ook uit andere onderdelen van het conjunctuurpakket blijkt hoezeer de regering de thans getroffen maatregelen heeft trachten in te passen in haar visie op de middellange-termijnontwikkeling. Een sterk accent ligt op uitgaven die passen in een beleid gericht op het handhaven van een gezonde economische structuur. De gedachten gaan ernaar uit rond 550 miljoen uit te trekken voor maatregelen tot behoud en uitbreiding van de werkgelegenheid en voorts 350 miljoen beschikbaar te stellen, onder meer voor maatregelen die leiden tot een betere aanpassing van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn, specifiek op 1976 gericht, voor de bouw additionele gelden uitgetrokken ad 650 miljoen ter bestrijding van de werkloosheid met name in de zwaarst getroffen regio's, terwijl voorts de tijdelijke verruiming van de vervroegde afschrijving voor bedrijfsgebouwen buiten de randstad (kosten 50 miljoen) wordt verlengd. Nog afgezien van het bovenstaande, maar geheel passend in de beleidsvisie die in dit hoofdstuk is ontvouwd, zal het Rijk bereid zijn garant te staan voor een som van maximaal 500 miljoen ter zake van zgn. achtergestelde leningen aan het bedrijfsleven.

De conjuncturele maatregelen in de sfeer van de uitgaven leiden in beginsel slechts tot een tijdelijke vergroting van het begrotingstekort. Gecompliceerder ligt de situatie ten aanzien van de lastenverlichtingen. Zoals in de Nota inzake de werkgelegenheid is opgemerkt, zijn in verband met de investeringsaftrek thans twee mogelijkheden in overweging, namelijk vervanging door een ander instrumentarium (waaronder een rijksbijdrage aan het A.K.W.-fonds) ter versterking van de economische structuur, dan wel invoering van een investeringsfaciliteit nieuwe stijl. In de structuurnota zal deze kwestie nader aan de orde komen. De te maken keuze is uiteraard mede van belang met het oog op het eventueel permanent maken van de A.K.W.-bijdrage. In welke mate de overige tijdelijke belastingverlagingen

te zijner tijd een structureel karakter kunnen krijgen, kan uiteraard thans nog niet worden overzien. Daarvoor is het zicht op de structurele ontwikkeling op dit moment te veel vertroebeld door de zeer omvangrijke verstoringen in de economie. Mede bepalend voor de mogelijkheid de tijdelijke belastingverlichtingen structureel te maken, is tevens de mate waarin het in dit hoofdstuk ontvouwde beleid zal slagen. Het regeringsbeleid is er echter, zowel op korte als op lange termijn, in beginsel op gericht de ontwikkeling van de economie weer op een zodanig evenwichtspad te krijgen dat het voor 1976 te verwachten zeer omvangrijke begrotingstekort bij het wegvallen van de conjuncturele uitgaven weer naar een aanvaardbare omvang terug zal lopen. Alleen echter wanneer dit beleid wordt gedragen door het overgrote deel van de bevolking ontstaat hiervoor perspectief. Alleen dan ook zullen de thans als een siamese tweeling met elkaar vergroeide verschijnselen van inflatie en werkloosheid kunnen worden bestreden en kan enig succes worden geboekt in het ombuigen van de uiterst ongunstige trends. Gezien de ernst van de situatie zal de weg naar het herstel van evenwicht, zowel hier te lande als elders, echter aanzienlijk langer en daarmee ook pijnlijker zijn dan na voorgaande recessies.

3.4. Het monetaire en kapitaalmarktbeleid

Algemeen

De samenloop van een inzakkende conjunctuur met diep ingrijpende veranderingen op langere termijn maakt een juiste dosering en het op elkaar afstemmen van begrotings- en monetair beleid thans bijzonder moeilijk. Beide beleidsterreinen kennen hun eigen randvoorwaarden, vooral ook ten aanzien van de implicaties die het beleid van thans kan hebben voor de ontwikkelingen op langere termijn.

Op zichzelf is een aanzienlijke vergroting van het begrotingstekort van het Rijk in de huidige conjuncturele omstandigheden aanvaardbaar en zelfs wenselijk. Bij de bepaling van de grenzen die aan deze vergroting zijn gesteld, spelen naast overwegingen in de reële sfeer ook monetaire overwegingen een belangrijke rol. Daarbij wordt in de eerste plaats bezien in hoeverre financiering van het tekort op de kapitaalmarkt mogelijk en wenselijk is, terwijl daarbij tevens de vraag aan de orde komt tot welk bedrag monetaire financiering toelaatbaar kan worden geacht.

Het kapitaalmarktberoep van het Rijk wordt door verschillende factoren begrensd. Belangrijk is thans vooral de samenhang met het wisselkoersbeleid. Voor zover het kapitaalmarktberoep van de overheid leidt tot kapitaalimport of tot afremming van kapitaalexport, kan hierdoor een opwaartse druk op de koers van de gulden ontstaan. Het grote overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans vereist immers een eveneens aanzienlijke uitvoer van – kort of lang – kapitaal, ten einde te voorkomen dat op de valutamarkt de vraag naar guldens het aanbod overtreft. Een dergelijk vraagoverschot zal nopen tot omvangrijke interventies op de valutamarkt door de Nederlandsche Bank. De ervaring leert echter dat interventie van grote bedragen en voor langere duur speculatie kan uitlokken en bovendien internationale spanningen kan veroorzaken in de verhouding tot onze partners in het Europese „slangmechanisme“.

Een oplopen van de guldenskoers ten opzichte van de Europese slangvaluta's zou uitermate onwenselijk zijn met het oog op de internationale concurrentiepositie van ons land. Met deze factor wordt bij de bepaling van het monetaire beleid in sterke mate rekening gehouden. Dit betekent met betrekking tot het financieringsbeleid van de overheid niet alleen dat rechtstreeks lenen in het buitenland niet in aanmerking komt, maar ook dat het binnenlandse kapitaalmarktberoep niet een zodanige rentestijging op de

Nederlandse kapitaalmarkt mag veroorzaken, dat in aanmerkelijke mate buitenlands kapitaal zou worden aangezogen of kapitaaluitvoer zou worden tegengegaan. Uiteraard zijn er ook andere, eveneens zwaarwegende redenen om een aanmerkelijke rentestijging op de kapitaalmarkt in de huidige conjuncturele omstandigheden te voorkomen – men denke met name aan de invloed daarvan op de bouwnijverheid en andere rentegevoelige investeringen. De externe overwegingen zijn hier echter in het bijzonder van belang omdat deze het onmogelijk maken in de financieringsbehoefte te voorzien via een beroep op de buitenlandse markt, terwijl zij tevens grenzen stellen aan het toelaatbare beroep op de binnenlandse kapitaalmarkt.

De kapitaaluitvoer, die voorkomt dat het overschot op de lopende rekening de koers van de gulden opdrijft, kan in beginsel ook de vorm aannemen van korte kapitaaluitvoer, met name in de sfeer van het bankwezen. Dit vereist wel een zodanige geldmarktruimte dat de korte rente in Nederland beneden het internationale niveau komt te liggen. Een relatief lage korte rente brengt echter een abnormaal groot verschil met de lange rente met zich mee. Indien dit al voor langere tijd zou kunnen worden gehandhaafd, brengt een dergelijke abnormale rentestructuur de voortdurende verleiding met zich van overmatige korte financiering en van een beroep op geldmarktmiddelen, die tijdelijk op de kapitaalmarkt worden aangeboden, met alle gevolgen van dien voor de financieringsstructuur van bedrijfsleven en overheid, en daarmee voor de monetaire en financiële stabiliteit van de economie op langere termijn. Een groot kapitaalmarktberoep van de overheid zou deze problematiek nog verscherpen: het zou enerzijds leiden tot een hogere kapitaalmarktrente en dus een groter verschil met de korte rente, anderzijds tot invoer van lang kapitaal waardoor de omvang zou worden vergroot van de middelenafvloeiing die in de korte sfeer zou moeten plaatsvinden om de valutamarkt in evenwicht te houden.

Naast de genoemde factoren doet zich het probleem voor dat ook de kapitaalmarkt invloed ondervindt van de heersende algemene onzekerheid en de voortgaande inflatie. Deze leiden o.m. tot een vergroting van de liquiditeitsvoorkeur bij de beleggers en tot een voorkeur voor kortere looptijden. Ook hierdoor wordt een grens gesteld aan de mogelijkheid voor de overheid om door middel van een beroep op de kapitaalmarkt de monetaire expansie te beperken.

De vraag in welke omvang het Rijk onder de huidige conjuncturele omstandigheden een beroep kan en mag doen op monetaire financiering, met name voor zover dit leidt tot stijging van de liquiditeitsquote, is niet eenvoudig te beantwoorden. De toelaatbaarheid van een verdere monetaire verruiming thans hangt in sterke mate af van de mogelijkheden om de daardoor geschapen overliquiditeit in een weer oplopende conjunctuur tijdig af te romen. Voorkomen moet worden dat de overliquiditeit tot ontlading komt op een moment dat de economie daartoe geen ruimte meer biedt. Weliswaar lijkt het gevaar van een dergelijke excessieve bestedingsimpuls vanuit de monetaire sfeer in het komende jaar niet acuut, maar bij de bepaling van het toelaatbare niveau van monetaire verruiming in 1976 moet wel in overweging worden genomen dat overmatige liquiditeitscreatie in opvolgende jaren cumuleert. Een verruiming in 1976, die de gehele marge van de toelaatbare stijging van de liquiditeitsquote opgebruikt, kan voor het Rijk in de daarop volgende periode een onoplosbaar dilemma veroorzaken in de vorm van een keuze tussen plotselinge terugkeer naar uitsluitend lange financiering of het creëren van een onhanteerbare monetaire problematiek voor latere jaren. Dit gevaar geldt te meer daar verwacht mag worden dat de betalingsbalans voorshands sterk blijft, terwijl de creatie via het bankwezen wellicht zal toenemen.

Hoewel de mogelijkheden van zowel de kapitaalmarkt- als de geldmarktfinanciering van de Schatkist onder de huidige omstandigheden begrensd zijn, lijkt het tekort voor 1976 nog binnen de genoemde randvoorwaarden te kunnen worden gefinancierd. De hiermede gepaard gaande monetaire ver-

ruiming is in die mate echter slechts voor een beperkte periode aanvaardbaar. Voor een terugkeer naar normale verhoudingen zal een binding van de overliquiditeit alsdan vereist zijn. Een liquiditeitsbinding door de overheid zal dan een omvangrijk kapitaalmarktberoep vergen, hetgeen bij een eveneens aanzienlijk beroep van de particuliere sector geen eenvoudige opgave zal blijken te zijn.

Het beleid

Ondanks de omvangrijke toeneming van de liquiditeitsquote in het voorafgaande jaar vormde de sterke verdere liquiditeitsgroei in 1974 geen aanleiding tot een restrictief beleid, deels vanwege de onderkenning van de in § 2.7 genoemde statistische vertekening in de quote-ontwikkeling, maar vooral ook vanwege de zich aftekenende conjuncturele verslechtering. Een beperking van de kredietverlening van het bankwezen zou in deze conjuncturele fase ongewenst zijn met het oog op de gevolgen voor de financiering van het bedrijfsleven. Bovendien zou deze maatregel een rentestijging induceren die tot ongewenste kapitaalinvloer zou kunnen leiden. Wel pleegde de Nederlandsche Bank in verband met dit laatste overleg met het bankwezen over de mogelijkheid om bij een eventuele toekomstige kredietrestrictie de rentegevolgen te kunnen beperken. Dit overleg leidde eind 1974 tot overeenstemming.

Zolang een effectieve kredietbeperking om de genoemde reden ongewenst is, ligt het zwaartepunt van de monetaire beheersing bij het instrument van de schatkistfinanciering. Het beleid was er in 1974 op gericht een verder oplopen van de liquiditeitsquote zoveel mogelijk te vermijden. Zoals uit tabel 3.1 blijkt slaagde de Schatkist erin om in 1974 een liquiditeitsoverschot te bereiken, met name door een beroep op de kapitaalmarkt onder vermindering van rente-opdrijving. De financiering van de lagere overheid was in 1974 nagenoeg monetair neutraal, zodat de overheidsfinanciën per saldo voor circa 1¹/₄ miljard bijdroegen tot de gewenste matiging van de toeneming van de liquiditeitsmassa.

Tabel 3.1. Financieringsoverzicht Rijk en lagere overheid

	1974 1e halfjaar	1974 2e halfjaar	1975 1e halfjaar
<i>Financieringstekort (—) ¹</i>			
Rijk	- 4 663	- 1 100	- 7 130
Lagere overheid	- 1 405	- 3 967	- 1 614
<i>Kapitaalmarktberoep (netto)</i>			
Rijk	1 161	2 436	2 573
Lagere overheid	869	3 872	1 284
<i>Liquiditeitsoverschot</i>			
Rijk	- 3 502	1 336	- 4 557
Lagere overheid	- 536	- 95	- 330

¹ Inclusief kapitaalverkeer met het buitenland

Voor 1975 en 1976 geldt thans als globale richtlijn dat enige verdere verruiming, mede ten gevolge van de monetaire financiering van het Rijk, in deze conjunctuurfase niet onaanvaardbaar is. Daarbij worden de problemen onderkend, zoals hierboven uiteengezet, die deze verruiming voor het toekomstige beleid met zich brengt.

In onderstaande tabel zijn de factoren die hebben geleid tot een sterke verhoging van de financieringsbehoefte van het Rijk aangegeven.

Tabel 3.2. Ontwikkeling financieringsbehoefte van het Rijk (in miljarden guldens)

	1973	1974	1975	1976
<i>I. Financieringsbehoefte</i>	0,0	2,3	6,0	14,5
waarvan ten gevolge van:				
a. beoogde structurele begrotingstekort	1,4	1,3	3,2	3,5
b. aflossingen	1,0	0,7	1,0	1,4
c. conjuncturele uitgaven	0,9	1,6	2,7	4,3
d. conjuncturele belastingmaatregelen ¹	- 0,9	0,6 ¹	0,1 ¹	2,2
e. kas/transactieverschillen en conjuncturele afwijkingen bij belastingopbrengsten	- 2,4	- 1,9	- 1,0	3,1
<i>II. Beroep op kapitaalmarkt middelen</i>	2,5	3,1	4,8	
w.v. voorinschrijfrekening	2,1	2,6	3,4	3,8
open markt	0,4	0,5	1,4 ²	
<i>III. Monetaire financiering</i> ³	- 2,3	- 1,4		

¹ In de bedragen van 1974 en 1975 is tevens de invloed verwerkt van het in augustus 1974 verleende betalingsuitstel voor de nader voorlopige aanslagen 1973. Deze maatregel bracht naar globale schatting tussen 1974 en 1975 een betalingsverschuiving teweeg van 750 miljoen

² Tot nu toe geplaatste staatsleningen

³ De som van de saldi van de rubrieken I en II sluit niet geheel aan bij rubriek III als gevolg van een uit monetair oogpunt aangebrachte correctie voor een aantal posten die in de financieringsbehoefte zijn begrepen (zoals IMF- en EEG-transacties, vergoedingen DNB wegens koersverschillen, alsmede rekening-courantmutaties).

Sinds 1974 overtreft de financieringsbehoefte van het Rijk de omvang van het beoogde structurele tekort in toenemende mate, na in de jaren ervoor hierbij te zijn achtergebleven. De omvang van het structurele tekort wordt zoveel mogelijk afgestemd op het trendmatige binnenlandse spaaroverschot, rekening houdend met de gewenste kapitaalexport ten behoeve van de ontwikkelingslanden.

Trendmatig gezien sluit het kapitaalmarktberoep van het Rijk hierop aan, waarbij zij aangetekend, dat het voorts moet worden afgestemd op de eisen van het conjuncturele beleid, met name het monetaire beleid.

De factoren die hebben bijgedragen tot een aanmerkelijk grotere financieringsbehoefte in 1975 en een meer dan verdubbeling in 1976, zijn in belangrijke mate van conjuncturele aard. De toelaatbare mate van monetaire financiering van deze conjuncturele elementen wordt begrensd door de totale aanvaardbare liquiditeitscreatie en het aandeel hierin van de andere sectoren.

In het licht van een mogelijke verdere liquiditeitsverruiming vanuit het buitenland wordt door middel van een actief kapitaalmarktbeleid gestreefd naar een volledig benutten van de voor het Rijk beschikbare ruimte op de kapitaalmarkt ter financiering van het zeer omvangrijke tekort. In februari, april en juli werden reeds staatsleningen uitgeschreven tot een totaal bedrag van 1,4 miljard.

Eerder in deze nota is het voorgenomen financieel-economische beleid in hoofdlijnen uiteengezet.

Dit beleid is gericht op een betere benutting van de beschikbare produktiefactoren en zal daardoor de daling van de trendmatige groei ten dele tegen gaan.

Met het oog daarop acht de regering het juist uit te gaan van een trendmatige reële groei van het nationale inkomen voor de komende jaren van $3\frac{3}{4}\%$. De feitelijke reële groei zal iets hoger uitkomen vanwege de inhaal van de tijdelijke terugval in de groei met name in de jaren 1974 en 1975.

De verkleining van de begrotingsruimte, die het gevolg is van de bijstelling van de trendmatige reële groei van 4,3% naar $3\frac{3}{4}\%$ beloopt voor de jaren 1976–1978 respectievelijk 0,3, 0,4 en 0,5 miljard.

Ten aanzien van de trendmatige progressiefactor is geen noodzaak gebleken van een andere waarde dan 1,16 uit te gaan.

Het begrotingstekort

Vorig jaar is de omvang van het aanvaardbare structurele begrotingstekort opnieuw vastgesteld. De hiervoor genoemde stagnatie in de reële groei van het nationale inkomen heeft tot gevolg dat het feitelijke tekort van de begroting 1976, na correctie voor conjuncturele posten, aanmerkelijk uitgaat boven het beoogde structurele tekort. De vraag rijst hoe dit in het kader van het structurele begrotingsbeleid dient te worden beoordeeld. Ter beantwoording van die vraag moet worden voorop gesteld, dat het structurele beleid gericht is op een begrotingstekort, dat – afgezien van schommelingen van incidentele of conjuncturele aard – aansluit bij het op langere termijn wenselijke peil van besparingen en investeringen in de andere sectoren van de economie. Mee- of tegenvallers in de belastingopbrengsten ten opzichte van de veronderstelde trendmatige reële groei leiden daarbij niet tot een compenserende wijziging van uitgaven of van belastingtarieven. Op deze wijze gaat van het structurele begrotingsbeleid een stabiliserende invloed uit op de economie. In de huidige conjunctuurfase is dit van grote betekenis.

In het vorenstaande ligt de gedachtengang besloten, dat mee- of tegenvallers in de belastingopbrengsten ten opzichte van de veronderstelde trendmatige groei in een latere fase worden gecompenseerd door tegengestelde afwijkingen van de trendmatige groei. Het feitelijke begrotingstekort keert aldus – als vanzelf – weer terug naar het beoogde structurele niveau, afgezien van blijvende afwijkingen van de veronderstelde trends in de economie. Ook de huidige terugval in de groei van de belastingopbrengsten moet voor een deel als van tijdelijke aard worden beschouwd. De trendmatige reële groei moet voor de komende jaren is – mede op grond van het beleidsprogramma zoals hiervoor uiteengezet – zo gekozen, dat mag worden verwacht dat deze conjuncturele terugval door een tegengestelde beweging zal worden gevolgd.

Een hernieuwde bijstelling van het aanvaardbare structurele tekort na de bijstelling waartoe vorig jaar is besloten, lijkt ongewenst in die zin, dat het trendmatige begrotingsbeleid onder meer beoogt een vast kader aan te geven voor het uitzetten van een meerjarig budgettair beleid. Zou evenwel duidelijk zijn, dat zich zodanige veranderingen in het investerings- en besparingspatroon hebben voltrokken dat opnieuw een structurele onderbesteding dreigt te ontstaan of reeds groeiende is, dan zou het vasthouden aan de wens niet te frequent het begrotingstekort bij te stellen onjuist zijn.

Afgaande op de nu beschikbare cijfers voor de periode 1972 tot 1974, de periode waarop de analyse zich concentreerde die vorig jaar leidde tot de bijstelling van het begrotingstekort, lijkt de uitkomst van de vorig jaar uitgevoerde analyse nog steeds aanvaardbaar. Toepassing van de vorig jaar

4. De meerjarenramingen 1976 - 1980

4.1. Algemeen

Voor een goede beleidsvorming is het nodig de financiële gevolgen van de uitvoering van het regeringsbeleid in te passen in de op langere termijn aanwezige budgettaire ruimte. Tot dit doel zijn vorig jaar meerjarenafspraken tot stand gebracht voor de jaren 1975 tot en met 1978. Die opzet was een begin van de verwezenlijking van een systeem van meerjarenramingen voor een vast, jaarlijks opschuivend, aantal jaren. In het herziene ontwerp voor een nieuwe Comptabiliteitswet (kamerstuk 13 037) wordt daartoe in artikel 9 bepaald, dat aan het jaarlijkse ontwerp van de begroting ramingen voor vier op het begrotingsjaar volgende jaren worden toegevoegd. Vooruitlopend op deze bepaling zijn thans, in aansluiting aan de ontwerp-begroting 1976, ramingen voor 1977 tot en met 1980 gereed gemaakt. Voor de jaren 1977 en 1978 berusten deze op voorlopige beleidsafspraken. Zoals in § 3.2 is uiteengezet zullen die nog nader moeten worden bezien in het licht van de jongste vooruitzichten voor de middellange termijn en het beleidsmatige antwoord daarop van de regering. De toegevoegde ramingen voor 1979 en 1980 zijn verkregen door extrapolatie van de afspraken voor 1978.

4.2. Nadere overweging van enkele uitgangspunten van het structurele begrotingsbeleid

Bij het opstellen van de begroting 1976 en de meerjarenafspraken is – zoals gebruikelijk – uitgegaan van de beschikbare begrotingsruimte volgens het structurele begrotingsbeleid. Daarbij is de methodiek van de totale ruimte, waartoe vorig jaar is overgegaan, wederom toegepast. Omtrent enkele kwantitatieve uitgangspunten van het structurele begrotingsbeleid is intussen onzekerheid gerezen. In de voorjaarsnota 1975 is in dit verband opgemerkt, dat het noodzakelijk zou zijn bij de voorbereiding van de begroting 1976 de vraag te beantwoorden of de terugval van de reële groei van het nationale inkomen diende te leiden tot een neerwaartse bijstelling van het terzake bij de bepaling van de begrotingsruimte gehanteerde percentage van 4,3. Daarnaast zou moeten worden overwogen of het feitelijke structurele begrotingstekort, dat aanzienlijk is gestegen, nog past in de eveneens gewijzigde situatie van de Nederlandse economie.

De te verwachten trendmatige reële groei van het nationale inkomen

Over de periode 1972–1975 bedraagt de gemiddelde reële groei van het nationale inkomen slechts ongeveer de helft van de reële groeivoet van 4,3%, die in die jaren bij de ruimteberekening is gehanteerd. Dit is in het bijzonder het gevolg van het achterblijven van de groei in de jaren 1974 en 1975, in welke jaren, te zamen genomen, het nationale inkomen reël met circa 0,3% zal dalen.

Deze vertraging in de groei die mede het gevolg is van de conjuncturele situatie zal gedeeltelijk van tijdelijke aard zijn. Anderzijds duidt zij erop dat ook de trend voor de groei op een lager niveau is komen te liggen.

gekozen methodiek geeft voor de periode 1972–1974 een gemiddeld aanvaardbaar structureel tekort aan van circa 3¹/₄ miljard.

Indien dezelfde methode zou worden toegepast voor de jaren 1973–1976 dan zou het structureel aanvaardbare tekort (exclusief aflossingen) onder bepaalde veronderstellingen belangrijk hoger uitkomen. Die veronderstellingen – waarvoor de uitkomst vrij gevoelig is – houden onder meer in een verder oplopen van de structurele werkloosheid in ruime zin, terwijl van de resterende werkloosheid een belangrijk deel wordt toegeschreven aan externe oorzaken. Voorts zou bij de analyse een correctie moeten worden aangebracht op het feitelijke tekort voor de conjuncturele terugval in de belastingopbrengst. Bij de bedoelde hogere uitkomst is echter nog geen rekening gehouden met een mogelijke toeneming van de kapitaalexport. Tevens moet worden bedacht, dat de veranderingen die zich hebben voltrokken en nog voltrekken in de economie, tot grote voorzichtigheid manen bij het trekken van conclusies op grond van de verkregen uitkomsten.

Al met al kan niet worden ontkomen aan de indruk dat het aanvaardbare structurele begrotingstekort een opwaartse bijstelling zou kunnen ondergaan. Ook op grond van de vermoedelijke trends voor de periode na 1976 lijkt een aantal factoren in dezelfde richting te wijzen. De particuliere investeringen zullen de komende jaren een geringer beslag op besparingen leggen, onder meer als gevolg van de afnemende van de bevolkingsgroei en, ten dele in samenhang daarmee, van de vaker geconstateerde verzadigingsverschijnselen in de bouw. Ook zullen, naar het zich nu laat aanzien, de investeringen van de overige publiekrechtelijke lichamen weinig groeien. Deze zijn namelijk voor een belangrijk deel complementair met de particuliere investeringen niet alleen in de woningbouw doch b.v. ook in industriecomplexen.

Het huidige begrotingstekort, met inbegrip van alle niet-structurele elementen wijkt wel zeer sterk af van het bedrag dat vorig jaar op langere termijn acceptabel werd genoemd. Veel van het verschil zal bij het aantrekken van de conjunctuur vanzelf verdwijnen. Het perspectief behoeft ook daarom niet zo somber te zijn omdat de reële mogelijkheid aanwezig lijkt, dat in de toekomst een groter structureel tekort zich met een evenwichtige ontwikkeling van onze economie zal verdragen. In het kader van de uitwerking van het financieel-economische beleid voor de komende jaren, waarvan de hoofdlijnen in § 3.2 zijn uiteengezet, zal ook over de aanvaardbare omvang van het structurele begrotingstekort een nader standpunt worden geformuleerd.

4.3. Totaalbeeld

In de vorige miljoenennota is er reeds op gewezen, dat zich voortdurend wijzigingen in omstandigheden en inzichten zullen voordoen, die bijstelling van het beleid en van de meerjarenafspraken noodzakelijk maken. In de verstreken maanden is gebleken, dat de destijds tot stand gekomen meerjarenafspraken inderdaad moeten worden aangepast. Dit vloeit onder andere voort uit wijzigingen in de begroting 1975. In de voorjaarsnota (kamerstuk 13 454) is daarover informatie verstrekt, waarbij tevens de mutaties ten opzichte van de meerjarenafspraken 1976 tot en met 1978 zijn aangegeven (tabel 3 van de genoemde nota).

Inmiddels zijn enkele nadere wijzigingen noodzakelijk gebleken. Met name dient te worden gerekend met een gedeeltelijke doorwerking van de overschrijding van de post voor ambtenarensalarissen in 1975, welke overschrijding reeds in de voorjaarsnota is vermeld. Daarnaast worden extra uitgaven voorzien ter voorkoming van een verhoging van de AOW-premies, welke het gevolg zou zijn van de door verschillende omstandigheden noodzakelijke verhoging van de bruto AOW-uitkeringen. Dit probleem wordt in § 5.4.1 nader uiteengezet. Met de oplossing is bijna 700 miljoen gemoeid,

waarvan 175 miljoen samenhangt met de tijdelijke belastingverlaging, zodat circa 500 miljoen van structurele aard is. Voorts is de raming wegens rente nationale schuld, die in de voorjaarsnota reeds was verhoogd, opnieuw opwaarts bijgesteld. Tenslotte zijn kleinere bijstellingen nodig onder meer wegens extra bijdragen aan Gemeentefonds en Provinciefonds.

De geschetste problematiek wordt nog verzaagd door de noodzaak de begrotingsruimte aan te passen aan de lagere reële groei van het nationale inkomen. In het voorgaande (4.2) is deze bijstelling besproken.

Tabel 4.1. Tegenvallers ten opzichte van de meerjarenafspraken volgens de miljoenennota 1975 (mutaties ten opzichte van het voorgaande jaar in miljarden gulden)

	1976	1977	1978
1. Mutaties volgens voorjaarsnota 1975			
a. verhoging uitgaven	1,4	0,6	0,3
b. verlaging niet-belastingontvangsten	0,1	0,1	–
c. extra ten behoeve van Gemeentefonds en Provinciefonds	0,3	–	–
2. Nadere tegenvallers bij de uitgaven (o.m. met betrekking tot ambtenarensalarissen, oplossing AOW-problemen en raming rente)	1,4	0,4	0,1
3. Extra ten behoeve van Gemeentefonds en Provinciefonds	0,1	–	–
4. Verkleining begrotingsruimte in verband met lagere reële groei nationaal inkomen	0,3	0,4	0,5
	3,6	1,5	0,9

De vorenstaande tabel sluit aan op bekende cijfers van de voorjaarsnota maar geeft slechts ten dele uitsluitsel over de aard van de tegenvallers. In het bijzonder de conjuncturele situatie leidt, zoals de volgende tabel laat zien, tot een aantal voorshands blijvende tegenvallers, zodat het gewenst is deze in de structurele toetsing te betrekken.

Tabel 4.2. In tabel 4.1 begrepen tegenvallers die samenhangen met de conjuncturele ontwikkeling (mutaties ten opzichte van het voorgaande jaar in miljarden gulden)

	1976	1977	1978
1. Rente staatsschuld	0,5	0,5	0,4
2. Wet Werkloosheidsvoorziening	0,3	–	–
3. Rijksgroepsregelingen werkloze werknemers en zelfstandigen	0,1	–	–
4. Rijksbijdrage Werkloosheidsfonds	0,2	–	–
5. Extra bijdrage aan Gemeentefonds en Provinciefonds (in samenhang met werkgelegenheidsprogramma's)	0,3	–	–
Cumulatief	1,4	0,5	0,4 2,3

Naast de in tabel 4.1 vermelde tegenvallers moet rekening worden gehouden met een aantal mutaties als gevolg van wijzigingen in de loon- en prijsstijgingen die vorig jaar bij de opstelling van de meerjarenafspraken werden gehanteerd. Voor 1977 en 1978 wordt thans, bij wijze van technische veronderstelling, uitgegaan van een loonsomstijging van 7¹/₂ in plaats van 10% en van een daarbij passende wijziging van de veronderstelde prijsstijging.

Tabel 4.3. Mutaties als gevolg van wijziging in loon- en prijsstijging
(mutaties ten opzichte van het voorgaande jaar in miljarden guldens; extra ruimte = -)

	1976	1977	1978
1. Bijstelling begrotingsruimte in verband met wijziging prijsstijging nationaal inkomen (1976 + 2,4%, ¹ waarvan + 1,1% uit 1975; 1977 en 1978 - 2,1%)	- 1,3	+ 1,3	+ 1,5
2. Vergroting tekort conform groei van het nationale inkomen (1976 13 i.p.v. 10%; 1977 en 1978: 7,5 i.p.v. 10%)	- 0,1	+ 0,1	+ 0,1
3. Uitgaven voor algemene salarismaatregelen (lager = -)	-	- 1,1	- 1,3
4. Raming prijsgevoelige uitgaven (hoger = +)	+ 0,7	- 0,4	- 0,4
5. Kosten inflatiecorrectie (hoger = +)	+ 0,4	-	- 0,1
	- 0,3	- 0,1	- 0,2

¹ Gecorrigeerd voor de binnenlandse prijsverhoging van het aardgas en de verhoging van de omzetbelasting

De uitkomsten van de tabellen 4.1 en 4.3 te zamen genomen geven aan tot welke omvang compensaties moeten worden aangebracht om de begroting 1976 en de meerjarenafspraken 1977 en 1978 terug te brengen binnen het kader van het trendmatige begrotingsbeleid.

Tabel 4.4. Totale omvang compensatieproblematiek (in miljarden guldens)

	1976	1977	1978
Saldi tabel 4.1	3,6	1,5	0,9
Saldi tabel 4.3	- 0,3	- 0,1	- 0,2
Cumulatief	3,3	1,4	0,7 5,4

De mogelijkheden tot compensatie kunnen – uitgaande van een gegeven structureel aanvaardbaar begrotingstekort – worden onderscheiden in beperking van de uitgavenstijging, verhoging van niet-belastingontvangsten en belastingverhoging. Wat de uitgaven betreft is de keuze zoveel mogelijk gericht op beperkingen, die de werkgelegenheid ontzien en de hoofdlijnen van het beleid in het oog houden. Voor een deel betekenen de beperkingen een zekere temporisering, die in een enkel geval ook reeds om technische redenen moeilijk te vermijden leek.

Van het tot en met 1978 te compenseren bedrag ad 5,4 miljard (cumulatief) wordt 3,3 miljard² verkregen door beperking van de voorgenomen uitgavenstijging. Op deze wijze komt het uitgavenniveau 1978, afgezien van wijzigingen wegens loon- en prijsstijging, per saldo slechts weinig hoger uit dan de vorig jaar gemaakte afspraken. Door een prijsverhoging in 1976 van 3,5 cent per m³ voor het binnenlandse verbruik en een grotere afzet van aardgas wordt een verdere compensatie verkregen bij de niet-belastingontvangsten (en ten dele ook bij de vennootschapsbelasting) van 1,1 miljard in 1976 oplopend tot 1,4 miljard in 1978. De overige niet-belastingontvangsten leveren een compensatiebijdrage van 0,2 miljard. Daarnaast zullen in de sfeer van de belastingmaatregelen nog verhogingen ad 0,5 miljard

² Hiervan wordt 0,8 miljard verkregen door aanwending van de reserves voor tech-

nische correcties, die in de meerjarenafspraken waren opgenomen

per saldo nodig zijn ten opzichte van de daarvoor in de aanvankelijke meerjarenafspraken opgenomen bedragen.

In tabel 4.5 wordt een nader beeld van de compensaties gegeven.

Tabel 4.5. Compensaties (mutaties ten opzichte van het voorgaande jaar in miljarden gulden)

	1976	1977	1978
1. Beleidsherzieningen bij de uitgaven	1,3	0,7	0,5
2. Aanwending reserve voor technische correcties	0,2	0,3	0,3
3. Niet-belastingontvangsten	0,1	0,1	–
4. Extra aardgasopbrengsten door prijsverhoging en grotere afzet	1,1	0,3	–
5. Belastingmaatregelen	0,6	–	–0,1
	3,3	1,4	0,7

De hiervoor geschetste wijzigingen – tegenvallers, mutaties als gevolg van hogere loon- en prijsstijging en de aangebrachte compensaties – leiden te zamen genomen tot het volgende beeld van de toetsing van de herziene meerjarenafspraken voor 1976–1978. Voor 1979 en 1980 zijn in de toetsing mede betrokken geëxtrapoleerde ramingen op basis van de afspraken 1978.

Tabel 4.6. Toetsing herziene afspraken 1976–1978 en extrapolaties 1979–1980 aan de begrotingsruimte (in miljarden gulden)

	Meerjarenafspraken volgens miljoenennota 1975			Herziene afspraken			Extrapolaties	
	1976	1977	1978	1976	1977	1978	1979	1980
1. Begrotingsruimte	8,6	8,4	8,5	10,5	6,9	6,4	6,0	6,5
a. Trendmatige groei van de belastingontvangsten	5,8	6,5	7,2	6,8	4,8	5,2	5,6	6,1
b. Vergroting structureel begrotingstekort conform groei nationaal inkomen	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
c. Groei niet-belastingontvangsten (exclusief extra aardgasopbrengsten)	0,9	0,8	0,7	0,6 ¹	0,8	0,7	0,4	0,6
d. Extra aardgasopbrengsten (inclusief extra opbrengst vennootschapsbelasting)	1,6	0,7	0,2	2,7	1,0	0,2	–0,3	–0,5
2. Beslag op ruimte	8,6	8,4	8,5	10,5	6,9	6,4	8,4	9,0
a. Inflatiecorrectie (80%) ²	1,3	1,2	1,0	1,7	1,2	0,9	0,8	1,1
b. Beslag op ruimte na inflatiecorrectie								
1. Belastingmaatregelen (verhoging = –)	–1,5	–1,1	–0,9	–2,1	–1,1	–0,8	–	–
2. Accres uitgaven	8,7	8,2	8,4	10,4 ¹	6,7	6,3	7,5	7,8
3. Vergroting aandelen Gemeentefonds en Provinciefonds	0,1	0,1	–	0,5	0,1	–	0,1	0,1
3. Saldo toetsing (1–2)	–	–	–	–	–	–	–2,4	–2,5

¹ Inclusief een vermindering van uitgaven ten behoeve van derden met 0,3 miljard, waartegenover een overeenkomstige vermindering van niet-belastingontvangsten staat

² Uit de ook na 1976 vermelde bedragen op basis van 80% inflatiecorrectie mag niet de conclusie worden getrokken dat reeds een beslissing is genomen tot een zodanige toepassing van de inflatiecorrectie

In de extrapolaties voor 1979 en 1980 komt de omvang van de budgettaire problemen voor die jaren in alle scherpste naar voren. Zoals uit tabel 4.6 blijkt, overtreft het beslag op begrotingsruimte, dat uit de extrapolaties voor die jaren voortvloeit, de ruimte met respectievelijk 2,4 en 2,5 miljard, te zamen dus met bijna 5 miljard. Opgemerkt zij, dat bij een gelijkheid van begrotingsruimte en beslag daarop – rekening houdend met een inflatiecorrectie van

80% – nagenoeg geen belastingdrukstijging optreedt. Elke 300 miljoen overschrijding van de begrotingsruimte in die jaren zou, indien deze door belastingmaatregelen wordt gedekt, corresponderen met 0,1 procentpunt belastingdrukstijging.

Aan de budgettaire problemen voor 1979 en 1980 liggen voor een groot deel dezelfde oorzaken ten grondslag als die welke tot de ingrijpende herzieningen van de meerjarenafspraken 1976 tot en met 1978 hebben geleid. Zo moet rekening worden gehouden met een geringere groei van de belastingontvangsten, als gevolg van een thans geschatte lagere trendmatige reële groei van het nationale inkomen. Hiermede is voor beide jaren te zamen een bedrag gemoeid van 1,2 miljard. Aan de uitgavenzijde kan worden gewezen op de sterke stijging van de rentelasten en van de bijstandsuitkeringen. Voorts vertonen de opbrengsten uit aardgas bij de huidige inzichten inzake de afzet in 1979 en 1980 een daling van respectievelijk 0,3 en 0,5 miljard (bij onveranderd prijsniveau).

Zoals in paragraaf 3.2 is uiteengezet zullen de meerjarenafspraken voor 1977 en 1978 moeten worden herzien teneinde de doelstellingen op langere termijn van het aldaar beschreven beleidsprogramma te kunnen realiseren.

De regering zal zich voorts beraden over maatregelen die, gegeven de budgettaire vooruitzichten voor 1979 en 1980, zullen moeten worden getroffen om een budgettair beeld voor die jaren te kunnen presenteren, dat in overeenstemming is met het bedoelde beleidsprogramma. Een belangrijk aspect hierbij is dat ook daartoe voor een deel reeds in 1977 en 1978 maatregelen zullen moeten worden getroffen.

De eventueel na de huidige kabinetsperiode te treffen maatregelen zullen beleidsherzieningen inhouden, waaruit te zijner tijd naar de alsdan bestaande politieke inzichten een keuze kan worden gedaan. Daaronder kunnen ook plannen voor intensivering worden opgenomen.

De heroverweging van overheidstaken zal van essentiële betekenis zijn bij het tot een oplossing brengen van de budgettaire problemen in de komende jaren. Inmiddels heeft de regering een procedure afgesproken, die bij heroverweging van overheidstaken moet worden gevolgd. Zo is onlangs beslist aard en omvang van de bouw van nieuwe academische ziekenhuizen te Utrecht en te Leiden met toepassing van deze procedure opnieuw in overweging te nemen. Andere belangrijke uitgaven zullen op dezelfde wijze een hernieuwde beoordeling moeten ondergaan. De bedoelde procedure zal er dan ook toe bijdragen, dat de voor 1977 t/m 1980 te treffen beleidsherzieningen op zorgvuldige en doelmatige wijze kunnen worden voorbereid.

4.4. De ontwikkeling van enkele belangrijke uitgavengroepen in 1976–1978

De ontwikkelingsbijstand wordt in 1976 in overeenstemming met de doelstelling opgevoerd tot 1,5% van het netto nationaal inkomen tegen factorkosten. Dit komt overeen met bijna 1,25% van het bruto nationaal produkt (marktprijzen).

In 1976 zal het plafond voor de ontwikkelingssamenwerking 2808 miljoen bedragen. Dit betekent een stijging van 1975 op 1976 van 953 miljoen.

Het plafondbedrag heeft zowel betrekking op overdrachten aan ontwikkelingslanden als op uitgaven binnen Nederland in verband met de ontwikkelingssamenwerking. Van de overdrachten wordt 20% gegeven in de vorm van door het Rijk gegarandeerde leningen. Deze vergen dus geen uitgaven ten laste van de rijksbegroting.

De begrotingsuitgaven voor de ontwikkelingsamenwerking inclusief het Nederlandse aandeel in de ontwikkelingshulp voor rekening van de Europese Gemeenschappen en rekening houdend met de kwijtschelding van de Surinaamse schulden stijgen van 1577 miljoen in 1975 tot 2146 miljoen in 1976 en in de jaren 1977 en 1978 tot respectievelijk 2311 en 2478 miljoen.

Het Nederlandse aandeel in de financiering van de uitgaven van de Europese Gemeenschappen wordt voor 1976 geraamd op 2 miljard gulden. Dit bedrag zal voor een deel worden voldaan door afdracht van zogenaamde eigen middelen van de Gemeenschappen (landbouwheffingen 300 miljoen gulden, invoerrechten 1143 miljoen gulden) en voorts door beschikbaarstelling van een begrotingsbijdrage van 550 miljoen gulden (begroting 1975: 555 miljoen).

Bij de ramingen voor de rijks- en gemeentepolitie is voor 1976 en volgende jaren rekening gehouden met het voortzetten van de geïntensiverde werving.

In verband met de hogere personeelssterkte en rekening houdend met een verdere verbetering van de materiële voorzieningen zijn ook voor de materiële uitgaven van rijks- en gemeentepolitie hogere bedragen geraamd.

Bij de rechtspraak neemt het aanbod van het aantal zaken steeds toe. In de begroting is in verband hiermede uitbreiding voorzien van de rechterlijke colleges, de griffies en de parketten in overeenstemming met de voor de personeelsbezetting vastgestelde normen.

Ook het aantal bureaus voor rechtshulp zal worden uitgebreid.

De personeelsformatie bij het gevangeniswezen zal belangrijk worden uitgebreid. Rekening is gehouden met ruimtelijke voorzieningen om de bestaande achterstand in de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen te kunnen inlopen.

Op de begroting van het departement van Binnenlandse Zaken is een bedrag van 67 miljoen opgenomen in verband met een voorgenomen uitbreiding van de bestaande 5%-ziektekostenregeling voor gewezen rijks- en onderwijspersoneel van 65 jaar en ouder en voor de nabestaanden van dit personeel.

De bijzondere aandacht van de regering voor het kleuter- en basisonderwijs en voor de werkende jongeren, die reeds in de meerjarenafspraken 1976-1978 tot uitdrukking kwam, heeft nu gestalte gekregen in een aantal nota's: het beleidsplan voor het onderwijs aan groepen in achterstandsituaties, de groeps grootte in het onderwijs, de nota school- begeleidingsdiensten en de nota over het participatieonderwijs.

Binnen de meerjarenafspraken waren echter ook op andere terreinen beleidsvoornemens geformuleerd die thans hun ontwikkeling krijgen in de begroting 1976, zoals b.v. een uitbreiding van de taakuren voor leerlingenbegeleiding en intensivering van de experimenten met betrekking tot de open school.

Op een aantal punten zijn verbeteringen in de vergoedingen voor stichtingskosten en exploitatiekosten van het gewoon lager onderwijs aangebracht. Met deze verbeteringen is een bedrag van 36 miljoen gemoeid.

Voorts zullen onder meer de bedragen voor het stimuleringsbeleid worden verhoogd en de experimenten gericht op vernieuwingsactiviteiten worden geïntensiveerd.

Tevens wordt voorgesteld de voorzieningen voor het onderwijs aan kinderen van rijksgenoten uit Suriname en de Nederlandse Antillen en van buitenlandse werknemers uit te breiden. Voor deze en andere verbeteringen van het onderwijs is op jaarbasis ruim 114 miljoen extra uitgetrokken. De reeds genoemde nota over de ontwikkelingen van nieuwe onderwijsvormen voor de werkende jongeren bevat een herziening van de vorig jaar gepre-

senteerde fasegewijze uitbreiding van de partiële leerplicht: in de lopende regeringsperiode zal, gelet op de ervaringen die tot dusver zijn opgedaan, voor 17-jarigen de partiële leerplicht niet tot twee dagen per week worden uitgebreid. De maatregelen, die het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen heeft genomen om bij te dragen aan het terugdringen van de bij de voorjaarsnota zichtbaar geworden stijging van de rijksuitgaven voor de jaren 1976-1978 sluiten aan bij bestaande wensen tot verbetering van de doelmatigheid en worden gerealiseerd zonder aantasting van de onderwijsprioriteiten. Zij betreffen onder andere de investeringen ten behoeve van de instellingen van wetenschappelijk onderwijs alsmede de academische ziekenhuizen.

Voorts zullen voorstellen worden gedaan om de normen voor het stichten van nieuwe scholen bij het gewoon lager onderwijs te verhogen. Daarnaast wordt voorgesteld om bij het hoger beroepsonderwijs het aantal wekelijkse lessen te beperken c.q. de gemiddelde groepsgrootte te vergroten. Door een tariefsverhoging bij de academische ziekenhuizen zal een betere kosten-toerekening worden verkregen.

Tevens zullen maatregelen op het terrein van de arbeidsvoorwaarden worden voorgesteld.

De rentelast neemt toe als gevolg van de grotere financieringsbehoefte, die onder meer wordt veroorzaakt door de conjuncturele maatregelen en door de daling van de belastingopbrengsten. In de ramingen is rekening gehouden met een rentestand van $8\frac{3}{4}\%$. Voor de begroting 1975 werd nog uitgegaan van $10\frac{1}{2}\%$.

De meerjarenafspraken voor Defensie dienden in het kader van de voorjaarsnota 1975 te worden bijgesteld voor een aantal nieuwe ontwikkelingen, zoals het uitstel van de in het kader van de besprekingen over wederzijdse, evenwichtige troepenvermindering (MBFR) voorziene bezuiniging, de vermindering van het aantal uit Duitsland terug te trekken Hawk-eenheden, de invoering van de arbeidstijdverkorting, de invoering van de Wet Arbeidsongeschiktheid militairen e.d.

Bij de nadere herziening van de meerjarenafspraken zijn voor Defensie verminderingen aangebracht op de bij de voorjaarsnota 1975 verhoogde meerjarenafspraken. Daarbij worden met name voor 1977 en 1978 besparingen voorzien, waarvan voor een deel nog niet is vastgelegd op welke onderdelen deze zullen worden aangebracht. De resultaten van de daarvoor noodzakelijke studie zullen in de miljoenennota 1977 worden aangegeven en verwerkt. Voor zover alsdan mocht blijken, dat de bedoelde besparingen redelijkerwijs niet kunnen worden verkregen, zullen de meerjarenafspraken voor Defensie worden verhoogd.

In verband met de terugval van de werkgelegenheid in de bouwsector heeft de regering besloten een bedrag van 650 miljoen additioneel voor de bouw uit te trekken. Nadere beslissingen over de bestemming van dit bedrag zullen zo spoedig mogelijk worden genomen.

Het aantal in de periode 1976 t/m 1978 in aanbouw te nemen woningen zal globaal gelijk zijn aan de aantallen, die ten grondslag lagen aan de meerjarenafspraak van 1974. In de woningwetsector zal de reeds vorig jaar gesignaleerde verschuiving van de bouw van normale woningen naar kleine woningen en wooneenheden in de komende jaren worden voortgezet. In de nota Huisvesting alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens, die onlangs aan de Staten-Generaal is aangeboden, is een programma van 40 000 kleine woningen en wooneenheden in de komende vijf jaren voorzien. Door nieuwbouw zowel als door verbouw van bestaande panden zal het aanbod voor de bedoelde bevolkingscategorieën worden vergroot. De verschuiving van normale woningen naar kleine woningen heeft tot gevolg dat voor die jaren

minder aan woningweteningen zal worden verstrekt dan oorspronkelijk in de meerjarenafpraak was geraamd.

In de gesubsidieerde particuliere sector wordt daarentegen een ontwikkeling in de richting van grotere aantallen eigen woningen waargenomen.

Het uitgavenniveau van de huursubsidies zal in 1976 ongeveer 400 miljoen hoger liggen dan in 1975 en zal daarna jaarlijks met ca 300 miljoen stijgen, globaal conform de oorspronkelijke meerjarenafspraken. De nieuwe berekeningsmethode van de subsidies, zoals vastgelegd in de nota Huur- en subsidiebeleid, zal in 1976 geheel in werking zijn getreden. Wat de stadsvernieuwing betreft zal er naar worden gestreefd in de loop van het komende begrotingsjaar een nieuwe financiële steunregeling voor de voorbereiding en de uitvoering van stadsvernieuwingsplannen in te voeren. Ten opzichte van het aanvankelijk overeengekomen budgettaire kader wordt voor de jaren 1976–1978 een minder sterke toeneming van gelden voor de stadsvernieuwing geraamd. Deze matiging, die voor die jaren 175 miljoen bedraagt, is mogelijk omdat het stadsvernieuwingsproces zich meer geleidelijk ontwikkelt dan was voorzien.

De uitgaven ten behoeve van de infrastructuur zullen in 1976 gehandhaafd worden op het niveau 1975, hetgeen inhoudt dat de aanvankelijk in de meerjarenafspraken geraamde zeer sterke stijging wordt afgezwakt.

Met betrekking tot de uitgaven voor de natte waterstaat wordt in 1976 235 miljoen minder uitgetrokken dan in de meerjarenafspraken, die in de miljoenennota 1975 zijn gepubliceerd, was voorzien. Dit is onder meer een gevolg van de verschuiving van een aantal projecten, die voor rekening van derden zouden worden uitgevoerd, naar een later tijdstip.

De uitgaven voor de wegenbouw zullen in de komende jaren worden beperkt. Het volume van de aanleg van rijkswegen zal geleidelijk dalen, waardoor in 1978 het niveau ongeveer 24% lager zal zijn dan in 1976. Ook ten aanzien van de stedelijke wegen, waarvoor de rijksoverheid een deel van de financiële middelen verschaft, wordt een volumebeperking nagestreefd. Voor de aanleg van fietspaden is, mede in samenhang met het vorenstaande, een aanmerkelijk hoger bedrag dan in 1975 beschikbaar. Het bedrag loopt op van 25 miljoen in 1976 tot 35 miljoen in 1978. Voorts is voor infrastructurele voorzieningen ten behoeve van het openbare vervoer in 1976 254 miljoen beschikbaar. In 1977 is rekening gehouden met 295 miljoen, terwijl voor 1978 256 miljoen wordt geraamd.

De nota parkeerbeleid en met name het binnenkort uit te brengen meerjarenplan personenvervoer zullen onder meer de maatregelen bevatten, die kunnen worden genomen om een selectief autogebruik te bevorderen.

Vooraf in verband met de onzekere factoren, waarmee ten aanzien van de ontwikkeling van de tekorten van het openbaar vervoer rekening moet worden gehouden, is op de begroting van Verkeer en Waterstaat een memoriepost opgenomen teneinde het mogelijk te maken, uitgaven te financieren op het terrein van het openbare vervoer, welke uitgaan boven de reeds in de begroting opgenomen bedragen en welke verband houden met het realiseren van de beleidsdoelstellingen van het Meerjarenplan Personenvervoer. Daarvoor zou dan binnen de meerjarenafspraken ruimte moeten worden vrij gemaakt. Overigens blijft het, mede in verband met de sterk gestegen tekorten in de afgelopen jaren, noodzakelijk dat wordt gestreefd naar een zo hoog mogelijke efficiency en naar een verhoging van de gemiddelde bezetting van het materieel. De eerder bedoelde maatregelen kunnen hiertoe een bijdrage leveren.

Voor de investeringen van de P.T.T. wordt, in afwijking van de vorig jaar gemaakte afspraken, voor de komende jaren uitgegaan van een ongeveer constant volume. Dit sluit aan bij de huidige omvang van het productie-apparaat binnen en buiten de P.T.T. Hoewel in de eerstkomende jaren een lichte stijging van de wachtlijst zal optreden, wordt het met het oog op de vooruitzichten op langere termijn aanvaardbaar geacht om de tijdelijk hoge vraag niet door tijdelijke productie-uitbreidingen te doen volgen. Er wordt

naar gestreefd om via het tariefbeleid een evenwichtige vraag naar nieuwe telefoonaansluitingen te verkrijgen.

De in de miljoenennota 1975 opgenomen meerjarenafspraken voor Economische Zaken (bijgesteld in het kader van de voorjaarsnota) hebben enige wijzigingen ondergaan waarbij het accent is gelegd op versterking van het apparaat van de regionale ontwikkelingsmaatschappijen, de Nederlandse Herstructurerings Maatschappij (Nehem) en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorts is, alleen voor 1976, 40 miljoen meer uitgetrokken ten behoeve van investeringspremies voor projecten van grote omvang zoals reeds werd aangekondigd in de werkgelegenheidsnota dd. 20 februari 1975. In het kader van het nieuwe stimuleringsprogramma, dat in § 3.3 is besproken, zal een bedrag van 550 miljoen beschikbaar komen voor maatregelen, die gericht zijn op behoud en uitbreiding van de werkgelegenheid.

Voor het midden- en kleinbedrijf is de mogelijkheid geschapen om gebruik te maken van een financiële overbruggingsregeling bij het vestigingskrediet. Hetzelfde geldt voor het bedrijfsontwikkelingskrediet in bepaalde aangewezen branches of regio's.

Voor zelfstandigen zijn mede van belang de doorvoering in 1976 van de laatste fase van de regeling inzake de fiscale oudedagsreserve en de verlenging van de tijdelijke rijksbijdragen voor enkele sociale verzekeringen, waardoor de sociale lasten worden gedrukt.

Zoals reeds eerder is aangekondigd, is een aantal uitbreidingen en wijzigingen op het terrein van de sociale zekerheid in voorbereiding, die ook voor de zelfstandigen grote betekenis hebben.

Het beleid ten aanzien van de landbouw en de visserij, dat ten grondslag lag aan de meerjarenafspraken voor de jaren 1975 t/m 1978, wordt in grote lijnen voortgezet.

Het ministerie van Landbouw en Visserij heeft evenals andere departementen een bijdrage geleverd in de noodzakelijke aanpassing van de meerjarenafspraken. In dat verband zijn de meerjarenafspraken, zoals opgenomen in de miljoenennota 1975, naast de doorwerking van de voorjaarsnota, voor de jaren 1976, 1977 en 1978 respectievelijk met circa 14, 45 en 62 miljoen verlaagd. Dit is het resultaat van het scherper stellen van prioriteiten c.q. temporisering van activiteiten, waaronder investeringen.

De ongunstige werkgelegenheidssituatie en de nieuwe maatregelen, waar-toe het kabinet met het oog op de verwachtingen voor 1976 heeft besloten, zijn in hoofdstuk 3 van deze nota reeds uitvoerig besproken. Daar (en in tabel 1.1) zijn ook bedragen vermeld, die met deze maatregelen zijn gemoeid.

In weerwil van de getroffen en nog te treffen maatregelen, die zodanig verscheiden zijn dat zij op een zo breed mogelijk terrein het hoofd trachten te bieden aan de zich op verschillende deelarbeidsmarkten voordoende overschotten aan arbeidskrachten, neemt het aantal werknemers dat langdurig werkloos is toe.

Voor het jaar 1976 wordt op grond van de laatst bekende prognose van de geregistreerde arbeidsreserve ermede rekening gehouden dat 85 000 personen (op jaarbasis) een beroep zullen doen op de Wet Werkloosheidsvoorziening: over 1975 is dit aantal 67 500. Dat de werkloosheid een hardere kern krijgt moge ook blijken uit de toeneming van het aantal werknemers dat is aangewezen op de Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers te weten 50 000 in 1976 tegenover 36 000 in 1975. Voor beide voorzieningen te zamen is voor 1976 2 250 miljoen uitgetrokken.

In verband met te treffen technische voorzieningen is de voorgestelde datum van ingang van de volksverzekering tegen arbeidsongeschiktheid, 1 juli 1976, niet mogelijk; met kracht wordt er naar gestreefd de invoering van de A.A.W. per 1 januari 1977 te realiseren.

De ter beperking van de premiedruk van de sociale verzekering ten laste van de algemene middelen verleende extra bijdragen ter grootte van 200 en 500 miljoen aan onderscheidenlijk het Algemeen Werkloosheidsfonds en aan het Algemeen Kinderbijslagfonds zullen in 1976 worden voortgezet.

In het kader van het eerder genoemde stimuleringsprogramma voor 1976 zal nog een extra bijdrage van 600 miljoen aan het Algemeen Kinderbijslagfonds worden verleend.

Voorts heeft de regering besloten voor 1976 een extra rijksbijdrage ad 465 miljoen aan het Algemeen Ouderdomsfonds te verlenen ter financiering van de bruto A.O.W.-verhoging die noodzakelijk is om enerzijds een compensatie te verlenen van de inkomensachteruitgang, die optreedt als gevolg van het aflopen van de zogenaamde noodmaatregel, en anderzijds om de netto A.O.W.-uitkering per 1 januari 1976 praktisch gelijk te doen zijn aan het netto minimumloon. Tevens wordt in verband hiermee aan het Algemeen Weduwen- en Wezenfonds een rijksbijdrage van 35 miljoen verleend. Deze bijdragen maken deel uit van een complex van maatregelen, waarop in § 5.4.1 nader wordt ingegaan.

De regering acht een heroverweging van prioriteiten bij het beleid met betrekking tot de sociale verzekeringen en voorzieningen noodzakelijk. In verband hiermede zal de interdepartementale commissie inzake coördinatie en kostenbeheersing van de sociale verzekering nadere voorstellen uitwerken om beleidsombuigingen in de sfeer van de sociale voorzieningen te realiseren. In eerste instantie staat de regering daarbij een reële lastenverlichting voor de rijksbegroting voor ogen van ca 700 miljoen per jaar. In de meerjarenafspraken is daarmee rekening gehouden (zie bijlage 3 A onder het hoofd aanvullende posten).

De uitgaven voor de welzijnssector zullen in het jaar 1976 nagenoeg eenzelfde procentuele groei vertonen als in 1975 het geval was. Deze stijging is enerzijds het gevolg van reeds in de meerjarenafspraken opgenomen uitgaven voor beleidsintensivering, terwijl anderzijds de uitvoering van de begroting 1975 ook tot bijstellingen in 1976 en volgende jaren leidt.

De genoemde stijging van de uitgaven wegens beleidsintensivering is onder meer te vinden op de beleidsterreinen van kunstbeoefening, van monumentenzorg, van bibliotheekwerk, van jeugd- en jongerenwerk, van sport, van natuurbehoud, van samenlevingsopbouw en van woonwagwerk. In de sector van de gezinsverzorging worden maatregelen voorbereid om de tot nu toe buiten de gesubsidieerde sector vallende gezinshulp, waarvan de kosten bij de bijstand kunnen worden gedeclareerd, te doen overnemen door de gesubsidieerde instellingen.

De stijging in de bijstandsuitgaven is, afgezien van de groei, die reeds in de meerjarenafspraken was voorzien, toe te schrijven aan de bijstellingen uit hoofde van de uitvoering van de begroting 1975. Deze zijn onder meer het gevolg van de structurele verhoging van het minimumloon, de groei van het aantal uitkeringsgerechtigden uit hoofde van de Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers en het verhoogde beroep, dat op de Rijksgroepsregeling Zelfstandigen wordt gedaan.

Bij de uitgaven voor milieuhygiëne zijn budgettaire voorzieningen getroffen teneinde een aanvang te kunnen maken met de uitvoering van de beleidsvoornemens, zoals die zijn uitgewerkt in de wetsontwerpen terzake van het chemisch afval, de afvalstoffen en de geluidshinder.

De uitgaven op basis van de Wet inzake de Luchtverontreiniging zullen in 1976 naar verwachting 72 miljoen belopen. Dit bedrag komt voor 15 miljoen beschikbaar door overloop van gelden uit de begroting 1975. Voor de financiering van de overige uitgaven in het kader van genoemde wet kan het huidige heffingenniveau voorshands toereikend worden geacht.

In de sector Volksgezondheid ligt, in overeenstemming met het gestelde in

de Structuurnota Gezondheidszorg het accent op een verdere uitbouw van de eerstelijns gezondheidszorg, hetgeen in 1976 een uitgavenverhoging vergt van ca 17 miljoen. Bijzondere aandacht verdienen hier de kruisverenigingen, die in de eerstelijns gezondheidszorg een belangrijke functie vervullen. Ook hier is het beleid gericht op een uitbreiding van de activiteiten van deze organisaties.

De voor de volksgezondheid benodigde extra uitgaven kunnen globaal worden opgevangen binnen de oorspronkelijke meerjarenafpraak.

In verband met de oplossing van enkele A.O.W.-problemen is o.m. besloten een extra bijdrage van circa 220 miljoen per jaar te verlenen ten behoeve van de bejaardenziekenfondsverzekering.

Tenslotte zij vermeld dat gelet op het advies van de Ziekenfondsraad besloten is om, met terugwerkende kracht tot 1 januari 1975, de medisch-opvoedkundige bureaus onder werking van de A.W.B.Z. te brengen. Op grond van deze beslissing is in de raming van de rijksbijdrage als bedoeld in art. 17 van de A.W.B.Z. het in 1975 op de begroting ten behoeve van deze bureaus uitgetrokken subsidiebedrag verwerkt. Rekening houdende met het door het C.B.S. per 31 juli 1975 geraamde indexcijfer, is deze rijksbijdrage gesteld op 1006 miljoen.

In de samenstelling van de homogene groep Wetenschapsbeoefening zijn enige wijzigingen aangebracht. Nu het Ultracentrifuge project van de ontwikkelingsfase overgaat in de commerciële fase, worden de uitgaven van dit project niet langer opgenomen in deze groep.

In dit verband dient ook het voornemen te worden vermeld het Fonds Ontwikkeling Snelle Kweekreactor om te vormen tot een Energie Fonds.

Dit betekent dat het huidige fonds geleidelijk een andere doelstelling zal krijgen. De opbrengst van de heffingen zal in afnemende mate worden besteed aan de afbouw van het 300 mw prototype van de snelle kweekreactor te Kalkar met de onmiddellijk daarmee verbonden onderzoek- en ontwikkelingswerkzaamheden en in toenemende mate aan onderzoek- en ontwikkelingswerkzaamheden ten behoeve van alternatieve energie alsmede van activiteiten die een doelmatige toepassing van bestaande energieproducten moeten bevorderen.

In de uitgaven verwerkte stijging van de loon- en salariskosten en van het prijspeil.

In de artikelen van de hoofdstukken der begroting 1976 is, uitgaande van het op 1 augustus 1975 geldende niveau van de overheidssalarissen, rekening gehouden met een verhoging van dat niveau met 3,5% waardoor wordt aangesloten bij een loonkostenstijging per werknemer in het bedrijfsleven van 7,5% in 1976.

Een stijging van 7,5% van 1975 op 1976 was eveneens verwerkt in de meerjarenafspraken zoals opgenomen op blz. 75 tot en met 77 van de miljoenennota 1975.

De opbouw tot een stijging van 7,5% is als volgt:

– overloop van de 5% salarisstijging per 1 augustus 1975	2,9%
– incidentele loonstijging 1976, welke reeds was verwerkt in de meerjarenafspraken	1,0%
– verdere loonstijging 1976	3,5%
	<hr/>
Cumulatief	7,4%

Het resterende deel van de voor 1976 verwachte loonkostenstijging is opgenomen in een aanvullende post. Dit houdt verband met de onzekerheid omtrent de vorm waarin de loonstijging zal plaatsvinden. In geval van een gedifferentieerde loonsverhoging in het bedrijfsleven ligt het voor de hand, dat een zelfde lijn wordt gevolgd voor de salarissen van het overheids-personeel. Verschillen in stijgingspercentages van lagere en hogere lonen zullen een weerslag op de overheidsuitgaven hebben. Aangezien de verhouding tussen hoger, middelbaar en lager personeel bij het bedrijfsleven een andere is dan bij de overheid, zal de stijging van de totale loonkosten in procenten uitgedrukt bij het bedrijfsleven en bij de overheid echter niet gelijk zijn. Bij de overheid, met inbegrip van het onderwijs en de gesubsidieerde instellingen, zijn naar verhouding meer middelbare en hogere personeelsleden werkzaam dan in het bedrijfsleven. Daardoor zal een loonstijging, die voor een deel in voor iedereen gelijke bedragen wordt gegeven of waarin 'vloeren' zijn verwerkt, in procenten uitgedrukt de loon- en salaris-kosten in het bedrijfsleven meer doen stijgen dan in de overheidssector.

Een loonsverhoging, die ten dele in vaste bedragen wordt gegeven, zal echter voor de meeste sociale uitkeringen een stijging met zich mee brengen, die in procenten uitgedrukt hoger is dan de gemiddelde loonsverhoging. Aangezien de vorm van de toekomstige loonsverhogingen niet vaststaat, is er voorshands van uitgegaan, dat de afwijkingen, die de procentuele stijging van de verschillende groepen van loongevoelige overheidsuitgaven – salarissen, pensioenen, sociale uitkeringen e.d. – te zien geven ten opzichte van de gemiddelde loonsverhoging in het bedrijfsleven, elkander in evenwicht zullen houden. In de meerjarencijfers is derhalve verondersteld, dat loonsverhogingen het totale bedrag van de loon- en salarisuitgaven met een zelfde percentage zullen doen toenemen als de lonen in het bedrijfsleven.

In hoeverre in de tot nu toe gevolgde wijze van berekening van de trend wijziging kan worden gebracht, is in het Centraal Georganiseerd Overleg ter discussie gesteld. Het gaat daarbij dan met name om die loonsverhogingen in het bedrijfsleven die voor lagere lonen hoger zijn dan voor hogere personeel.

Voor de jaren 1976–1980 zijn in de begrotingsartikelen respectievelijk aan de afzonderlijke uitgavengroepen verwerkt de kosten van algemene salarismaatregelen en van prijsstijgingen, die bij een jaarlijkse 7¹/₂%-loonsomstijging zijn te verwachten. De verschillen, die bij een loonsomstijging van 10% in 1976 zullen ontstaan zijn in bijlage 3A in totaalposten voor de gehele rijksbegroting opgenomen. De sterke toeneming van de post voor algemene salarismaatregelen in 1977 houdt verband met het feit, dat de loon- en salarisstijging in 1975 nog een verdere verhoging heeft ondergaan, waarvan de gevolgen wel reeds in de afzonderlijke hoofdstukken van de begroting 1976 maar niet in de onderdelen van de meerjarencijfers 1977–1980 zijn verwerkt.

4.5. De niet-belastingmiddelen 1976–1978

Tabel 4.7. Totaalbeeld niet-belastingontvangsten volgens meerjarenafspraken 1976-1978 (in miljarden guldens)

	1976	1977	1978
Meerjarenafspraak volgens miljoenennota 1975, bijlage 3B	11,6	13,0	13,8
Meerjarenafspraak volgens miljoenennota 1976, bijlage 3B	12,4	14,1	14,9
Vershil	0,8	1,1	1,1

Van de rijksuitgaven zal gemiddeld 16% door de niet-belastingmiddelen worden gedekt. Bijlage 3B bevat een totaaloverzicht van de niet belasting-ontvangsten per begrotingshoofdstuk voor de jaren 1976–1980.

De raming voor 1976 vertoont een accres van 3 miljard ten opzichte van de ontwerp-begroting 1975, waarvan 2,4 miljard in de aardgasbaten. In de jaren na 1976 is de stijging van een geringere omvang.

De in tabel 4.7 berekende verschillen zijn vrijwel uitsluitend toe te schrijven aan extra aardgasopbrengsten. In 1976 treedt voorts een vermindering op als gevolg van lagere uitgaven ten behoeve van derden. Met betrekking tot de afzonderlijke posten – met uitzondering van de hierna te bespreken aardgasopbrengsten – wordt verwezen naar de memorie van toelichting op de ontwerp-Middelenwet.

Aardgasopbrengsten

In het afgelopen parlementaire jaar is de Wet Aardgasprijzen tot stand gekomen. Deze wet geeft de Minister van Economische Zaken de bevoegdheid in bepaalde gevallen minimumprijzen vast te stellen voor de levering van aardgas in het binnenland en voor de export en aanwijzingen te geven met betrekking tot de tarieven van aardgas geleverd aan verbruikers in Nederland.

Het streven van de regering is er op gericht de aardgasprijzen in overeenstemming te brengen met de prijzen van andere energiedragers. De contracten van de grootverbruikers en de export zijn aan de olieprijs gekoppeld. Teneinde de discrepantie tussen de prijs van huisbrandolie en petroleum en die van het aardgas voor kleinverbruikers te verkleinen, is op basis van de Wet Aardgasprijzen voor het jaar 1975 een minimumprijs vastgesteld voor de levering van gas aan de Nederlandse gasdistributiebedrijven, die een verhoging van gemiddeld 5 cent voor de gasprijs voor kleinverbruikers tot gevolg had. Voorts heeft de regering besloten dat de gasprijs voor deze categorie afnemers per 1 januari 1976 nogmaals, met gemiddeld 3,5 cent, verhoogd zal worden.

Inmiddels is ook het contract met Italië op zodanige wijze herzien dat, zij het met enige vertraging, een koppeling van de gasprijs aan de olieprijs plaatsvindt.

Als gevolg van gewijzigde veronderstellingen met betrekking tot de afzet en de prijzen van het aardgas ontstaat een meeropbrengst ten opzichte van de ramingen in de miljoenennota 1975. Deze meeropbrengst (incl. de 3,5 cent prijsverhoging voor de kleinverbruikers) is weergegeven in tabel 4.8.

Tabel 4.8. Aardgasopbrengsten (in miljarden guldens)

	1976	1977	1978
Niet belastingmiddelen	5,5	6,4	6,5
– waarvan binnenland	3,6	4,0	4,1
– waarvan export	1,9	2,4	2,4
Miljoenennota 1975	4,5	5,2	5,3
Extra opbrengst uit niet-belastingmiddelen	1,0	1,2	1,2
Extra opbrengsten uit vennootschapsbelasting binnenland	0,1	0,2	0,2

4.6. De ramingen voor 1979–1980 op basis van extrapolaties

In aansluiting op hetgeen aan het slot van § 4.3 is opgemerkt over de budgettaire problematiek, die uit de toetsing van de extrapolaties voor 1979 en 1980 blijkt, worden hieronder nog enkele nadere toelichtingen verstrekt.

De definitie en de overige uitgangspunten die bij de onderhavige extrapolaties zijn toegepast hebben dezelfde inhoud als die waarop de extrapolaties 1975 tot en met 1977 waren gebaseerd (miljoenennota 1974, blz. 59 e.v.). Dit houdt in, dat rekening is gehouden met bestaande wettelijke regelingen, verplichtingen en kwantificeerbare exogene factoren en dat voor het overige het volume van de voorzieningen constant is gehouden. De extrapolaties zijn – evenals de afspraken voor 1977 en 1978 – gebaseerd op een stijging van de loonsom per werknemer per jaar van 7,5%.

Bij de extrapolaties voor de jaren 1979 en 1980 is uitgegaan van de uitgaven en de niet-belastingontvangsten van het Rijk die tot en met 1978 zijn afgesproken. Ze zijn bedoeld als een indicatie van de doorwerking van het tot en met 1978 voorgenomen beleid; ze zijn niet het resultaat van beleidsveronderstellingen voor 1979 en 1980. De specifieke toelichtingen kunnen beperkt worden gehouden in verband met het technische karakter van de ramingen. Een cijfermatig overzicht van de extrapolaties is opgenomen in bijlage 3.

De uitgaven

Uitgegaan is van een geleidelijke groei van de uitgaven van de Europese Gemeenschappen alsmede van het Nederlandse financieringsaandeel daarin. De stijging van dit aandeel zal ten dele worden gefinancierd uit een toeneming van de invoerrechten en ten dele uit een toeneming van de begrotingsbijdragen (of via een communautaire omzetbelasting).

Voor de defensie-uitgaven is uitgegaan van de ramingen (in constante prijzen) die voor de periode 1979 tot en met 1983 in de defensienota „Om de veiligheid van het bestaan” zijn opgenomen. Voorts is rekening gehouden met de doorwerking van de beleidsherziening voor de jaren 1976 tot en met 1978.

In de ramingen voor volkshuisvesting is rekening gehouden met de financiële gevolgen van de nota's „Huur- en subsidiebeleid 1974” en „Huisvesting alleenstaanden”.

Bij de extrapolaties voor de natte waterstaat zijn de extra uitgaven die voortvloeien uit het voornemen de Oosterschelde af te sluiten met een stormstuwdam in aanmerking genomen.

In de ramingen van de uitgaven wegens bijstand is in het algemeen rekening gehouden met een regelmatige toeneming van het volume.

Bij de ramingen voor ontwikkelingssamenwerking is uitgegaan van plafondbedragen van 1,5% van het netto nationale inkomen tegen factorkosten. Onder de plafondbedragen zijn mede begrepen de garanties die – conform het aandeel in 1978 – op 20% van de plafondbedragen zijn gesteld. De bedoelde garanties zijn niet opgenomen onder de ramingen van de uitgaven.

In de ramingen per hoofdstuk is rekening gehouden met personeelsmutaties voor onderwijs, politie, defensie en gesubsidieerde instellingen. Voor het overige personeelsbestand is in de onderhavige post een reserve voor personeelsmutaties opgenomen, overeenkomende met een volumegroei van 1,5% per jaar.

Ten aanzien van eenmalige investeringsprojecten en -programma's is per homogene groep uitgegaan van het voortzetten in een normaal tempo van hetgeen in 1978 onderhanden zal zijn alsmede van het aanvangen van nieuwe projecten waartoe is besloten. Als gevolg hiervan treden bij individuele projecten dalingen in de ramingen op. Teneinde het totaalbeeld van de extrapolaties hierdoor niet te laten beïnvloeden is een aanvullende post

opgenomen waardoor de bedoelde daling wordt beperkt tot het in de meerjarenafspraken voor 1978 begrepen volume.

Niet-belastingontvangsten

Zoals reeds in § 4.3 is vermeld lopen de extrapolaties van de extra opbrengsten uit aardgas bij het veronderstelde onveranderde prijsniveau terug in verband met de verwachte daling van de aardgasafzet. De accessen in de totalen van de overige niet-belastingontvangsten zijn lager dan in voorgaande jaren.

5. De begroting 1976

5.1. Totaalbeeld

In tabel 5.1 wordt het totaalbeeld van de ontwerp-begroting 1976 geplaatst naast dat van de oorspronkelijke begroting 1975 en van de vermoedelijke uitkomsten voor dat jaar. Voor een uiteenzetting van deze vermoedelijke uitkomsten wordt verwezen naar bijlage 4.

Tabel 5.1 Totaalbeeld begrotingen 1975 en 1976 (in miljarden guldens)

	Ontwerp- begroting 1975	Vermoede- lijke uit- komsten 1975	Ontwerp- begroting 1976
<i>I. Exclusief conjuncturele maatregelen</i>			
Uitgaven	62,1	62,6	72,8
Ontvangsten	58,2	56,9	64,7
saldo	- 3,9	- 5,7	- 8,1
<i>II. Inclusief conjuncturele maatregelen</i>			
Uitgaven	62,8	65,9	77,9
Ontvangsten	58,2	56,2	62,8
saldo	- 4,6	- 9,7	-15,1

In het vorenstaande totaalbeeld zijn de ramingen van de afzonderlijke begrotingshoofdstukken aangevuld met een aantal posten, die nog niet over die hoofdstukken kunnen worden verdeeld of die wegens hun stelpost-karakter voorshands beter niet in de ramingen per begrotingsartikel kunnen worden verwerkt. Dit laatste betreft in het bijzonder enkele posten voor een deel van de uitgaven voor nieuwe salarismaatregelen en wegens prijsstijging. Voorts zijn aanvullende posten opgenomen voor de uitvoering van de verschillende werkgelegenheidsprogramma's.

In bijlage 1 C zijn de aanvullende posten afzonderlijk vermeld.

5.2. Maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid

Het trendmatige begrotingsbeleid kan zo nodig worden aangevuld met budgettaire maatregelen van conjuncturele aard. In de laatste jaren zijn verschillende programma's opgesteld ter bestrijding van de omvangrijke werkloosheid.

In de miljoenennota 1975 is reeds mededeling gedaan van een nieuw werkgelegenheidsprogramma van 600 miljoen naast een resterend deel ad 150 miljoen van het werkgelegenheidsprogramma 1973. Desondanks werd in de Macro-Economische Verkenning 1975 de in dat jaar verwachte werkloosheid geraamd op 155 000 personen.

De eerder beschreven verdere verslechtering van het conjunctuurbeeld heeft de regering aanleiding gegeven in november 1974 en vervolgens in het voorjaar 1975 omvangrijke nieuwe maatregelen te nemen om de stijging van

de werkloosheid te beperken. Een belangrijk deel van deze maatregelen zal ten laste komen van de begroting 1976. De regering heeft daarbij het voor-nemen de tot die maatregelen behorende tijdelijke bijdragen aan het Algemeen Kinderbijslagfonds en het Werkloosheidsfonds, de tijdelijke verlichtingen van loon- en inkomstenbelasting en de verruiming van de inkomensgrens zelfstandigenaftrek voor het jaar 1976 te handhaven.

In hoofdstuk 3 zijn de uitgangspunten voor het beleid voor de komende jaren uiteengezet. In het licht van deze uitgangspunten, in de eerste plaats erop gericht de meer structurele oorzaken van de ontwikkeling van de werkloosheid en van de nominale tendensen te bestrijden, is besloten tot een additioneel pakket stimulerende maatregelen ten bedrage van circa 3 miljard. De helft hiervan zal worden aangewend voor lastenverlichtingen en bijdragen aan de sociale fondsen, terwijl de andere helft wordt aangewend voor extra uitgaven op het gebied van de bestrijding van de werkloosheid in de bouw (650 miljoen), voor steun aan individuele bedrijven (ca 550 miljoen) en voor een aantal andere maatregelen, waaronder met name ook verbetering van de mobiliteit op de arbeidsmarkt (ca 350 miljoen).

In tabel 5.2 wordt een overzicht gegeven van de conjuncturele begrotings-posten, zoals deze in tabel 5.1 onder II. in het totale begrotingsbeeld zijn betrokken.

Tabel 5.2. Conjuncturele maatregelen

	Vermoe- delijke uitkomsten 1975	Ontwerp- begroting 1976 ¹
1. Extra uitgaven		
✓ a. Programma 1973	139	11*
✓ b. Programma van september 1974	430	170*
✓ c. 3 1/2 miljard-programma van november 1974		
✓ 1. Tijdelijke bijdragen aan sociale fondsen	900	712 ²
✓ 2. Overige maatregelen	606	802*
✓ d. Nota inzake de werkgelegenheid van februari 1975	354	281*
✓ e. Nadere maatregelen van april 1975	155	625*
✓ f. Extra bijdrage aan het Ouderdomsfonds teneinde de AOW-trekkenden te laten delen in de inkomensverbetering als gevolg van de tijdelijke verlaging van de loon- en inkomstenbelasting		175
✓ g. Verhoging steun aan bedrijven in nood	100	
✓ h. Overloop via artikel 24 Comptabiliteitswet van 1974 naar 1975 (betreft werkgelegenheidsprogramma's van 1973 en 1974)	497	
✓ i. Beleidsprogramma 1976		
✓ 1. Tijdelijke bijdrage aan het Algemeen Kinderbijslagfonds		600 ³
✓ 2. Overige maatregelen (1550 miljoen waarvan naar verwachting rond 500 miljoen ten laste van 1977 zal komen)		1 050 ⁴
✓ j. Wet Werkloosheidsvoorziening (betreft de verwachte stijging boven de 60 000 nl. tot resp. 67 500 en 85 000 man)	133	500 ⁴
✓ k. Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers (betreft de verwachte stijging boven de 36 000 nl. tot 50 000 man)		154 ⁴
	3 314	5 080

13318

62.8
1.9

1 De met een * aangeduide bedragen van in totaal 2939 miljoen zijn voor 2690 miljoen opgenomen in de aanvullende post voor werkgelegenheidsprogramma's (zie bijlage 1 C). Het resterende bedrag ad 249 miljoen is rechtstreeks in de ontwerp-begroting 1976 geraamd

2 De daling t.o.v. 1975 wordt veroorzaakt doordat de helft van de bijdrage aan het Werkloosheidsfonds als structureel is aangemerkt, aangezien dit deel ook na beëindiging van de tijdelijke bijdrage via

verhoging van de vaste bijdrage ten laste van de rijksbegroting komt

3 Opgenomen als aanvullende post (zie bijlage 1 C)

4 Naar verwachting zal de stijging van het aantal uitkeringsgerechtigden ingevolge de Wet Werkloosheidsvoorziening en de Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers naar resp. 85 000 en 50 000 van tijdelijke aard zijn. De daaruit voortvloeiende hogere uitgaven zijn derhalve als conjunctureel aangemerkt

139
430

	Vermoe- delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976
2. Belastingverlagingen		
a. verruiming inkomensgrens zelfstandigenaftrek	– 50	– 55
✓ b. 3 1/2 miljard-programma van november 1974:		
– tijdelijke verlenging van de eerste tariefschijf tot f 5 000 resp. f 5 412	– 445	– 680 ¹
– tijdelijke verlenging van de belastingvrije sommen en tariefschijven met 1,5%	– 240	– 345 ¹
– tijdelijke verhoging van de investeringsaftrek op bedrijfsgebouwen tot 2 × 12%	– 15	– 120
– tijdelijke verhoging van de vervroegde afschrijving op bedrijfsgebouwen tot 2 × 20%		– 30
✓ c. nota inzake de werkgelegenheid van februari 1975:		
– het naar voren halen van de vervroegde afschrijving		– 150
– wijziging „carry back“-regeling	p.m.	p.m.
✓ d. nadere maatregelen van april 1975:		
– tijdelijke verhoging van de vervroegde afschrijving tot 2 × 25%	–	– 35
e. beleidsprogramma 1976		
– continuering van de vervroegde afschrijvingsfaciliteit ad 2 × 25% voor bedrijfsgebouwen tot 31 december 1976	–	– ²
– uitstel van de voorgenomen verhoging van het algemene tarief van de omzetbelasting tot 1 juli 1976		– 800
– toepassing ook voor 1976 van de gewijzigde „carry-back“-regeling		p.m.
	– 750	– 2 215 ³
3. Totaal van extra uitgaven en belastingverlagingen		
	4 064	7 295 ³

¹ Deze bedragen zijn hoger dan de in de voorjaarsnota (tabel 5) opgenomen bedragen door de grotere betekenis van deze maatregelen als gevolg van de wijzigingen in het structurele tarief per 1 januari 1976

² Aangezien de budgettaire kosten ad 50 miljoen ten laste komen van de

opbrengst van de vennootschapsbelasting over het boekjaar 1976, komt de middelen-derving pas in de begroting 1977 tot uitdrukking

³ De invloed op de rijksbegroting is 300 miljoen geringer, aangezien dat deel van het verlies aan belastingopbrengsten het tekort van het Gemeentefonds vergroot.

De tabel laat zien, dat de opgenomen en voorgestelde maatregelen bewerkstelligen, dat in 1976 via de rijksbegroting een belangrijke extra stimulans zal worden gegeven. Hierbij zij opgemerkt dat de extra stimulans, welke een gevolg is van het nieuwe beleidsprogramma, alleen dan is verantwoord, indien daarmee wordt bereikt dat de reële arbeidskosten-ontwikkeling wordt omgebogen.

5.3. De groei van de uitgaven

Verdeling naar sectoren

In de meerjarenaafspraken, zoals die vorig jaar in de miljoenennota zijn weergegeven, was een groei begrepen van de relevante uitgaven in 1976 ten opzichte van de ontwerpbegroting 1975 met 8,7 miljard. Door de uitvoering van de begroting 1975, door een aantal nieuwe maatregelen – waaronder de oplossing van AOW-problemen – en voor een belangrijk deel (0,7 miljard) door de hogere prijsstijging dan in de meerjarenaafspraken was opgenomen, is dit accres van relevante uitgaven opgelopen tot 10,4 miljard. Daarnaast geeft het uitgaventotaal van ontwerp-begroting op ontwerp-begroting een niet-relevant accres te zien van 4,7 miljard, dat is opgebouwd uit een groei van de aflossingen met 0,3 miljard en een groei van de conjuncturele uitgaven met 4,4 miljard.

Zou het uitgaventotaal van ontwerp-begroting op ontwerp-begroting, inclusief de conjuncturele uitgaven, worden bestudeerd vanuit de invalshoek

van de volumegroei, dan zou een onzuiver beeld ontstaan. Immers, het accres van de conjuncturele uitgaven is mede een gevolg van maatregelen welke in 1974 en 1975 na de indiening van de begroting 1975 zijn genomen, welke maatregelen ook tijdens de uitvoering van de begroting 1975 tot aanzienlijke extra uitgaven leiden. In het vervolg wordt daarom met name de groei van de relevante uitgaven gezien.

De groei van de relevante uitgaven is voor een belangrijk deel het gevolg van de loon- en prijsstijging. De stijging met 10,4 miljard houdt een stijging van ontwerp-begroting op ontwerp-begroting in van 17%; hiervan is bijna 9% louter nominale groei en de resterende 8% volumegroei.

Tabel 5.3. De relevante uitgaven (in miljarden guldens)

	1974	1975	1976
1. Totale relevante uitgaven	49,4	61,0	71,4
2. Accres in %		23 %	17 %
3. Volumegroei in %		8 %	8 %

De wederom sterke volumestijging van de uitgaven betekent geenszins dat het Rijk een evenredig groter beslag op nationale middelen legt, aangezien een groot deel van het uitgavenaccres direct wegvloeit naar andere sectoren van de Nederlandse economie of naar het buitenland. Vorig jaar is in de miljoenennota (blz. 9) reeds aangegeven, dat van het uitgaventotaal volgens de ontwerp-begroting 1975 ad 62,8 miljard slechts 17,7 miljard, dat wil zeggen ruim 28%, direct door het Rijk wordt besteed. De overige 72% van de uitgaven betreffen inkomens- en vermogensoverdrachten aan derden. De sterkste groei van de uitgaven was juist in deze overdrachten geconcentreerd (zie miljoenennota 1975, blz. 60-61).

Een zelfde beeld levert de uitsplitsing van de groei van de relevante uitgaven in 1976. Van het accres ad 10,4 miljard wordt 1,9 miljard, dat wil zeggen ruim 18%, direct door het Rijk besteed, terwijl de overige uitgaven wegvloeien naar overige sectoren en daar tot besteding komen of tot verdere overdrachten leiden. In grafiek 5.5 (zie blz. 58) is de uitsplitsing van het accres weergegeven. De rente is hierbij als afzonderlijke categorie opgenomen, aangezien de verdeling van deze inkomensoverdracht over de andere sectoren niet is aan te geven.

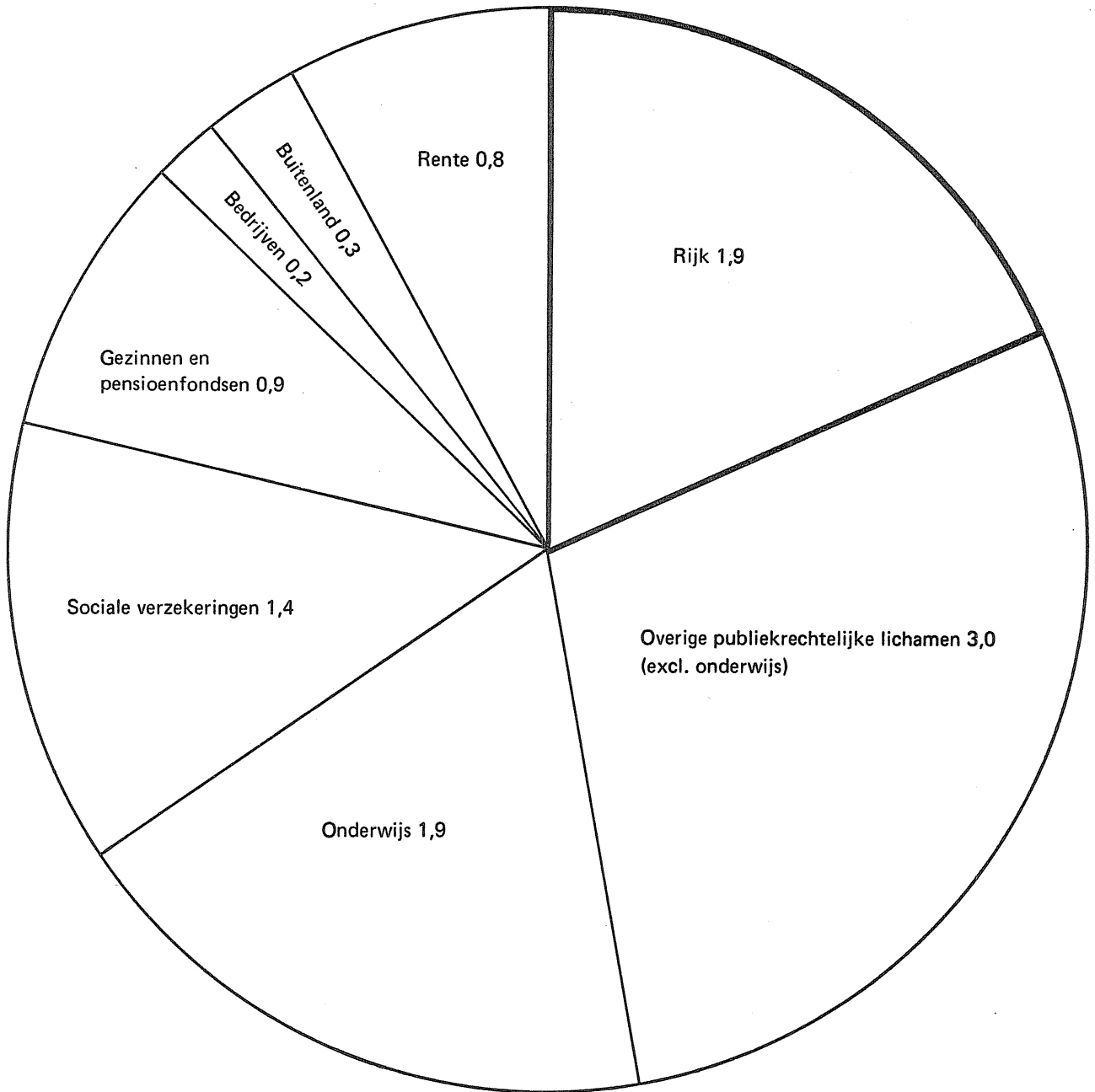
In tabel 5.4 zijn de relevante uitgaven (volgens ontwerp-begroting) verdeeld

Tabel 5.4 De relevante uitgaven, verdeeld naar primair ontvangende sector

	1975		1976		Accres in 1976
	in miljarden guldens	in %	in miljarden guldens	in %	in %
Rijk	17,3	28,4	19,2	26,9	11
Overige publiekrechtelijke lichamen ¹	12,6	20,7	15,6	21,8	24
Onderwijs	14,7	24,1	16,6	23,3	13
Sociale verzekeringen	2,8	4,6	4,2	5,9	50
Gezinnen en pensioenfondsen	5,3	8,7	6,2	8,7	17
Bedrijven	3,5	5,7	3,7	5,2	6
Buitenland	1,8	2,9	2,1	2,9	17
Rente	3,0	4,9	3,8	5,3	27
Totale relevante uitgaven	61,0	100	71,4	100	17

¹ Exclusief onderwijs

Grafiek 5.5. Bestemming van het accres van de relevante uitgaven ad 10,4 miljard naar primair ontvangende, c.q. bestedende sectoren

naar primaire bestemming, waarbij bedacht dient te worden dat deze uitgaven weer naar een andere sector kunnen doorstromen. Zo worden de bijstands-uitkeringen door het Rijk aan de gemeenten als primair ontvangende instantie gegeven, terwijl de gemeenten deze aan de gezinnen doorgeven.

De groei van de uitgaven bestemd voor het Rijk ad 11% en voor het onderwijs ad 13% houdt een volumegroei in van circa 2, respectievelijk 4%. Een forse groei vertonen de overdrachten aan de overige publiekrechtelijke lichamen. Daarin zijn onder andere begrepen de sterk gestegen uitkeringen krachtens de WWV en de overdrachten aan de sociale verzekeringen (inclusief die ter oplossing van enige AOW-problemen).

Implicaties voor de werkgelegenheid

In de miljoenennota 1975 is een globale schatting gemaakt van de betekenis van de groei van de rijksuitgaven voor de werkgelegenheid. Volgens de daar (blz. 61-62) weergegeven methode wordt op globale, macro-economische wijze een analyse gegeven van, enerzijds, het directe additionele beslag op arbeid – door de aanstelling van ambtenaren, militairen, rijks- en gemeentepolitie en onderwijzend personeel (ook aan niet-rijksinstellingen) – en, anderzijds, het indirecte beslag. Dit indirecte beslag vloeit voort uit de materiële bestedingen van het Rijk zelf of uit de bestedingen welke een gevolg zijn van de overdrachten aan andere sectoren.

In die analyse is uitgegaan van de totale uitgaven, dus inclusief de uitgaven voortvloeiend uit de werkgelegenheidsmaatregelen, volgens de ontwerp-begroting. Zou nu wederom het uitgaventotaal volgens de ontwerp-begroting als uitgangspunt worden genomen, dan wordt het beeld vertekend door de sterke stijging van de uitgaven voortvloeiend uit de mede in de loop van 1974 en 1975 genomen stimuleringsmaatregelen. Daarom worden in het volgende alleen de relevante uitgaven in de beschouwing betrokken.

In de stijging van de relevante uitgaven met 10,4 miljard is een accres begrepen van de 'direct personeelsgevoelige' uitgaven met 3,4 miljard. Rekening houdend met algemene salarismaatregelen, de incidentele loonstijging en enige structurele salarisverbeteringen resulteert hieruit een direct beslag op arbeid van ongeveer 12 000 manjaren. Dit accres van de direct personeelsgevoelige uitgaven houdt een volumegroei in van 2,5%. Gegeven de totale volumegroei van 8%, moeten de 'overige' uitgaven een volumegroei vertonen van 11%. Indien rekening wordt gehouden met een groei van de arbeidsproductiviteit in de particuliere sector met 4,5%, dan leidt het accres van de 'overige' uitgaven tot een additioneel indirect beslag op arbeid van ruim 30 000 manjaren.

Een tweede berekeningswijze, die eveneens vorig jaar is uiteengezet in de miljoenennota, bepaalt het indirecte beslag op arbeid door de totale 'overige' uitgaven te relateren aan de afzet van bedrijven. Deze verhouding stijgt van 12,8% in 1975 tot 13,4% in 1976. Het stijgingsverschil van 0,6% komt overeen met circa 24 000 manjaren.

Indien – lettend op deze verschillende uitkomsten – het additionele indirecte beslag wordt gesteld op circa 27 000 manjaren, dan resulteert het accres van de relevante uitgaven in 1976 in een totaal additioneel beslag op arbeid van circa 39 000 manjaren.

In het voorgaande is berekend welk additioneel beslag op arbeid wordt gelegd door de groei van de relevante rijksuitgaven. Hoewel van de groei van de inkomsten een tegengesteld effect uitgaat, impliceert het additionele beslag op arbeid door het Rijk niettemin een belangrijke netto-stimulans voor de werkgelegenheid. Hierbij is dan nog afgezien van de extra stimulans die uitgaat van de genomen stimulerende maatregelen.

5.4. De belastingen

5.4.1. Het belastingbeleid

Invloed in 1976 van vaststaande wijzigingen

Bij de bepaling van de omvang van het belastingplan 1976 moet in de eerste plaats rekening worden gehouden met de budgettaire gevolgen van een aantal reeds eerder genomen maatregelen, waaronder enige die in 1975 nog niet zijn gecompenseerd. Deze blijken uit het volgende overzicht.

Tabel 5.6. Gevolgen van reeds eerder genomen en vaststaande maatregelen ¹

	1976	1977
A. Oorspronkelijk belastingplan 1975		
Invoering in de loon- en inkomstenbelasting van een f 3 000 schijf van 20% (overloop)	- 150	
B. Wijzigingen aangebracht in belastingplan 1975		
<i>a. omzetbelasting</i>		
Overbrenging van enkele goederen (met name sierteelprodukten) naar het lage tarief	- 55	
<i>b. loon- en inkomstenbelasting</i>		
Verlaging ten gunste van de middeninkomens	- 50	
Wijziging van het reiskostenforfait	- 65	
Tijdelijke zelfstandigenaftrek voor kleinere zelfstandigen	- 115	
C. Verlies aan rijksopcenten personele en grondbelasting i.v.m. gemeentelijke onroerend goedbelasting		
	- 40	p.m.
D. Reeds vaststaande maatregelen		
Laatste fase invoering fiscale oudedagsreserve voor zelfstandigen (inkomenstenbelasting)	- 75	
Halvering tarief kapitaalbelasting ingevolge een richtlijn van de E.E.G.	- 30	- 5
<hr/>		
Negatieve budgettaire gevolgen	580	5

¹ In deze tabel is niet verwerkt het effect van de beëindiging per 1 januari 1976 van enige tijdelijke maatregelen, nu ten aanzien daarvan in het kader van het belastingplan 1976 een verlenging is voorgesteld. In samenhang daarmee is in tabel 5.8 ook

niet het effect van de voorstellen tot verlenging van die maatregelen verwerkt. Het betreft hier het tarief van 8‰ van de vermogensbelasting en het nultarief van de omzetbelasting voor abonnementen op dag- en nieuwsbladen

A.O.W.-problemen

Met betrekking tot de A.O.W.-uitkeringen heeft de regering besloten de zgn. noodmaatregel ingevolge welke van hen wier inkomen (nagenoeg) uitsluitend uit A.O.W.-pensioen bestaat geen loon- en inkomstenbelasting werd geheven, niet te verlengen.

Om te voorkomen dat daardoor de netto A.O.W.-uitkeringen belangrijk achteruit zouden gaan en mede om een achterstand in de netto uitkeringen ten opzichte van het netto minimumloon in te halen, zullen de bruto uitkeringen worden verhoogd. Het daarmee gemoeide bedrag van 465 miljoen zal, ten einde premieverhoging te voorkomen, ten laste van het Rijk worden genomen. Van dit bedrag hangt 175 miljoen samen met de tijdelijke belastingverlaging (het in 1976 continueren van de voor 1975 tot stand gebrachte verlaging), zodat bijna 300 miljoen van structurele aard is. Tevens wordt een bijdrage van 35 miljoen verstrekt aan het Algemeen Weduwen-en Wezenfonds. Daarenboven zal, ten einde een betere tariefopbouw van de bejaarden-

ziekenfondsverzekering te verkrijgen en een soepeler overgang naar de particuliere vrijwillige verzekering te bewerkstelligen, een extra rijksbijdrage aan de ziekenfondsen worden verleend van circa 220 miljoen.

Het belastingplan 1976

De omvang van het dekkingsplan wordt niet alleen bepaald door het in tabel 4.6 vermelde bedrag van 2,1 miljard en het voor compensatie van een aantal reeds vaststaande maatregelen benodigde bedrag van 580 miljoen (zie tabel 5.6), doch mede door het besluit om in verband met de conjuncturele situatie een bedrag van 800 miljoen in 1976 ongedekt te laten. Voor dat laatste zij verwezen naar § 3.3.

Ten aanzien van zelfstandigen en werknemers bestaat er in het kader van het belastingplan voor 1976 aanleiding enige knelpunten weg te nemen en enige andere gerichte verlichtingen van lasten tot stand te brengen tot een bedrag van 180 miljoen, welke maatregelen ook moeten worden gecompenseerd. Het totaal aan voor 1976 voorgestelde maatregelen komt daardoor op een bedrag in de orde van grootte van rond 2 miljard.

Gezien de omvang van dit bedrag en gelet op de omstandigheid dat het achterwege laten van dekking voor een bedrag van 800 miljoen een tijdelijk karakter draagt, kunnen de inkomsten- en loonbelasting enerzijds en de omzetbelasting anderzijds niet ongemoeid worden gelaten. Omdat de speelruimte voor verhoging van deze belastingen begrensd is, zijn na overleg met de Beneluxpartners enige accijnzen en verder ook de motorrijtuigenbelasting en de assurantiebelaasting in het belastingplan betrokken. Ten aanzien van de accijnzen en de motorrijtuigenbelasting speelde in dit verband de geldontwaarding mede een rol.

Wat de inkomsten- en loonbelasting betreft, zal ten aanzien van de aanpassing van de tarieven aan de inflatie een wetsontwerp worden ingediend, waarbij wordt voorgesteld de in de wet voorziene inflatiecorrectie te beperken tot 80% en deze voor de hogere tariefschijven in het geheel niet toe te passen. Tot deze beperking tot 80%, welke aansluit bij de in de wet neergelegde bevoegdheid tot beperking van de inflatiecorrectie, dwingt de budgettaire situatie. Nu ingevolge het belastingplan 1976 zoals hierna zal worden uiteengezet ten aanzien van enkele specifieke accijnzen en de motorrijtuigenbelasting een aanpassing van de tarieven aan de inflatie wordt voorgesteld, kan – gezien de wetshistorie – geen gebruik worden gemaakt van de wettelijke bevoegdheid om de inflatiecorrectie bij beschikking te beperken. Zoals uit tabel 4.6 blijkt, is met een tot 80% beperkte inflatiecorrectie een bedrag gemoeid van 1,7 miljard, welk bedrag in die tabel als een eerste beslag op de begrotingsruimte is opgevoerd.

Naast deze beperkte inflatiecorrectie is gekozen voor een in beginsel gelijke verhoging van de voor de verschillende tariefschijven geldende tariefpercentages, namelijk alle met 1 procentpunt. In het kader van het streven van de regering een rechtvaardiger verdeling van inkomens te bevorderen, is echter de laagste tariefschijf, de 20%-schijf, buiten die verhoging gebleven. In datzelfde kader moet het voornemen worden gezien de inflatiecorrectie in het geheel niet toe te passen op de hogere tariefschijven. Voorgesteld wordt nl. de lengte van de 58%-schijf en van de daarop volgende schijven te handhaven op hun huidige nominale omvang. De laatstbedoelde twee maatregelen leveren voor 1976 een bate op van 715 miljoen.

De invloed van de in het tarief van de loon- en inkomstenbelasting getroffen maatregelen wordt geïllustreerd in de volgende tabel.

Tabel 5.7. Gecombineerde effecten voor een gehuwde zonder kinderen van de beperking van de inflatiecorrectie met 20%, van de verhoging van een aantal tariefpercentages en van de verkorting van enkele schijven

Belastbaar inkomen	Belasting voor gehuwden zonder kinderen volgens			Mutatie in guldens ten gevolge van			Totale verzwaaring	
	tarief 1976 zonder maatregelen ¹	voorgesteld tarief 1976 ¹	20% beperking inflatie- correctie	verhoging tarief- percentages	verkorting tarief- schijven	in guldens	in % belast- baar inkomen minus belasting	
10 000	307	339	32	—	—	32	0,3	
15 000	1 468	1 545	42	35	—	77	0,6	
20 000	2 718	2 845	42	85	—	127	0,7	
30 000	5 825	6 119	109	185	—	294	1,2	
40 000	9 950	10 415	180	285	—	465	1,5	
80 000	32 724	33 808	331	685	68	1 084	2,3	
120 000	59 016	60 842	445	1 085	296	1 826	3,0	

¹ In deze tabel zijn de structurele tarieven opgenomen, d.w.z. de tarieven zonder dat daarop de conjuncturele verlagingen zijn

toegepast. Zodoende is geabstraheerd van het vervallen van deze conjuncturele verlaging per 31-12-1975 en het vervolgens

wederom invoeren van een overeenkomstige tijdelijke verlaging voor 1976

Ten aanzien van de omzetbelasting stelt de regering voor het algemene tarief per 1 juli 1976 te brengen van 16% op 18%. Zoals in par. 3.3. is uiteengezet, moet de keuze van deze ingangsdatum worden gezien in het licht van het huidige conjuncturele beeld. Het voorstel om het algemene tarief met ingang van 1 juli 1976 met twee punten te verhogen, betekent in vergelijking met eenzelfde verhoging per 1 januari 1976 een mindere ontvangst in 1976 van het hiervoor reeds genoemde bedrag van 800 miljoen.

In het voorstel tot verhoging van het algemene tarief wordt het 4%-tarief ongemoeid gelaten. Hoewel er redenen zijn die pleiten tegen een verdere vergroting van de afstand tussen het algemene en het verlaagde tarief, heeft de regering na ampele overweging besloten het verlaagde tarief niet te verhogen. Dit heeft tot gevolg dat het effect van de verhoging op het prijspeil van de gezinsconsumptie wordt beperkt. Tevens verdient dit ook uit inkomenspolitieke overwegingen de voorkeur, omdat het aan het verlaagde tarief onderworpen goederenpakket bij de lage inkomensgroepen een relatief grote plaats inneemt. Uit de voorgestelde verhoging van het algemene tarief wordt voor 1976 een budgettaire bate verkregen van 500 miljoen.

Op het gebied van de accijnzen stelt de regering voor aan alcohol- en wijnaaccijnzen onderworpen produkten hoger te gaan belasten. De omstandigheid dat het hier om zgn. specifieke belastingen gaat, waarvan het tarief dus is uitgedrukt in een geldbedrag per hoeveelheid, maakt een aanpassing van deze verbruiksbelastingen aan de geldontwaarding alleszins gerechtvaardigd, nu de ontwikkelingen in Benelux daarvoor ruimte bieden. De budgettaire bate die uit deze voorstellen voortvloeit — een verdubbeling van de accijnzen op wijn en een verhoging met ongeveer 32% van de alcoholaccijnzen — belooft voor 1976 een bedrag van 225 miljoen.

Ook de tabaksaccijnzen zal in de dekkingsproblematiek een bijdrage leveren, nu voor enkele tabaksartikelen binnenkort een prijsverhoging van kracht zal worden. De meeropbrengst aan accijnzen die daarvan voor 1976 mag worden verwacht bedraagt 75 miljoen.

Wat de motorrijtuigenbelasting betreft heeft de regering besloten tot een verhoging van de tarieven van de hoofdsom van de belasting. Daarbij wordt een aanpassing tot stand gebracht van de specifieke tarieven aan de geldontwaarding. Bovendien wordt, wat de voor personenauto's geldende tarieven betreft, een progressie naar gelang van het eigen gewicht van de auto ingebouwd. Voor 1976 levert deze tariefsverhoging een bate op van 440 miljoen. Het aan opcenten ten behoeve van het Rijkswegenfonds verschuldigde bedrag zal geen wijziging ondergaan.

Het tarief van de assurantiebelasting zal ingevolge de voorstellen ten slotte van 4 op 6% worden gebracht. Deze maatregel geeft voor 1976 een extra opbrengst van 65 miljoen.

Samenvattend kan van de budgettaire betekenis voor 1976 van deze voorstellen dus het volgende overzicht worden gegeven:

Tabel 5.8. Overzicht van dekkingsmaatregelen

	Invloed op de belastingopbrengst	
	1976	1977
Loon- en inkomstenbelasting:		
a. verhoging van tariefpercentages, m.u.v. dat van 20, met 1 punt	690	120
b. begrenzing inflatie-aanpassing voor de tariefschijven van 58% en hoger	25	5
Omzetbelasting	500	1 265
Alcoholaccijns	160	30
Wijnaccijns	65	15
Tabaksaccijns	75	—
Motorrijtuigenbelasting	440	—
Assurantiebelasting	65	10
Totaal	2 020	1 445

Zoals hiervoor is gezegd strekken deze lastenverzwarende voorstellen mede ter dekking van enige gerichte lastenverlichtingen om enige knelpunten weg te nemen.

In de eerste plaats betreft dit de fiscale oudedagsreserve. Gezien de ontwikkelingen in de pensioensfeer zal worden voorgesteld het dotatiepercentage voor de eerste f 30 000 winst tot 11,5 te verhogen, waarmede voor 1976 een bedrag is gemoeid van 65 miljoen.

Met betrekking tot de zgn. vaste reiskostenaftrek, die vorig jaar is verdubbeld, zal worden voorgesteld, deze verder te verhogen. De kosten daarvan zijn voor 1976 te stellen op 50 miljoen.

Voorts is besloten een tegemoetkoming voor te stellen voor de gevallen waarin in het inkomen van een gehuwde man inkomsten ter zake van arbeidsongeschiktheid van zijn vrouw zijn begrepen. De belastingderving die daarvan het gevolg is, bedraagt 30 miljoen.

Ten aanzien van de het vorige jaar ingevoerde vrijstelling van vermogensbelasting voor een gedeelte van het in de eigen onderneming belegde vermogen, zal worden voorgesteld deze belangrijk te verruimen. Het voor 1976 voor die vrijstelling geldende maximum van f 50 000 zal volgens dat voorstel worden verhoogd tot f 90 000. Die verruiming betekent voor 1976 een budgettair nadeel van 15 miljoen.

Ten aanzien van de regeling van de in de onderneming van de ene huwelijkspartner meewerkende andere partner zal worden voorgesteld de geldende urennormen aan te passen aan de na 1970 opgetreden arbeidstijdverkortings. Het met deze maatregel gemoeide bedrag belooft voor 1976 10 miljoen.

Ten slotte wordt, nu het verschijnsel van sterke fluctuaties van met name het winstinkomen vooral de laatste jaren zich vaker voordoet dan voorheen, voorgesteld de regeling van middeling van inkomens te verruimen in die zin dat de procentuele drempel voor toepassing van de middelingsregeling wordt verlaagd van 5 tot 3. Het met die verruiming gemoeide zijnde bedrag is te stellen op 5 miljoen.

Bij de beoordeling van de betekenis van het samenstel van maatregelen voor de structurele wijziging in de verhouding tussen de directe en indirecte belastingen moet mede acht worden geslagen op de invloed die de progressiewerking en de inflatiecorrectie op die verhouding hebben. Een globale analyse leert dat als gevolg van het complex van factoren dat hier van belang is, het aandeel van de directe belastingen in het totaal van de belastingen structureel met 0,9 procentpunt afneemt; het aandeel van de indirecte belastingen neemt dienovereenkomstig toe.

Tabel 5.9. Overzicht belastingverlichtingen

	Invloed op belastingopbrengst	
	1976	1977
Verhoging dotatiepercentage fiscale oudedagsreserve voor de eerste f 30 000 winst	65	
Verruiming reiskostenregeling	50	15
Tegemoetkoming arbeidsongeschiktheidsuitkeringen gehuwde vrouw	30	
Verruiming vrijstelling vermogensbelasting voor ondernemingsvermogen	15	
Verbetering urennorm meewerkende echtgenote/ echtgenoot	10	
Verruiming middelingsregeling	5	
Verdubbeling f 25-grens voor geschenken bij feestdagen enz.	5	
Totaal	180	15

Conjuncturele fiscale maatregelen 1976

Zoals elders in deze nota is medegedeeld is besloten de voor 1975 tot stand gebrachte tijdelijke verlaging van de loon- en inkomstenbelasting, de tijdelijke verruiming van de zelfstandigenaftrek en de tijdelijke verhoging van de vervroegde afschrijving tot en met 1976 te handhaven.

Ten aanzien van de voor 1976 voorziene conjuncturele maatregelen in de fiscale sfeer zij overigens verwezen naar het tweede gedeelte van tabel 5.2.

5.4.2. De belastingopbrengsten ¹

Voor het begrotingsjaar 1976 wordt een bruto belastingopbrengst geraamd van 60,7 miljard. Hiervan vloeit ca 50,4 miljard naar het Rijk en 10,3 miljard naar de fondsen en de Europese Gemeenschappen. De bruto stijging ten opzichte van de vermoedelijke uitkomsten 1975 bedraagt 4,9 miljard. Dit bedrag is de resultante van een geschat endogeen accres op grond van de door het Centraal Planbureau voor 1976 voorziene groei van inkomens en bestedingen ad ca 6 miljard en een middelenverlies van bijna 1,1 miljard als gevolg van overige factoren.

¹ Voor een specificatie van de voor 1975 en 1976 geraamde belastingopbrengsten wordt verwezen naar de in bijlage 2A opgenomen tabel. Een onderbouwing van de

afzonderlijke ramingen kan worden gevonden in de memorie van toelichting bij het ontwerp van de wet op de middelen 1976.

De invloed van de groei van inkomens en bestedingen

Van de opbrengststijging van 6 miljard die valt toe te schrijven aan de groei van inkomens en bestedingen, komt 3,8 miljard voor rekening van de belastingen op inkomen, winst en vermogen. Dit komt neer op een stijging van 11,5% bij deze categorie van belastingen. Bij de beoordeling van dit, in vergelijking met de nominale groei van het nationale inkomen in 1976 ad ca 13%, geringe accres dient te worden bedacht dat de begrotingsopbrengst van de directe belastingen in 1976 in zeer belangrijke mate onder invloed staat van de scherpe terugval van de vennootschapsbelasting die is verschuldigd over de winsten 1975. Deze verschijnt immers in de begroting 1976.

Bij de opbrengstramingen van de directe belastingen moet overigens wel uitdrukkelijk de kanttekening worden geplaatst, dat zij in de huidige conjunctuurfase met aanzienlijk grotere onzekerheidsmarges dan gebruikelijk zijn omgeven. Dat de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting, de twee meest conjunctuurgevoelige belastingen, onder normale omstandigheden reeds moeilijk te ramen zijn, is uitvoerig toegelicht in kamerstuk 12 600, zitting 1973/1974.

Daarbij is met name op de volgende punten gewezen. In de eerste plaats wordt bij de kohierbelastingen de uiteindelijk verschuldigde belasting over een bepaald belasting- c.q. boekjaar pas twee à drie jaren na afloop van dat belasting- c.q. boekjaar bekend. Dit brengt met zich mede dat voor het komende begrotingsjaar in feite de opbrengsten over meerdere achtereenvolgende jaren moeten worden geschat. Ramingsfouten voor elk van deze jaren kunnen cumuleren tot zeer grote prognosefouten voor het laatste jaar in de ramingsketen. Dit laatste heeft zich thans bij de inkomstenbelasting 1975 voorgedaan. In de tweede plaats kan de belastinggrondslag voor de inkomsten- en vennootschapsbelasting slechts op globale en betrekkelijke arbitraire wijze worden afgeleid uit de macro-economische prognoses van het Centraal Planbureau. Naast de omstandigheid, dat voor het verleden geen stabiele relatie tussen het verloop van de belastinggrondslag en het macro-economisch winstinkomen (het overig inkomen) kan worden vastgesteld, is in de huidige conjunctuurfase ook de schatting van de ontwikkeling van het overig inkomen uiterst onzeker. In de derde plaats schuilt een onzekerheid in de raming van de invloed van de wijzigingen in het fiscale regime. Dit geldt vooral voor de omvangrijke lastenverlagingen in de sfeer van de vennootschapsbelasting via de verleende fiscale investeringsfaciliteiten en de verruiming van de mogelijkheden tot verliescompensatie.

Ook de endogene opbrengstgroei bij de kostprijsverhogende belastingen (ca 9,5%) is in vergelijking met de stijging van het nationaal inkomen betrekkelijk laag. De voornaamste reden hiervoor is gelegen bij de omzetbelasting, aangezien het totaal van de voor deze belasting relevante bestedingscategorieën ongeveer 2,5 punten trager zal groeien dan het nationaal inkomen. Daarnaast speelt natuurlijk de degressiviteit van de naar volume geheven belastingen ten opzichte van het nationaal inkomen een rol.

De invloed van overige factoren

Ten opzichte van 1975 zal in het komende begrotingsjaar, onafhankelijk van de groei van inkomens en bestedingen, een middelenverlies op begrotingsbasis optreden van bijna 1,1 miljard. Exclusief het bedrag dat met de voorgenomen 80%-inflatiecorrectie is gemoeid resulteert voor 1976 een autonome

meeropbrengst van naar schatting rond 600 miljoen. In onderstaande tabel wordt een onderbouwing van dit bedrag gegeven.

Tabel 5.10. Overzicht van de voor de mutatie in de belastingopbrengsten 1976 van betekenis zijnde wijzigingen in het fiscale regime (in miljoenen guldens)

1. Gevolgen van reeds eerder genomen resp. vaststaande structurele maatregelen	- 320
2. Gevolgen van reeds eerder genomen tijdelijke maatregelen bij de loon- en inkomstenbelasting	- 155
3. Doorwerking in 1976 van de fiscale investeringsfaciliteiten	- 710
4. Het totaal van de tabellen 5.8 en 5.9	+ 1 840
5. Middelenverlies in 1976 bij de invoerrechten vanwege de uitbreiding van de Europese Gemeenschappen met Engeland, Ierland en Denemarken	- 40
6. Totaal (afgerond)	+ 600

Het onder punt 1) genoemde bedrag wijkt af van de in tabel 5.6. vermelde -580 miljoen, omdat in die tabel het middelenverlies uit hoofde van de in het belastingplan 1975 aangebrachte wijzigingen op jaarbasis is opgenomen. Dit in verband met het feit dat deze wijzigingen in 1976 volledig moeten worden afgedekt. Voor de feitelijke opbrengstmutatie van 1975 op 1976 is slechts de verdere doorwerking in 1976 - in casu de betalingsoverloop uit 1975 - van betekenis. Hetzelfde geldt voor het onder punt 2) vermelde bedrag. Evenals dit bedrag zijn ook de onder 3) en 5) vermelde bedragen niet in de paragraaf over het belastingbeleid in 1976 (§ 5.4.) vermeld. Het verlies aan invoerrechten als gevolg van de uitbreiding van de Europese Gemeenschappen met Engeland, Ierland en Denemarken per 1 april 1974 is niet in het belastingplan betrokken, aangezien de opbrengst van de invoerrechten aan de Europese Gemeenschappen wordt afgedragen. Het onder 3) vermelde bedrag betreft het verlies aan belastingmiddelen in de begroting 1976 ten opzichte van 1975 als gevolg van de verschillende maatregelen die de laatste jaren in de sfeer van de fiscale investeringsfaciliteiten zijn getroffen.

5.4.3. De belastingdruk

Het thans geschatte niveau van de belastingopbrengsten op transactiebasis over 1975 ligt ongeveer 4,5 miljard lager dan ten tijde van de indiening van de miljoenennota 1975 werd geraamd, terwijl het nationaal inkomen voor dit jaar ten opzichte van de in de Macro Economische Verkenning 1975 gepresenteerde schatting met ruim 11 miljard is verlaagd. Hierdoor komt de belastingdruk 1975 rond 0,5 procentpunt lager uit dan de 30,5% die in de miljoenennota 1975 werd verwacht. De bijstelling van de geraamde belastingopbrengsten dient te worden gezien tegen de achtergrond van de conjuncturele inzinking in de economie in 1975 (ca -3 200 miljoen), de na de indiening van de miljoenennota 1975 getroffen tijdelijke lastenverlichtingen (ca -1 100 miljoen) en de in het dekkingsplan 1975 aangebrachte wijzigingen (ongeveer -250 miljoen).

Per saldo zal in 1975 ten opzichte van 1974 een belastingdrukverlichting van ongeveer 0,9 procentpunt optreden. Uit onderstaande tabel blijkt in welke mate de diverse belastingen c.q. categorieën van belastingen tot de mutatie in de belastingdruk in 1975 hebben bijgedragen. Tevens zijn de cijfers voor 1976 weergegeven.

Tabel 5.11. Mutatie in de belastingdruk in 1975 en 1976

	Mutatie in de belastingdruk t.o.v. het voorafgaande jaar	
	1975	1976
<i>Belastingen op inkomen, winst en vermogen</i>	- 1,30	+ 0,05
waarvan:		
- loon- en inkomstenbelasting	- 0,15	- 0,10
- vennootschapsbelasting	- 1,15	+ 0,20
- overige	+ 0,00	- 0,05
<i>Kostprijsverhogende belastingen</i>	+ 0,35	+ 0,25
waarvan:		
- omzetbelasting	+ 0,30	+ 0,20
- accijnzen	0,00	- 0,05
- overige	+ 0,05	+ 0,10
<i>Totaal (afgerond)</i>	- 0,9	+ 0,3

Opvallend is de relatief sterke toeneming van de druk in 1975 in de sfeer van de omzetbelasting. Gemiddeld genomen verloopt namelijk, bij afwezigheid van tariefwijzigingen, de opbrengstgroei van de omzetbelasting ongeveer parallel met het nationaal inkomen. In het cijfer van 1975 komt echter tot uitdrukking dat het groeitempo van de consumptieve bestedingen in dat jaar, ondanks de daling van het reële nationale inkomen, redelijk op peil is gebleven. In de relatief belangrijke drukkaling in de sfeer van de vennootschapsbelasting weerspiegelt zich niet alleen de geschatte conjuncturele terugval in de winsten in 1975 ten opzichte van het gunstige jaar 1974, doch tevens de drukverlichtende werking van de fiscale investeringsfaciliteiten. De drukkaling uit hoofde van de loon- en inkomstenbelasting is eveneens het gevolg van relatief omvangrijke lastenverlichtingen en van de conjuncturele terugval van de voor de inkomstenbelasting relevante winstinkomens.

In 1976, zal, gegeven het totaal van maatregelen en endogene ontwikkelingen, de belastingdruk met ongeveer 0,3 procentpunt stijgen. Evenals in 1975 treedt bij de loon- en inkomstenbelasting in 1976 onder invloed van het fiscale beleid per saldo enige drukkaling op. De vennootschapsbelasting over de winst 1976 daarentegen zal, als gevolg van het verwachte herstel van de winsten, zodanig stijgen dat per saldo in de sfeer van de directe belastingen nagenoeg geen drukmutatie zal optreden. De stijging van de belastingdruk in 1976 zal zich dus naar huidige verwachtingen vrijwel geheel in de sfeer van de indirecte belastingen, en in het bijzonder bij de omzetbelasting voltrekken. Endogeen treedt er uit hoofde van deze belasting weliswaar enige drukkaling op - de relevante bestedingscategorieën zullen namelijk rond 2,5 procentpunten trager groeien dan het nationaal inkomen - doch deze wordt ruimschoots gecompenseerd door de drukverzwarende werking van de voorgenomen verhoging van het algemene tarief met 2 procentpunten per 1 juli. De per saldo degressieve endogene ontwikkeling van de overige indirecte belastingen zal in 1976 naar verwachting meer dan volledig worden geneutraliseerd door de voorgestelde dekkingsmaatregelen bij een aantal accijnzen (+ 300 miljoen), de belastingen van rechtsverkeer (assurantiebelasting + 65 miljoen, kapitaalsbelasting - 30 miljoen) en de motorrijtuigenbelasting (+ 440 miljoen). Vanwege het accent, dat in 1976 in het belastingplan op de indirecte belastingen is gelegd verschuift de verdeling van de belastingdruk over de directe en indirecte belastingen in dat jaar in de richting van laatstgenoemde categorie. Ook in 1975 is dit het geval, maar in dat jaar ligt de oorzaak niet in de eerste plaats in fiscale maatregelen in de sfeer van de indirecte belastingen zelf, maar vooral in de gevolgen van de reeds genoemde conjuncturele terugval van het winstinkomen voor de vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting en van de autonome lastenverlichtingen in deze sfeer. Voor een overzicht van de ontwikkeling van de

belastingdruk en de verdeling daarvan in de laatste tien jaar wordt naar bijlage 2B verwezen.

Daarbij zijn tussen haakjes de cijfers opgenomen, die resulteren indien wordt geabstraheerd van de aardgasbaten in de sfeer van de vennootschapsbelasting.

5.5. De financiering van het begrotingstekort

Op basis van de in de ontwerp-begroting voor 1976 neergelegde ramingen van de begrotingsontvangsten en uitgaven (inclusief conjuncturele maatregelen) is een globale prognose gemaakt van het voor dat jaar te verwachten budgettaire kastekort van het Rijk.

Daarbij is onder meer rekening gehouden met het ervaringsfeit dat, met name bij een toenemende begrotingsomvang, de kastransacties doorgaans achterblijven bij de desbetreffende begrotingsbedragen. Naar verwachting zal een dergelijke na-ijling ook in 1976, zowel bij de kasontvangsten als bij de kasuitgaven kunnen optreden.

Onder voorbehoud van de bij een prognose als de onderhavige onvrijdelijke onzekerheden, kan voor 1976 worden gerekend met een budgettair kastekort van het Rijk van rond 14 miljard. Voor het Gemeentefonds wordt voor 1976 een tekort geraamd van circa 0,5 miljard, zodat de totale financieringsbehoefte van het Rijk daarmee uitkomt op een bedrag in de orde van grootte van 14,5 miljard. De voor het Rijk op de voorinschrijfrekening beschikbaar komende middelen zullen naar raming ca. 3,8 miljard belopen. Er resteert dan nog een tekort van ruim 10,5 miljard dat via de kapitaal- en geldmarkt moet worden gefinancierd. De problemen die hierbij rijzen, zijn in § 3.4. van deze nota nader uiteengezet en in een breder perspectief geplaatst.

6. De financiën van de gemeenten en de provincies

6.1. Algemeen

Met het oog op de bevordering van de werkgelegenheid, met name in de bouw in de meest ruime zin, is in de eind 1974 en begin 1975 afgekondigde werkgelegenheidsprogramma's niet alleen een aantal belangrijke zogenaamde aanvullende werkgelegenheidsobjecten ten behoeve van de lagere overheid opgenomen, doch zijn voor het eerst ook maatregelen opgenomen om de provincies en de gemeenten in staat te stellen naar eigen keuze een groot aantal werken eerder te realiseren. Dit is geschied door extra bedragen ter beschikking te stellen voor de gewone dienst van de provincies en de gemeenten, gepaard gaande met een verruiming van het gegarandeerde bedrag voor het aanvangen van nieuwe werken in het kader van de toen nog geldende centrale financiering. De structurele verruiming van de middelen voor de gewone dienst diende ertoe de lagere overheden in staat te stellen de rente, afschrijving en exploitatielasten op te vangen van de in dit kader te realiseren werken. Daartoe zijn onder meer de bedragen voor de uitkering uit het Provinciefonds en de algemene uitkering uit het Gemeentefonds tot twee keer toe verhoogd. Ook hierin uit zich het in de regeringsverklaring uitgesproken voornemen om een belangrijke prioriteit te geven aan de verbetering van de mogelijkheden van de gemeenten. Voor zover kon worden nagegaan waren de gemeenten en de provincies in staat om betrekkelijk snel te reageren op de hun geboden mogelijkheden en is op deze wijze met de bouw casu quo aanleg van een groot aantal omvangrijke en kleinere werken een begin gemaakt.

De belangrijke prioriteit, die de regering toekent aan de verbetering van de financiële positie van de gemeenten en de provincies, leidde er voorts toe, dat bij de inpassing van onder andere deze structurele verbeteringen van de middelen van de lagere overheden in de meerjarenafspraken van de centrale overheid de daarin reeds opgenomen bedragen voor de gemeenten in totaal onverlet zijn gelaten. Dit geldt zowel voor de in de meerjarenafspraken tot en met 1978 opgenomen extra-accessen van jaarlijks 45 miljoen voor de uitkering uit het Gemeentefonds als voor de in uitzicht gestelde reële verbeteringen van de uitkeringen voor de materiële kosten van het lager onderwijs.

Voor een planmatig handelen van de overheid is een planning op middellange termijn een onmisbaar instrument. Door tal van gemeenten wordt dit ook ingezien. Voor de gemeenten was het echter een groot bezwaar dat zij bij de opstelling van meerjarenplannen onvoldoende inzicht hadden in de te verwachten algemene uitkering uit het Gemeentefonds.

Op grond van de overweging, dat daardoor deze plannen slechts beperkte betekenis konden hebben is er in de circulaire aan de gemeentebesturen van 16 juli 1975 inzake de gemeentefondsuitkeringen 1974, 1975 en 1976 toe overgegaan om, uiteraard met het nodige voorbehoud, indicaties te verstrekken op grond waarvan de gemeenten tot een meer realistische raming kunnen komen van de verwachte algemene uitkering uit het Gemeentefonds.

Hoezeer ook een belangrijke verbetering, toch zijn ook deze ramingen noodzakelijkerwijs met voorbehouden omgeven. Zo kan nu nog niet worden overzien welke herverdelingsmaatregelen nodig zullen zijn en in welke omvang en in welk tempo en nog minder wat van deze herverdelingen het gevolg kan zijn voor de begrotingen van de afzonderlijke gemeenten.

Dat er na 1976 nieuwe herverdelingsmaatregelen zullen moeten worden genomen staat wel vast. In het verleden en ook in 1975 zijn mede in verband met het netto effect van deze maatregelen extra accressen ter beschikking gesteld. De in de meerjarenafspraken tot en met 1978 en in de extrapolaties voor de jaren 1979 en 1980 opgenomen extra accressen van jaarlijks 45 miljoen zijn niet opgenomen in de berekening van de uitkeringspercentages die aan de gemeenten zijn bekend gemaakt. Hervelingen in die jaren zullen daardoor tot geringere aantasting van die percentages leiden dan wanneer de extra bedragen daarin wel zouden zijn begrepen.

Uiteraard zijn ook aan de bekendgemaakte uitkeringspercentages voor de jaren 1977 tot en met 1980 een aantal voorbehouden verbonden, die het nodig maken om ze met enige voorzichtigheid te hanteren. In de eerste plaats zijn de uitkeringspercentages tot en met 1978 gebaseerd op afspraken, die de regering ter zake heeft gemaakt. Nieuwe overwegingen en feiten kunnen leiden tot herziening van deze afspraken. Zo ligt het voor de hand, dat in de heroverweging die met betrekking tot de meerjarenafspraken voor de rijksbegroting noodzakelijk zal zijn in het licht van het nieuwe beleidsprogramma van de regering ook de uitkeringen uit het Gemeentefonds zullen worden betrokken. Voorts dienen de desbetreffende begrotingen te zijner tijd nog te worden vastgesteld door de begrotingswetgever. De gemaakte voorbehouden gelden nog meer voor de uitkeringspercentages voor 1979 en 1980 die niet gebaseerd zijn op afspraken doch alleen berusten op de veronderstelling dat ook voor die jaren naast een algemeen accres van 4% jaarlijks een extra accres van 45 miljoen ter beschikking zal worden gesteld. Desalniettemin bestaat de verwachting dat met de bekendmaking van deze in alle opzichten 'voorlopige' uitkeringspercentages een belangrijke bijdrage is geleverd aan de verdere ontwikkeling van het eveneens voor de gemeenten zo belangrijke instrument van de planning op middellange termijn.

6.2. Het Gemeentefonds en het Provinciefonds

Gemeentefonds

Zoals reeds is vermeld, zijn de in de meerjarenafspraken tot en met 1978 opgenomen reële verbeteringen van de uitkeringen voor de materiële kosten van het lager onderwijs gehandhaafd, ondanks de budgettaire problemen van het Rijk. Voor 1976 is voorzien in een bedrag van 25 miljoen. Een verdere reële verbetering van het bedrag per leerling, alsmede van bedragen voor de exploitatiekosten per lokaal kan daardoor worden gerealiseerd.

Tevens kunnen enige knelpunten worden opgeruimd. Zo zal de vergoedingsregeling voor onder andere sportzalen en sporthallen worden gewijzigd, waarmee een bedrag is gemoeid van 11 miljoen.

Om de toegezegde verbeteringen van de onderwijsuitkering ter eliminering van de tekorten ter zake onverlet te laten, is besloten dit bedrag in mindering te brengen op het voor 1976 in het vooruitzicht gestelde extra accres van 45 miljoen voor de andere uitkeringen uit het Gemeentefonds. Van het restant hiervan ad 34 miljoen is circa 20 miljoen bestemd voor de met ingang van 1975 in te voeren verfijning voor zogenaamde groeikernen waarvoor in 1975 een eenmalig extra accres is gegeven van dezelfde omvang, doch waarvan de structurele dekking nog niet verzekerd was. Het dan nog overblijvende bedrag van 14 miljoen is gebruikt voor een geringe extra verhoging van het uitkeringspercentage. Het ligt niet in het voornemen om met ingang van 1976 nieuwe herverdelingsmaatregelen te realiseren.

Een verhoging van het aandeelpercentage van het Gemeentefonds in de opbrengst van de daartoe aangewezen rijksbelastingen is nodig in verband met de structurele dekking van de extra uitkering voor de bevordering van de werkgelegenheid alsmede vanwege het feit, dat de nominale ontwikkeling van de uitkering groter is dan de nominale ontwikkeling van het belasting-

aandeel. Aanpassing behoeft niet plaats te vinden voorzover het belasting-aandeel om conjuncturele redenen thans achterblijft bij het trendmatige niveau. Dit manco wordt opgevuld bij opleving van de conjunctuur en beëindiging van de conjuncturele belastingmaatregelen. Op grond van het vorenstaande komt het aandeelpercentage, dat voor 1975 nog 12,54 was, met ingang van 1976 op 13,58.

Provinciefonds

In de huidige omstandigheden acht de regering het niet wenselijk, dat de provincies in 1976 de gevolgen van de conjuncturele daling van de belasting-opbrengsten via verlagingen van uitgaven zouden moeten opvangen. Daarom wordt voorgesteld het aandeelpercentage van het Provinciefonds ditmaal bij te stellen. Hierbij wordt uitgegaan van het oorspronkelijk op de begroting van het Provinciefonds voor het jaar 1975 uitgetrokken bedrag van 474 miljoen, verhoogd met het structurele element van het bedrag dat in het kader van de werkgelegenheidsbevordering in 1975 ter beschikking is gesteld (29 miljoen) op welke som het percentage van de trendmatige groei van de belastingopbrengsten is toegepast. Bij de bepaling van het hiermee corresponderende aandeelpercentage is rekening gehouden met het effect van de om conjuncturele redenen genomen en voorgestelde belastingmaatregelen in 1975 en 1976.

6.3. De doeluitkeringen en bijdragen aan gemeenten, provincies en andere publiekrechtelijke lichamen

De verslechtering van de economische situatie en de om die reden ingestelde stimuleringsprogramma's hebben grote invloed op het verloop van de doeluitkeringen, met name aan gemeenten. In deze doeluitkeringen zijn immers o.a. begrepen de uitkeringen krachtens de Bijstandswet en de Wet Werkloosheidsvoorziening en verschillende bijdragen die in het raam van de bedoelde programma's aan gemeenten en provincies worden verstrekt. De sociale zekerheidsuitkeringen via gemeenten geven een groei te zien van ruim 3 miljard. De gelden uit de werkgelegenheidsprogramma's die via de overige publiekrechtelijke lichamen tot besteding komen, belopen in 1976 circa 1,1 miljard. De uit tabel 6.1 blijkende groei van de doeluitkeringen op het terrein van verkeer en waterstaat wordt voor het groote deel verklaard door de toeneming van de bijdragen in de tekorten van het lokale openbaar vervoer met bijna 350 miljoen. Voorts vertonen een belangrijke groei de bijdragen bestemd voor de gemeentepolitie (+ 200 miljoen), de uitkeringen aan de provincies ingevolge de Wet Uitkeringen Wegen (+ 77 miljoen), de uitkering aan het Gemeentefonds ten behoeve van de materiële kosten van het lager onderwijs (+ 200 miljoen), de vergoeding van de kosten van het gemeentelijk lager onderwijs (+ 130 miljoen), de bijdragen ingevolge de Beschikking geldelijke steun toegelaten instellingen 1968 (+ 107 miljoen) en de bijdrage aan gemeenten in verhuiskosten (+ 97 miljoen).

Uit tabel 6.1 blijkt, dat het totaal van de doeluitkeringen en bijdragen, exclusief de woningwetleningen, groeit met 5 miljard. Rekening houdend met de relatief grote loongevoeligheid van de doeluitkeringen, komt deze groei neer op een volumegroei van circa 29%.

Tabel 6.1. De doeluitkeringen en bijdragen aan andere publiekrechtelijke lichamen

	Totaal	Ontwerp-begroting 1975 ¹			Totaal	Ontwerp-begroting 1976		
		Aan gemeenten		Aan provincies en andere publiekrechtelijke lichamen		Aan gemeenten		Aan provincies en andere publiekrechtelijke lichamen
		Voor lopende uitgaven	Voor investeringen			Voor lopende uitgaven	Voor investeringen	
Politie en civiele verdediging	1 138	1 060	22	56	1 327	1 213	34	81
Verkeer en waterstaat	1 118	181	314	623	1 551	528	292	731
Onderwijs *	3 349	3 309	40	—	3 857	3 814	43	—
Cultuur en recreatie	76	11	42	23	61	8	46	6
Sociale voorzieningen en volksgezondheid (w.o. werkgelegenheidsmaatregelen)	5 532	5 244	284	4	9 265	8 477	708	80
Volkshuisvesting	(310)	(62)	(248)	(—)	(1 096)	(346)	(675)	(75)
— woningexploitatie	1 121	859	262	—	1 302	1 018	284	—
— overige	132	—	94	38	168	—	103	65
Handel en nijverheid	106	—	106	—	75	—	75	—
Overige	101	46	21	34	88	45	10	33
	12 673	10 710	1 185	778	17 694	15 103	1 595	996
Leningen woningwetbouw	3 200	—	3 200	—	3 451	—	3 451	—
	15 873	10 710	4 385	778	21 145	15 103	5 046	996

¹ Door enige correcties in de codering wijken de cijfers voor 1975 op sommige plaatsen af van die welke zijn opgenomen in de miljoenennota 1975.

6.4. De financiering van de kapitaaluitgaven van de lagere publiekrechtelijke lichamen

De centrale financiering is in december 1974 voor alsnog verlengd. Voor de gemeenten werd, zoals dit reeds enkele jaren bij de provincies het geval was, geen plafond voor te verlenen garanties meer vastgesteld.

Het door het Rijk gegarandeerde bedrag voor de financiering van nieuwe kapitaaluitgaven, hetwelk sedert 1 april 1974 190 miljoen per maand bedroeg, werd ingaande 1 november 1974 – wederom in het kader van het beleid ter bevordering van de werkgelegenheid – verhoogd tot 215 miljoen per maand en ingaande 1 januari 1975, met het oog op het gestegen prijspeil, verhoogd tot 235 miljoen per maand. Daarenboven gold een bedrag van 30 miljoen per maand (ongewijzigd) voor aankoop en bouwrijpmaken van gronden voor de woningbouw. Het gegarandeerde maandbedrag beliep derhalve totaal 265 miljoen. Hierboven werd nog de financieringsbehoefte gegarandeerd voor enkele afzonderlijke categorieën van uitgaven.

De internationale conjuncturele achteruitgang manifesteerde zich op de kapitaalmarkt in 1975 in de in hoofdstuk 2 besproken belangrijke daling van de rentestand. In die situatie achtte de regering een bestendiging van de centrale financiering, totdat het reeds enige tijd aanhangig zijnde wetsontwerp tot wijziging van artikel 2 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen door de Staten-Generaal zou zijn aangenomen, niet langer gemotiveerd. Mitsdien werd bij beschikking van 3 juni 1975 overgegaan tot afschaffing van de centrale financiering ingaande 4 juni 1975. Hiermede kwam een einde aan een bijna 10-jarige periode van toepassing van artikel 5 van de genoemde wet.

In de nieuw ontstane situatie mogen de lagere publiekrechtelijke lichamen zelfstandig op de kapitaalmarkt optreden en zijn zij derhalve vrij in de keuze van de geldgever. De voorschriften ex artikel 2 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen inzake de verzekerde vaste financiering alsmede aan aantal andere besluiten, welke niet op artikel 5 van de wet steunen, blijven echter onverkort gehandhaafd. Zo blijft bijvoorbeeld de zogenaamde consolidatiebeschikking, die bij een bepaalde liquiditeitspositie van provincies en gemeenten de consolidatie van vlottende schuld verplicht stelt, volledig van kracht. Ook het Besluit leningvoorwaarden, hetwelk voorschriften geeft ten aanzien van de voorwaarden van door publiekrechtelijke lichamen af te sluiten leningen, is in zijn volle omvang actueel nu deze lichamen weer geheel vrije toegang tot de kapitaalmarkt hebben.

De studie aangaande een eventuele herziening van de artikelen 4 en 5 van de wet heeft inmiddels geleid tot besluitvorming. In de gewijzigde opzet die de betrokken bewindslieden voor ogen staat, is het systeem van inpassing van de financieringsbehoefte van de lagere overheid, zoals dit in de bestaande wet is neergelegd, in beginsel gehandhaafd. Dit betekent dat in financieel-economische omstandigheden die geen beleidskorrekties vergen, de vraag van de lagere overheid op de kapitaalmarkt vrij zal zijn, d.w.z. noch beperkt door een bovengrens, noch gebonden aan een kanalisering. De kapitaalvraag zal slechts zijn gebonden aan de eigen budgettaire mogelijkheden van de lagere overheid en voorts aan de minimum-eisen ten aanzien van de kapitaalvraag die gesteld worden in artikel 2 van de wet. Ook onder de nieuwe regeling zullen alleen in bijzondere omstandigheden aan het vrije kapitaalmarktberoep van de lagere overheid beperkingen worden opgelegd. Het regime dat dan zal gelden zal uitsluitend de vorm hebben van centrale financiering; de mogelijkheid van een leningplafond komt te vervallen. De beslissing om tot dit bijzondere regime over te gaan zal moeten berusten op overwegingen van algemeen financieel-economisch beleid. Nieuw is voorts de vastlegging in de wet, dat het Rijk het beschikbaar komen van vaste financieringsmiddelen ten behoeve van de voortgang van nieuwe investeringen van de lagere overheid garandeert.

De hier geschetste beginselen zijn neergelegd in een voorontwerp van wet tot intrekking van artikel 4 en wijziging van artikel 5, dat om advies werd toegezonden aan een aantal instanties. Het definitieve wetsontwerp staat op het punt bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal te worden ingediend.

1. Algemene verzamelstaat van de uitgaven en ontvangsten per hoofdstuk van de begrotingen 1975 en 1976

A. Uitgaven

Hoofdstukken	Gewone Dienst		Buitengewone Dienst		Gehele Dienst	
	Ontwerp- begroting 1975	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1975	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1975	Ontwerp- begroting 1976
I Huis der Koningin	6	7	–	–	6	7
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	69	87	–	–	69	87
III Algemene Zaken	27	31	–	–	27	31
IV Kabinet voor (Surinaamse en) Nederlands-Antilliaanse Zaken	186	108	–	–	186	108
V Buitenlandse Zaken	1 849	2 421	2	2	1 851	2 423
VI Justitie	1 681	2 022	–	–	1 681	2 022
VII Binnenlandse Zaken	5 600	3 843	9	10	5 609	3 853
VIII Onderwijs en Wetenschappen	14 282	16 743	216	238	14 498	16 981
IXA Nationale Schuld	3 410	4 299	623	945	4 033	5 244
IXB Financiën	1 219	1 475	95	145	1 314	1 620
X Defensie	6 837	7 681	–	–	6 837	7 681
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	2 705	3 333	3 506	3 644	6 211	6 977
XII Verkeer en Waterstaat	3 522	4 458	2 133	1 839	5 655	6 297
XIII Economische Zaken	1 135	1 210	64	59	1 199	1 269
XIV Landbouw en Visserij	1 417	1 586	186	156	1 603	1 742
XV Sociale Zaken	3 744	6 847	–	–	3 744	6 847
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	5 480	7 333	6	7	5 486	7 340
XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne	2 062	2 646	–	–	2 062	2 646
XVIII Onvoorzienne uitgaven	–	–	–	–	–	–
Aanvullende posten	744	4 734	–	–	744	4 734
Totaal van de uitgaven	55 975	70 864	6 840	7 045	62 815	77 909

B. Ontvangsten

Hoofdstukken	Gewone Dienst		Buitengewone Dienst		Gehele Dienst	
	Ontwerp- begroting 1975	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1975	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1975	Ontwerp- begroting 1976
I Huis der Koningin	-	-	-	-	-	-
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	1	1	-	-	1	1
III Algemene Zaken	-	-	-	-	-	-
IV Kabinet voor (Surinaamse en) Nederlands-Antilliaanse Zaken	-	-	10	4	10	4
V Buitenlandse Zaken	33	37	10	12	43	49
VI Justitie	126	161	-	-	126	161
VII Binnenlandse Zaken	10	12	3	4	13	16
VIII Onderwijs en Wetenschappen	99	135	35	35	134	170
IXA Nationale Schuld	1 916	2 282	5	5	1 921	2 287
IXB Financiën	49 676	51 305	47	71	49 723	51 376
X Defensie	107	109	-	-	107	109
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	97	100	200	225	297	325
XII Verkeer en Waterstaat	379	447	1 202	1 187	1 581	1 634
XIII Economische Zaken	3 347	5 792	51	-	3 398	5 792
XIV Landbouw en Visserij	71	74	12	14	83	88
XV Sociale Zaken	135	148	-	-	135	148
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	496	509	-	-	496	509
XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne	143	157	-	-	143	157
XVIII Onvoorziene ontvangsten	-	-	-	-	-	-
Aanvullende post	11	12	-	-	11	12
Totaal van de ontvangsten	56 647	61 281	1 575	1 557	58 222	62 838
Saldi	+ 672	-9 583	-5 265	-5 488	-4 593	-15 071

C. Aanvullende posten 1976

		1976	
		Uitgaven	Ontvangsten
1	Invoel van het onder de A.W.B.Z. brengen van bepaalde activiteiten van de kinderbescherming, alsmede van de verpleging en behandeling van ter beschikking van de regering gestelden (per saldo)		+ 12
2	Hulpverlening bij rampen in vreedestijd	+ 10	
3	Intrekking premiespaarregeling	- 11	
4	Algemene salarismaatregelen	+ 200	
5	Prijsbijstelling	+ 1 005	
6	Nog te bestemmen reserve in verband met latere invoering A.A.W.	+ 240	
7	Werkgelegenheidsprogramma's	+ 2 690 ¹	
8	Extra tijdelijke bijdrage aan het Algemeen Kinderbijslagfonds	+ 600	
		+ 4 734	+ 12

¹ Voor een specificatie wordt verwezen naar de met een * aangeduide bedragen van tabel 5.2 van deze nota.

2. Belastingopbrengsten

A. Ramingen 1975 en 1976 per belasting

	Oorspronkelijke raming 1975	Herziene raming 1975 ¹	Vermoede-lijke uitkomsten 1975	Raming 1976
<i>I Kostprijsverhogende belastingen</i>	23 380	22 845	22 615	25 975
a. Invoerrechten	1 200	1 150	1 075	1 150
b. Omzetbelasting	14 200	13 800	13 700	15 900
c. Bijzondere verbruiksbelasting personenauto's	710	710	750	775
d. Accijns van lichte olie	2 325	2 250	2 275	2 425
e. Accijns van minerale oliën, andere dan lichte olie	455	485	490	525
f. Tabaksaccijns	1 325	1 275	1 200	1 275
g. Alcoholaccijns	630	650	650	825
h. Bieraccijns	270	240	240	250
i. Wijnaccijns en accijns van mousserende dranken	95	90	85	160
j. Suikeraccijns	25	25	25	25
k. Accijns van alcoholvrije dranken	125	120	120	120
l. Belastingen van rechtsverkeer	860	840	800	900
m. Motorrijtuigenbelasting				
1. exclusief opcenten	410	420	420	875
2. opcenten ten behoeve van het Rijkswegenfonds	705	730	725	750
n. Grondbelasting (rijksopcenten)	45	60	60	20
<i>II Belastingen op inkomen, winst en vermogen</i>	34 740	32 615	33 200	34 735
a. Inkomstenbelasting	7 950 ²	6 050 ²	5 300 ²	5 800 ⁴ - ⁷⁶
b. Loonbelasting	19 400	19 000	19 000	21 500
c. Dividendbelasting	570	580	650	575
d. Kansspelbelasting	40	40	35	40
e. Venootschapsbelasting	5 825 ³	6 000 ³	7 300 ³	5 800 ⁵ - ⁷⁵
f. Vermogensbelasting	490 ²	480 ²	500 ²	575 ⁴ - ⁷⁶
g. Successierechten	450	450	400	440
h. Personele belasting (rijksopcenten)	15	15	15	5
Totaal I en II	58 120	55 460	55 815	60 710
Aandeel van het Gemeentefonds	6 991 ⁶	6 657 ⁶	6 711 ⁶	7 864 ⁹
Aandeel van het Provinciefonds	474 ⁷	486 ⁷	491 ⁸	569 ¹⁰
Aandeel van het Rijkswegenfonds	705	730	725	750
Aandeel van de Europese Gemeenschappen in de invoerrechten	1 200	1 150	1 075	1 143 ¹¹
	9 370	9 023	9 002	10 326
Ten bate van de rijksbegroting	48 750	46 437	46 813	50 384

¹ Conform de ramingen in de nota over de uitvoering van de rijksbegroting 1975 (kamerstuk 13 454)

² Geraamde opbrengst over het belastingjaar 1975

³ Geraamde opbrengst over het boekjaar 1974

⁴ Geraamde opbrengst over het belastingjaar 1976

⁵ Geraamde opbrengst over het boekjaar 1975

⁶ 12,54% van de opbrengst met uitzondering van die van de invoerrechten, de motorrijtuigenbelasting, de grondbelasting en de personele belasting

⁷ 0,851% van de onder ⁶ bedoelde opbrengst

⁸ 0,917% van de onder ⁶ bedoelde opbrengst

⁹ 13,58% van de onder ⁶ bedoelde opbrengst

¹⁰ 0,983% van de onder ⁶ bedoelde opbrengst

¹¹ Geraamde opbrengst van de invoerrechten exclusief de rechten op E.G.K.S.-goederen

9514
1327
10838

58.222
46.813
11.309

62.238
50.384
12.154
- 579
11.911

B. Belastingdruk en verdeling van de belastingdruk in de laatste tien jaar

	Nationaal inkomen		Totale belastingbaten ¹	
	Netto marktprijzen		Bedrag	in % van het netto nationale inkomen tegen marktprijzen ²
1967		74 700	20 200	27,0 (26,9)
1968		82 650	22 900	27,7 (27,5)
1969		93 800	25 050	26,7 (26,4)
1970		105 250	29 450	28,0 (27,6)
1971		118 500	34 900	29,5 (28,9)
1972		134 300	40 800	30,4 (29,7)
1973		152 150	46 100	30,3 (29,5)
1974	187.0	170 900	52 800	30,9 (29,8)
1975	203.6	185 700	55 700	30,0 (28,7)
1976	230.3	210 000	63 600	30,3 (29,0)

¹ Het betreft hier belastingen die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend, geheven door het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen. De laatste belopen, met inbegrip van de heffingen van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties, in 1976 rond 1650 mln. De milieuheffingen zijn, anders dan bij de in de

Macro Economische Verkenning opgenomen belastingdrukcijfers, niet in de belastingbaten opgenomen. Hierdoor treden niveauverschillen op met de in de M.E.V. 1976 voor de belastingdruk gepresenteerde cijfers. In de belastingdrukcijfers voor de jaren 1971-1973 is de opbrengst vanwege de wiebeltax begrepen. Voor het overige

wordt voor een technische toelichting op de gegevens verwezen naar de noot bij tabel 8-3 blz. 94 van de miljoenennota 1973.

² De cijfers tussen haakjes geven de belastingdruk weer, indien de belastingbaten in de sfeer van de vennootschapsbelasting die voortvloeien uit aardgaswinsten buiten beschouwing worden gelaten.

Verdeling van de belastingdruk¹

	Belastingen op inkomen, winst en vermogen ²		Kostprijsverhogende belastingen ³	
	Bedrag	in % van het totaal ⁴	Bedrag	in % van het totaal ⁴
1967	11 600	57,1 (56,9)	8 725	42,9 (43,1)
1968	12 900	56,0 (55,7)	10 125	44,0 (44,3)
1969	14 450	57,5 (57,0)	10 700	42,5 (43,0)
1970	16 425	55,6 (54,9)	13 125	44,4 (45,1)
1971	19 950	56,9 (56,1)	15 100	43,1 (43,9)
1972	23 350	57,0 (56,1)	17 600	43,0 (43,9)
1973	26 425	57,1 (56,0)	19 825	42,9 (44,0)
1974	31 650	59,7 (58,3)	21 325	40,3 (41,7)
1975	31 975	57,3 (55,4)	23 850	42,7 (44,6)
1976	36 250	56,9 (54,9)	27 500	43,1 (45,1)

¹ De belastingen die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend, geheven door het Rijk en de lagere overheid. De cijfers voor de jaren 1971-1973 zijn inclusief de opbrengsten uit hoofde van de wiebeltax.

² Inclusief de successierechten.

³ Exclusief de heffingen van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties en de milieuheffingen.

⁴ De cijfers tussen haakjes geven de verdeling van de belastingdruk weer, indien de belastingbaten in de sfeer van de vennootschapsbelasting die voortvloeien uit aardgaswinsten buiten beschouwing worden gelaten.

C. De bijstelling van de raming van de opbrengst van de inkomstenbelasting over het belastingjaar 1973

Conform de toezegging tijdens de parlementaire behandeling van de nota over de uitvoering van de rijksbegroting 1975¹ wordt in deze bijlage een overzicht gegeven van de oorzaken die tot de omvangrijke bijstelling van de raming van de opbrengst van de inkomstenbelasting over het belastingjaar 1973 hebben geleid. De huidige raming voor 1973 bedraagt 5800 miljoen. Ten tijde van het opstellen van de miljoenennota 1975 werd nog op een bedrag van 6900 miljoen gerekend. De bijstelling van de raming 1973 dient te worden gezien in het licht van de volgende factoren:

1. De herziening van de voor 1973 geraamde inkomensstijging van zelfstandigen
2. De introductie van het schijventarief per 1 januari 1973
3. De verlaging van de raming van de opbrengst over het belastingjaar 1972.

Ad 1

De inkomstenbelasting wordt in hoofdzaak opgebracht door de zelfstandigen. Betrouwbare statistische gegevens omtrent de inkomensontwikkeling van deze categorie van belastingplichtigen komen pas met een aanzienlijke vertraging beschikbaar. Deze gegevens worden vaak, ook voor oudere jaren, nog meerdere malen door het C.B.S. herzien, hetgeen onder meer blijkt uit het volgende. Uit de Nationale Rekeningen 1973, die in september 1974 zijn gepubliceerd, kon voor de zelfstandigen in totaal een nominale inkomensstijging van 8,5% worden afgeleid. Thans wijzen voorlopige gegevens met betrekking tot de Nationale Rekeningen 1974 erop, dat het totale inkomen van zelfstandigen in 1973 op ongeveer hetzelfde niveau ligt als in 1972. Het gemiddeld inkomen per zelfstandige is echter duidelijk hoger dan in 1972 in verband met de meer dan trendmatige daling van het aantal zelfstandigen in 1973. Dit laatste is gebleken uit onlangs ter beschikking gekomen fiscale gegevens met betrekking tot de belastingjaren 1972 en 1973. De relatief sterke daling van het aantal zelfstandigen in 1973 weerspiegelt zich ten dele in een meer dan trendmatige toeneming van het aantal vennootschappen in dat jaar. Deze verschuiving heeft gunstig ingewerkt op de opbrengst van de vennootschapsbelasting en de loonbelasting in 1973.

Ad 2

Per 1 januari 1973 werd met de introductie van het schijventarief een ingrijpende wijziging aangebracht in de tariefstructuur van de inkomstenbelasting. Daarmede ging onder andere een verschuiving van inkomsten- naar loonbelasting gepaard, hoofdzakelijk als gevolg van de fiscale verzelfstandiging van de werkende gehuwde vrouw. Hoewel destijds reeds met een verschuiving rekening was gehouden, is gebleken dat het verlies in de sfeer van de inkomstenbelasting in onvoldoende mate is onderkend.

Ad 3

Een derde faktor die tot een bijstelling van de raming van de opbrengst over het belastingjaar 1973 heeft geleid, vormt de herziening van de opbrengst over 1972. Op grond van de stand van de aanslagregeling blijkt de opbrengst over dat jaar namelijk ongeveer 100 miljoen lager uit te komen dan in september 1974 werd verwacht.

In aanvulling op de hierboven genoemde specifieke factoren, die hebben geleid tot het grote verschil tussen de oorspronkelijke en de huidige raming voor 1973, kan nog worden opgemerkt, dat de schatting van de opbrengst van de inkomstenbelasting in het algemeen met een relatief grote onzeker-

¹ Zie Handelingen Tweede Kamer, Kamerstuk 13454, zitting 1974-1975, blz. 5449

heidsmarge is omgeven. Voor een algemene uiteenzetting van de problemen die aan het ramen van met name de kohierbelastingen zijn verbonden, wordt verwezen naar hoofdstuk 5, par. 4.2 van deze miljoenennota en naar de memorie van toelichting bij hoofdstuk IX B van de rijksbegroting 1974 (kamerstuk 12600, zitting 1973-1974).

De reden voor het zo laat onderkennen van de aanzienlijke overschatting van de opbrengst over 1973 is gelegen in de, naar thans steeds duidelijker begint te worden, ingrijpende wijziging in het aanslagpatroon van de inkomstenbelasting in aansluiting op de overgang op het schijventarief. In de periode 1960 tot en met 1972 was een half jaar na afloop van het belastingjaar t , dus bij de voorbereiding van de miljoenennota voor $t+2$, gemiddeld circa 60% van de uiteindelijk over dat jaar verschuldigde belasting opgelegd. Na een jaar was dat ongeveer 80% en na anderhalf jaar was de eindstand van de aanslagregeling vrijwel bereikt. Mede op grond van dit aanslagpatroon kon, bij het opstellen van de ramingen voor de miljoenennota 1975, de voor 1973 langs andere wegen geraamde opbrengst ad 6900 miljoen als plausibel worden aangemerkt. Sinds eind 1974 is geleidelijk steeds duidelijker geworden dat het aanslagpatroon voor 1973 – en vermoedelijk ook voor de daaropvolgende jaren – ongeveer als volgt verloopt: van de totaal over het belastingjaar verschuldigde belasting is ruim 70% een half jaar na afloop van dat jaar reeds opgelegd, 90% na een jaar en na anderhalf jaar is, evenals bij het oude aanslagpatroon, de aanslagregeling nagenoeg voltooid.

Uiteraard werkt de verlaging van de raming over het belastingjaar 1973 ad 1100 miljoen ten opzichte van de verwachting zoals die ten tijde van de indiening van de miljoenennota 1975 bestond, nog enigszins versterkt door naar 1974 en volgende jaren. Voor een uiteenzetting over de ontwikkeling in deze jaren wordt verwezen naar de ontwerp-wet op de middelen 1976.

3. Meerjarenramingen 1976 - 1980

A. Uitgaven ingedeeld naar begrotingshoofdstukken en homogene groepen

Hoofdstukken c.a. ¹⁾	1976	1977	1978	1979	1980
<i>I Huis der Koningin</i>	7	7	7	8	8
<i>II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin</i>	87	94	100	106	112
<i>III Algemene Zaken</i>	31	33	35	39	41
<i>IV Kabinet voor Nederlands Antilliaanse Zaken</i>	3	3	3	4	4
<i>V Buitenlandse Zaken</i>	777	782	804	875	943
Buitenlandse Dienst	140	148	157	166	175
Diversen	87	89	92	99	108
Algemene Bijdrage aan de Europese Gemeenschappen	550	545	555	610	660
<i>VI Justitie</i>	2 020	2 180	2 379	2 603	2 844
<i>VII Binnenlandse Zaken</i>	3 757	4 153	4 568	4 937	5 276
Uitkering aan het Gemeentefonds wegens niet-personele uitgaven ten behoeve van het lager onderwijs	1 379	1 563	1 749	1 871	1 999
Annuïteiten aan het ABP en het Spoorwegpensioenfonds	243	243	243	243	243
Bijdragen in de kosten van de gemeentepolitie	1 267	1 384	1 533	1 668	1 823
Toeslagen op pensioenen	312	339	361	383	408
Garantiewetten Indonesië	201	196	193	191	187
Overige uitgaven	355	428	489	581	616
<i>VIII Onderwijs en Wetenschappen</i>	16 529	17 676	19 116	20 841	22 445
Investerings op grond van de Wet op het voortgezet onderwijs	515	566	536	564	593
Onderwijs (excl. wetenschappen)	11 838	12 564	13 573	14 770	15 799
Wetenschappen	3 561	3 904	4 308	4 742	5 220
Rijksstudietoelagen; tegemoetkoming studiekosten	615	642	699	765	833
<i>IXA Nationale Schuld</i>	3 850	4 700	5 450	6 200	7 000
Rente	3 850	4 700	5 450	6 200	7 000
Aflossingen	(1 395)	(1 500)	(1 900)	(2 200)	(2 500)
<i>IXB Financiën</i>	1 497	1 581	1 699	1 822	1 945
<i>X Defensie</i>	7 655	8 100	8 535	9 251	10 040
<i>XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening</i>	6 925	7 459	7 863	8 292	9 085
Woningwetelingen	3 272	3 324	3 297	3 427	3 886
Huursubsidies	2 087	2 405	2 689	2 888	3 168
Stadsvernieuwing	508	536	608	654	689
Infrastructuur	149	222	221	227	229
Rijksgebouwendienst (incl. onderwijs)	567	615	668	691	678
Overige uitgaven	342	357	380	405	435

¹⁾ Per begrotingshoofdstuk exclusief de aan het slot afzonderlijk opgenomen posten

Uitgaven (vervolg)

Hoofdstukken c.a.	1976	1977	1978	1979	1980
<i>XII Verkeer en Waterstaat</i>	6 208	6 813	7 088	7 623	7 847
Waterstaat	1 396	1 572	1 779	1 999	2 030
Wegen en infrastructuur openbaar vervoer	1 012	1 045	955	1 050	975
Bijdragen verliezen openbaar vervoer	1 644	1 742	1 757	1 844	1 972
Overige diensten	306	335	360	366	384
Personeel	784	829	887	964	1 036
P.T.T.	1 066	1 290	1 350	1 400	1 450
<i>XIII Economische Zaken</i>	1 007	1 035	1 022	1 065	1 057
Industrie en economische politiek	407	443	444	471	459
Handel, ambacht en diensten	70	70	74	82	88
Ontwikkeling en sanering van de middenstand	96	102	107	116	123
Mijnsteun	119	126	96	77	56
Overige uitgaven	315	294	301	319	331
<i>XIV Landbouw en Visserij</i>	1 508	1 546	1 561	1 648	1 743
Landbouwonderwijs	414	453	496	533	574
Onderzoek en voorlichting	221	223	217	232	249
Structuurmaatregelen	501	484	502	515	528
Overige uitgaven	309	325	346	368	392
Landbouw Egalisatie Fonds A	63	61	-	-	-
<i>XV Sociale Zaken</i>	5 246	6 254	6 867	7 505	8 198
Sociale verzekeringen	2 121	2 832	3 102	3 399	3 700
Complementaire sociale voorzieningen	2 626	2 885	3 206	3 536	3 888
Overige uitgaven	250	265	266	255	271
Personeel	249	272	293	315	339
<i>XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk</i>	7 074	7 857	8 786	9 802	10 924
Culturele Zaken	265	285	306	326	347
Volksontwikkeling en recreatie	494	558	643	703	773
Radio, televisie en pers	537	564	572	577	584
Maatschappelijke ontwikkeling	1 150	1 268	1 387	1 479	1 573
Bijstand	3 873	4 340	4 926	5 664	6 487
Verzetsdeelnemers en vervolgd	529	602	695	780	868
Overige uitgaven	40	42	44	46	47
Personeel	186	198	213	227	245
<i>XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne</i>	2 544	2 802	3 104	3 444	3 829
<i>Civiele verdediging</i>	164	172	179	193	208
<i>Ontwikkelingssamenwerking</i> (Plafond excl. garanties, kwijtschelding schuld Suriname en na correctie voor hulp via E.G.-begroting)	2 076	2 221	2 388	2 567	2 762

Uitgaven (vervolg)

Hoofdstukken c.a.	1976	1977	1978	1979	1980
<i>Wetenschapsbeoefening</i>	1 025	1 095	1 162	1 209	1 280
Onderwijs en Wetenschappen	392	418	448	476	502
Verkeer en Waterstaat	71	74	69	73	77
Economische Zaken	177	194	216	227	239
Landbouw en Visserij	222	235	253	272	292
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	88	97	96	93	98
Overige departementen	75	77	80	68	72
<i>Aanvullende posten</i>					
a. Reserve voor personeelsuitbreiding	—	53	178	320	463
b. Algemene salarismaatregelen	200	1 040	1 110	1 175	1 265
c. Prijsbijstelling	1 005	1 065	1 130	1 200	1 270
d. Hulpverlening bij rampen in vreedestijd	10	15	20	22	24
e. Intrekking premiespaarregeling rijksambtenaren	—11	—11	—15	—15	—15
f. Nog te bestemmen reserve in verband met latere invoering Algemene Arbeidsongeschiktheidswet	240	—	—	—	—
g. Voorgenomen wijzigingen van bestaande sociale voorzieningen	—	—620	—750	—900	—1 040
h. Aanvulling eenmalige projecten	—	—	—	25	100
Totaal relevante uitgaven¹	71 434	78 105	84 389	91 861	99 658
	61 057	71 434	78 105	84 389	91 861
Toeneming relevante uitgaven	10 377	6 671	6 284	7 472	7 797

¹ D.w.z. exclusief aflossingen nationale schuld en extra uitgaven uit hoofde van conjuncturele maatregelen (zie, wat deze laatste betreft, voor 1976: tabel 5-2 van de nota.)

B. Niet-belastingontvangsten per begrotingshoofdstuk

Hoofdstukken	1976	1977	1978	1979	1980
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	1	1	1	1	1
IV Kabinet voor Nederlands Antilliaanse Zaken	4	8	8	8	8
V Buitenlandse Zaken	49	53	53	63	72
VI Justitie ¹	173	183	199	211	223
VII Binnenlandse Zaken	16	18	17	18	18
VIII Onderwijs en Wetenschappen	170	148	174	203	217
IXA Nationale Schuld	2 287	2 643	2 997	3 406	3 810
IXB Financiën	951 ²	913	869	760	783
X Defensie	109	119	125	126	132
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	325	351	382	405	425
XII Verkeer en Waterstaat	1 634	1 998	2 242	2 305	2 367
XIII Economische Zaken	5 792	6 721	6 849	6 558	6 096
XIV Landbouw en Visserij	88	92	105	110	115
XV Sociale Zaken	148	143	134	126	118
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	509	511	515	515	515
XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne	157	173	183	192	202
Totaal relevante niet-belastingontvangsten	12 413	14 075	14 853	15 007	15 102
	9 456	12 413	14 075	14 853	15 007
Toeneming relevante niet-belastingontvangsten	2 957	1 662	778	154	95
waarvan extra aardgasopbrengsten (accessen)	2 400	900	100	- 300	- 500
Toeneming relevante niet-belastingopbrengsten exclusief extra aardgasopbrengsten	557	762	678	454	595

¹ Inclusief een aanvullende post wegens invloed van het onder de AWBZ brengen van bepaalde activiteiten van de kinderbescherming, alsmede van de verpleging en behandeling van ter beschikking van de regering gestelden (per saldo)

² Exclusief 41 miljoen opbrengst afgeleverde munt

12	13	14	14	14
----	----	----	----	----

C. Berekening trendmatige toeneming belastingontvangsten

I. Groeivoet belastingopbrengst

Tabel I. Groeivoeten belastingopbrengst

	Prijsbijstelling 1975	Groeivoet 1976	Groeivoet 1977-1980
Trendmatige reële groeivoet		3,75%	3,75%
(Extra) prijsstijging	1,1%	7,0 %	3,6 %
Totale groei nationaal inkomen	1,1%	11,0 %	7,5 %
Gemiddelde progressiefactor	1,16	1,16	1,16
Totale groei belastingopbrengst	1,3%	12,8 %	8,7 %

Berekening extra prijsstijging 1975

a. Raming prijsstijging nationaal inkomen 1975 gecorrigeerd voor de gevolgen van de binnenlandse prijsverhoging van het aardgas volgens M.E.V. 1976	9,6%
b. Raming gecorrigeerde prijsstijging 1975 nationaal inkomen volgens M.E.V. 1975	8,5%
Extra prijsstijging 1975	1,1%

De prijsstijging nationaal inkomen 1976 die is gehanteerd bij de ruimteberekening (ad 7,0%) is eveneens gecorrigeerd in verband met de verdere binnenlandse prijsverhoging van het aardgas en de autonome verhoging van de omzetbelasting.

De prijsstijging nationaal inkomen voor de jaren 1977 t/m 1980 is afgestemd op een jaarlijkse loonsomstijging van 7,5% en een trendmatige reële groei van 3,75%. De prijsstijging ad 3,6% is berekend met behulp van de relatie tussen lonen en prijzen die is uiteengezet in het vierde rapport van de studiegroep Begrotingsruimte.

II. Basis voor de berekening van de groei van de belastingopbrengst

Voor de berekening van de prijsbijstelling 1975 is uitgegaan van de basis van de ruimteberekening 1975 (miljoenennota 1975, blz. 78) ad 44,8 miljard vermeerderd met de reële groei ad 1,9 miljard (4,3% van 44,8 miljard), te zamen dus 46,7 miljard. Als basisbedrag voor de ruimteberekening 1976 is het bedrag aangehouden dat in de miljoenennota 1975 werd berekend, namelijk 48,4 miljard (miljoenennota 1975, blz. 78). De basis van de ruimteberekening voor ieder volgend jaar is gelijk aan de trendmatig berekende belastingopbrengst van het daaraan voorafgaande jaar.

Tabel II. Basisbedrag voor de ruimteberekening
(in miljarden gulden)

	1976	1977	1978	1979
Belastingopbrengst vorig jaar	48,4	55,1	59,7	64,8
Trendmatige groei ¹	+ 6,8	+ 4,8	+ 5,2	+ 5,6
Inflatiecorrectie 80% (bruto)	- 1,7	- 1,2	- 0,9	- 0,8
Belastingmaatregelen (bruto)	+ 2,1	+ 1,1	+ 0,8	
Groter aandeel Gemeentefonds	- 0,5	- 0,1		- 0,1
Belastingopbrengst	55,1	59,7	64,8	69,5

III. Berekening groei belastingopbrengsten

Tabel III. Berekening groei belastingopbrengsten

	1975 ²	1976 ²	1977	1978	1979	1980
Basisbedrag (mld. gld.)	46,7	48,4	55,1	59,7	64,8	69,5
Groeivoet (%)	1,3	12,8	8,7	8,7	8,7	8,7
Ruimte (mld. gld.)	0,6	6,2	4,8	5,2	5,6	6,1

¹ De trendmatige groei 1976 ad 6,2 miljard is verhoogd met de prijsbijstelling 1975 ad 0,6 miljard.

² Zowel de prijsbijstelling 1975 als de trendmatige groei 1976 zijn toegevoegd aan de begrotingsruimte 1976.

D. Groei conform groei van het nationale inkomen van het aanvaardbaar geachte structurele begrotingstekort (in miljarden guldens)

	1976	1977	1978	1979	1980
Aanvaardbaar structureel tekort (exclusief aflossingen) van het voorafgaande jaar	3,2 ¹	3,6	3,9	4,2	4,5
Groei conform groei van het nationale inkomen (1976: 13%, overige jaren 7,5%)	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
Aanvaardbaar structureel tekort (exclusief aflossingen)	3,6	3,9	4,2	4,5	4,8

¹ Volgens miljoenennota 1975, blz. 81

4. De vermoedelijke uitkomsten van de begroting 1975

De ramingen volgens de voorjaarsnota (kamerstuk 13 454) dienen op een aantal punten te worden bijgesteld. De huidige vermoedelijke uitkomsten gaan wat de belastingontvangsten betreft uit van de gegevens per eind juli. De ramingen van de uitgaven en de niet-belastingontvangsten steunen op gegevens per 30 juni. Ook de huidige ramingen dragen uiteraard nog een voorlopig karakter. Dit geldt in het bijzonder voor de thans geschatte invloed van de toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet.

Totaalbeeld ontwikkeling begroting 1975

	Ontwerp- begroting 1975	Herzien begrotingsbeeld volgens voorjaarsnota (kamerstuk 13454)	Nadere wijzigingen	Vermoedelijke uitkomsten
I				
Exclusief conjuncturele maatregelen				
Uitgaven	62 065	63 081	- 466	62 615
Ontvangsten	58 222	56 572	+ 329	56 901
Saldo	- 3 843	- 6 509	- 795	- 5 714
II				
Inclusief conjuncturele maatregelen				
Uitgaven	62 815	65 784	+ 145	65 929
Ontvangsten	58 222	55 822	+ 429	56 251
Saldo	- 4 593	- 9 962	+ 284	- 9 678

Voor een specificatie van het verschil tussen de totaalbeelden I en II wordt verwezen naar tabel 5.2 van de nota.

Mutaties ten opzichte van de voorjaarsnota

	Uitgaven	Ontvangsten
I. Relevante wijzigingen		
<i>Verhoging respectievelijk verlaging van uitgaven</i>		
1	Bijdrage in de uitgaven van de Europese Gemeenschappen (enerzijds een verlaging met 150 miljoen als gevolg van een hogere afdracht landbouwheffingen aan de E.G., anderzijds een verhoging met 75 miljoen als gevolg van een lagere afdracht invoerrechten aan de E.G. en een hoger financieringsaandeel ad 15 miljoen.)	- 60
2	Reis-, verblijf- en verplaatsingskosten Defensie als gevolg van versnelde terugtrekking troepenmacht in Suriname	+ 5
3	Nacalculatie algemene salarismaatregelen 1-8-1973 tot 1-7-1974	+ 11
4	Bezoldiging militair personeel marine	+ 6
5	Diverse exploitatieartikelen marine	+ 6
6	Voeding landmacht	+ 5
7	Onderwijs en opleiding landmacht	+ 5
8	Onderhoud materieel landmacht	+ 5
9	Onderhoud gebouwen landmacht	+ 6
10	Onderhoud materieel luchtmacht	+ 6
11	Militaire pensioenen	+ 10
12	Onderhoud materieel marine	- 9
13	Benzine, olie en smeermiddelen marine	- 6
14	Bezoldiging burgerpersoneel landmacht	- 8

	Uitgaven	Ontvangsten
15 Bezoldiging militair personeel landmacht	- 12	
16 Kostwinnersvergoedingen landmacht	- 12	
17 Bijdragen in de exploitatie van woningwetwoningen ingevolge de vóór 1968 geldende regelingen	+ 14	
18 Bijdragen ingevolge de Beschikking geldelijke steun eigen woningen 1968	- 15	
19 Bijdragen ingevolge de Beschikking geldelijke steun woningwetwoningen 1968	- 6	
20 Materiële uitgaven Rijksdienst Wegverkeer	+ 6	
21 Bijdrage aan het L.E.F.-A wegens hogere perceptiekosten landbouweffingen	- 15	
22 Beeldende kunstenaarsregeling (groter aantal uitkeringsgerechtigden)	+ 5	
23 Rijksgroepsregeling werkloze werknemers (groter aantal uitkeringsgerechtigden)	+ 32	
24 Nog nader te verdelen post i.v.m. grotere prijsstijging dan aanvankelijk geraamd voor prijsbijstelling	+ 150	
25 Diversen (saldo)	+ 20	
	<u> </u>	
	+ 149	
<i>Verhoging respectievelijk verlaging van niet-belastingontvangsten</i>		
26 Rente middellange E.G.-kredieten		+ 29
27 Opbrengst Staatsloterij		+ 15
28 Inningskosten invoerrechten ten behoeve van de E.G. (lagere raming invoerrechten)		- 8
29 Overige ontvangsten belastingdienst		+ 6
30 Extra aflossingen woningwetleningen		+ 8
31 Selectieve investeringsregeling (latere invoering, kleiner werkingsgebied en lager tarief)		- 10
32 Diversen (saldo)		+ 13
		<u> </u>
		+ 53
<i>Verhoging van belastingontvangsten</i>		
33 Lagere afdracht van invoerrechten aan de E.G.		+ 75
II. Niet relevante wijzigingen		
<i>Verhoging van uitgaven</i>		
1 Steun aan bedrijven in nood	+ 100	
2 Wet werkloosheidsvoorziening (de thans verwachte stijging boven de 60 000 - nl. tot 67 500 - man is als conjunctureel aangemerkt)	+ 133	
	<u> </u>	
	+ 233	
<i>Verhoging van ontvangsten</i>		
3 Belastingontvangsten (exclusief de onder I.-33. opgenomen verhoging ad 75 miljoen)		+ 301

9962
1020
8942

+ 284
933
9618
1013
8605

1217
773,5
8584,5

17/1
17/1
17/1

Uitgaven

Ontvangsten

III. Invloed van de toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet

A. Exclusief de uitgaven voor de werkgelegenheid (per saldo)

1	Binnenlandse Zaken	- 26°
2	Financiën	+ 36°
3	Defensie	- 84
4	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	- 471
5	Verkeer en Waterstaat	- 148
6	Economische Zaken	- 106°
7	Landbouw en Visserij	+ 49
8	Wetenschapsbeoefening	+ 41
9	Ontwikkelingssamenwerking	+ 90
10	Diversen (saldo)	+ 4

- 615¹

B. Voor zover betreft de uitgaven voor de werkgelegenheid

1	Overloop van 1974 naar 1975 (betreft programma's van 1973 en 1974)	+ 497
2	Correcties op de terzake in de voorjaarsnota 1975 verwachte overlopen van 1975 naar 1976	- 119

+ 378

Totaal I t/m III

+ 145

+ 429

¹ Dit is een mutatie ten opzichte van de reeds in de voorjaarsnota verwerkte mutatie van + 438 miljoen wegens onverbonden overloop 1974-1975.

17/1
17/1
17/1

Toetsing aan de begrotingsruimte 1975

De relevante overschrijding, die volgens de voorjaarsnota 850 miljoen zou bedragen, wordt thans becijferd op 271 miljoen. Deze verbetering met per saldo 579 miljoen is de resultante van een bijstelling van de begrotingsruimte met 600 miljoen (zie bijlage 3C), een verhoging van de uitgaven met 149 miljoen, een verhoging van de niet-belastingontvangsten met 53 miljoen en een verlaging van de afdracht van invoerrechten aan de Europese Gemeenschappen met 75 miljoen.

In dit toetsingsbeeld zijn de mutaties als gevolg van de toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet niet meegerekend.

Herziene belastingramingen 1975

De belastingopbrengsten die in 1975 ten bate van de rijksbegroting komen, worden thans netto 376 miljoen hoger geraamd dan ten tijde van de indiening van de voorjaarsnota. Bruto, dat wil zeggen voor aftrek van het aandeel van de fondsen en de Europese Gemeenschappen, komen de belastingopbrengsten 355 miljoen hoger uit. Dat de netto-bijstelling van de ramingen hoger is dan de bruto-bijstelling wordt veroorzaakt door de invoerrechten. Aangezien deze aan de Europese Gemeenschappen worden afgedragen, werkt een verlaging van de opbrengstraming van de invoerrechten slechts door in de bruto-cijfers.

De per saldo optredende verhoging van de bruto belastingramingen kan aan de volgende drie factoren worden toegeschreven:

615
438
177

- a. de bijstelling van de geschatte opbrengst van de inkomsten- en vennootschapsbelasting over oudere belasting- c.q. boekjaren dan 1975;
- b. de herziening door het Centraal Planbureau van de prognoses met betrekking tot de macro-economische ontwikkeling in 1975;
- c. de feitelijke opbrengstontwikkeling bij een aantal belastingen, voor zover deze niet direct verband houdt met de onder b. genoemde factor.

Ad a

De opbrengstprognose van de inkomstenbelasting over het belastingjaar 1974 is met 500 miljoen verlaagd ten opzichte van de raming ten tijde van het indienen van de voorjaarsnota 1975. Deze bijstelling houdt voor 300 miljoen verband met een verdere, op grond van de stand van de aanslagregeling noodzakelijk gebleken, verlaging van de raming voor 1973. De thans voor 1973 geschatte opbrengst komt daarmee ruim 1 miljard lager uit dan waarop in de miljoenennota 1975 werd gerekend.

In bijlage 2 C wordt uitvoerig op de achtergronden van deze niet onaanzienlijke bijstelling voor 1973 ingegaan. Daarnaast is voor 1974 de raming van de endogene opbrengstgroei met 200 miljoen verlaagd in verband met nieuwe cijfers omtrent de inkomensontwikkeling van zelfstandigen, zoals die in de binnenkort te publiceren Nationale Rekeningen 1974 zullen worden vermeld.

De prognose van de opbrengst van de vennootschapsbelasting over het boekjaar 1974 (relevant voor de begroting 1975) is op grond van in juli en augustus opgelegde aanslagen verhoogd met 1300 miljoen tot 7300 miljoen. Ten opzichte van 1973 betekent dit een endogene groei van 36% (exclusief aardgasopbrengsten: 30%), hetgeen scherp contrasteert met de geraamde macro-economische winstmutatie in 1974¹. In het verleden is er reeds vaker de nadruk op gelegd, dat de relatie tussen het verloop van het fiscale winstinkomen en het macro-economische winstinkomen niet erg nauw is (zie bijv. de memorie van toelichting bij de Wet op de middelen 1975). In de eerste plaats is het overige inkomen een sluitpost in het stelsel van de nationale rekeningen en als zodanig met een relatief grote onzekerheidsmarge omgeven. In de tweede plaats is dit inkomen een saldo van winsten en verliezen. Voor de belastingheffing zijn in eerste aanleg echter alleen de positieve winstinkomens van belang. Dit brengt met zich mee, dat toenemende verliezen in bepaalde sectoren van het bedrijfsleven de groei van het overige inkomen drukken, terwijl over een zelfde periode de opbrengst van de vennootschapsbelasting kan blijven stijgen, namelijk naarmate de winsten in de rendabele sectoren van het bedrijfsleven blijven groeien. Een andere factor, die met name in 1974 een rol heeft gespeeld, is dat bepaalde voor de vennootschapsbelasting relevante vermogenswinsten (bijv. voorraadwinsten, zie het Centraal Economisch Plan 1975, blz. 153) niet in het macro-economisch begrip overig inkomen zijn begrepen. Van de opwaartse bijstelling van de opbrengstraming over het boekjaar 1974 met 1300 miljoen kan, naar voorlopige en zeer globale schatting rond 500 miljoen aan extra voorraadwinsten worden toegeschreven.

Ad b

De belastingramingen ten behoeve van de voorjaarsnota waren in hoofdzaak gebaseerd op de macro-economische prognoses voor 1975 die in het Centraal Economisch Plan 1975 waren neergelegd. De hierin aangebrachte wijzigingen met betrekking tot het geschatte verloop van de bestedingen in 1975 vinden hun weerslag in de verlaging van de invoerrechten (— 75 miljoen) en de omzetbelasting (— 100 miljoen). De gewijzigde inzichten met

¹ Het zogenoemde overige inkomen, gecorrigeerd voor het toegerekende loon van zelfstandigen, daalt in 1974 met 1%. Brengt men eveneens een correctie aan voor de aardgassector dan daalt het overige inkomen met 8,5%

betrekking tot de ontwikkeling van het totale inkomen van zelfstandigen hebben bij de inkomstenbelasting geleid tot een verlaging van de raming van het endogene accres met circa 200 miljoen. De verhoging van de geschatte groei van de totale loonsom met ongeveer een half procentpunt brengt bij de loonbelasting op zichzelf bezien een extra endogeen accres teweeg van 150 miljoen. Op grond van de opbrengstontwikkeling tot en met juli is de raming 1975 voor deze belasting echter toch gehandhaafd op 19.000 miljoen.

Ad c

Op basis van de feitelijke opbrengstontwikkeling tot en met juli is bij een aantal belastingen de opbrengstraming (verder) herzien. Relatief belangrijke bijstellingen bleken noodzakelijk bij de bijzondere verbruiksbelasting van personenauto's (+ 40 miljoen), de tabaksaccijns (— 75 miljoen), de belastingen van rechtsverkeer (— 40 miljoen), de dividendbelasting (+ 70 miljoen) en de successierechten (— 50 miljoen). In de verhoging van de raming van de opbrengst van de bijzondere verbruiksbelasting van personenauto's weerspiegelt zich de sterkere groei van de verkoop van nieuwe personenauto's dan ten tijde van het opstellen van de voorjaarsnota werd voorzien. Daarentegen blijkt bij de tabaksaccijns de reactie van de verbruikers op de in augustus en september van het vorige jaar ingegane prijsverhogingen sterker te zijn dan aanvankelijk werd aangenomen, terwijl waarschijnlijk tevens de verkleining van het voor Nederland gunstige grenseffect met Duitsland een rol heeft gespeeld. De verlaging van de opbrengstraming van de belastingen van rechtsverkeer betreft in hoofdzaak de opbrengst van de overdrachtsbelasting en de kapitaalsbelasting. Vooral deze laatste belasting geeft nog steeds een duidelijk van de trend afwijkende opbrengstontwikkeling te zien. De relatief sterke verhoging van de raming van de opbrengst van de dividendbelasting moet in het licht worden gezien van het reeds eerder besproken gunstige verloop van de winsten in het boekjaar 1974. De ontvangsten vanwege de successierechten in de eerste zeven maanden van 1975 wijzen — met name in verband met de opbrengstontwikkeling in juni en juli — in de richting van een opbrengst van rond 400 miljoen, hetgeen ten opzichte van de prognose in de voorjaarsnota een verlaging van 50 miljoen inhoudt.

De financiering van het begrotingstekort 1975

De huidige raming van de kasontwikkeling van het Rijk in 1975 wijkt niet onbelangrijk af van het in de voorjaarsnota geschetste beeld. Het in die nota geraamde budgettaire kastekort van 8,5 miljard kan namelijk worden verlaagd tot 5,3 miljard. Deze bijstelling van de prognose is enerzijds een gevolg van een hogere raming van de belastingontvangsten, waarin met name het kaseffect tot uitdrukking komt van de eerder genoemde meevaller in de sfeer van de vennootschapsbelasting over het boekjaar 1974. Anderzijds worden de kasbetalingen van het Rijk thans lager geraamd dan in de voorjaarsnota zowel op grond van de intussen bekend geworden realisatiecijfers over het eerste half jaar als van nieuwe indicaties betreffende het uitgavenbeloop in de resterende maanden.

Als gevolg van de hogere raming van de belastingontvangsten waarin het Gemeentefonds deelt, kan ook het verwachte kastekort van dit fonds worden verminderd. Het zal volgens de huidige inzichten ongeveer 700 miljoen bedragen.

Met inbegrip van dit tekort wordt de financieringsbehoefte van het Rijk thans geraamd op 6 miljard. Aan dekkingsmiddelen zal naar verwachting 3,4 miljard aan reserveringen op de voorinschrijfrekeningen voor het Rijk beschikbaar komen.

Voorts is via de uitgifte van een drietal staatsleningen tot dusverre een

bedrag van 1,4 miljard op de open kapitaalmarkt aangetrokken. Er resteert dan nog een te financieren tekort van circa 1¹/₄ miljard.

Naar verwachting zal dit tekort voor een deel op de kapitaalmarkt kunnen worden gedekt waardoor monetaire financiering in 1975 van een relatief beperkte omvang zal kunnen blijven. Dit scheidt een gunstige uitgangspositie voor de financiering van de voor 1976 geraamde grote financieringsbehoefte van het Rijk waarbij een aanzienlijk groter beroep op vlottende middelen dan in 1975 onvermijdelijk zal zijn.

5. De kasontwikkeling van het Rijk

A. De kasontwikkeling in 1974

Zoals uit de eerste tabel van deze bijlage blijkt resulteerde de begroting uitvoering op kasbasis in 1974 in een tekort van 1872 miljoen of bijna 1,5 miljard meer dan in 1973. Dit accres is echter voor ongeveer 2/3 het gevolg van een aantal bijzondere transacties die het kasresultaat van de afzonderlijke jaren per saldo in tegengestelde richting hebben beïnvloed. Het volgende overzicht geeft de omvang van deze posten weer, alsmede het hoofd waaronder zij in tabel I zijn begrepen.

	1973	1974
Overige ontvangsten (post 2):		
– overdracht van de Nederlandse reservepositie in het Internationale Monetaire Fonds aan de Nederlandsche Bank	1 976	
– door de Nederlandsche Bank verrekende valutakoerswinsten		128
Aflossingen van langlopende binnenlandse schuld (–) (post 3):		
– vervroegde aflossing van 3 ³ / ₄ % schatkistcertificaten	– 392	
Overige begrotingsbetalingen (–) (post 5):		
– met de Nederlandsche Bank verrekende valutakoersverliezen	– 514	– 300
– deelneming in het middellange E.G.-krediet aan Italië		– 411
– verstrekte (–) resp. per saldo van het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds terugontvangen liquiditeitsvoorschotten	– 390	215
	680	– 368

Zonder deze bijzondere ontvangsten en betalingen bedraagt het budgettaire kastekort in 1974 rond 1,5 miljard, tegen ongeveer 1,1 miljard in het voorafgaande jaar.

Voor een toelichting op de mutaties van afzonderlijke categorieën van ontvangsten en betalingen wordt verwezen naar een eerdere publikatie in de Nederlandse Staatscourant no. 69 van 10 april 1975.

Evenals in vorige miljoenennota's zijn in tabel II de kastransacties van het Rijk volgens monetaire gezichtspunten gegroepeerd teneinde een inzicht te geven in de monetaire betekenis van de rijksfinanciën. Uit deze tabel blijkt dat de som van het financieringstekort van het Rijk en de betalingen uit hoofde van het kapitaalverkeer met het buitenland in 1974 ruim 1,5 miljard groter was dan in 1973. Anderzijds werd in 1974 per saldo 630 miljoen meer aan kapitaalmarkt middelen aangetrokken. Door een en ander liep het liquiditeitsoverschot van het Rijk terug met circa 900 miljoen tot ruim 1,3 miljard.

Van het via de uitgifte van leningen aangetrokken bedrag ad 3160 miljoen werd 2688 miljoen verkregen door omzetting van op de voorinschrijfrekening van het Algemeen burgerlijk pensioenfonds geaccumuleerde middelen in onderhandse staatsleningen. Als gevolg van deze omzetting en

van andere onttrekkingen (waaronder 250 miljoen voor leningen aan de lagere overheid) verminderden de tegoeden op deze rekeningen per saldo met 87 miljoen.

Het liquiditeitsoverschot van het Rijk werd, tezamen met de opbrengst van in de geldmarkt geplaatst schatkistpapier ad netto 687 miljoen, aangewend voor de financiering van het Nederlandse aandeel in een E.G.-krediet aan Italië (411 miljoen), vergoeding van het door wisselkoerswijzigingen veroorzaakte netto boekverlies op de deviezenreserves van de Nederlandsche Bank (172 miljoen) en aflossing van diverse kortlopende binnenlandse schulden (125 miljoen). Voor het overige kwam het middelenexcedent tot uitdrukking in een toeneming van de liquide middelen van het Rijk met ruim 1,3 miljard tot meer dan 7 miljard per ultimo 1974 (zie ook tabel III).

B. De kasontwikkeling in het eerste halfjaar 1975

In het eerste halfjaar van 1975 werd een budgettair kastekort geregistreerd van circa 7,7 miljard, hetgeen ruim 3,4 miljard meer is dan in de overeenkomstige periode van 1974. Deze mutatie werd voor een deel veroorzaakt door de reeds eerdergenoemde bijzondere posten. Zo vergden verrekeningen met de Nederlandsche Bank uit hoofde van de staatsgarantie voor wisselkoersverliezen netto 982 miljoen (1e halfjaar 1973: 172 miljoen) als resultante van betalingen ad 1083 miljoen (begrepen in post 5 van tabel I) en ontvangsten ten bedrage van 101 miljoen (begrepen in post 2 van tabel I). Voorts werd per saldo 25 miljoen aan liquiditeitsvoorschotten verstrekt aan het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds, tegenover een terugbetaling door het fonds van netto 160 miljoen in het eerste halfjaar 1974 (beide bedragen zijn verwerkt in post 5 van tabel I).

Afgezien van deze specifieke transacties namen de budgettaire kasontvangsten toe met rond 3 miljard en de budgettaire betalingen met 5,4 miljard. Het gecorrigeerde kastekort liep daardoor op van 4 274 miljoen tot 6 709 miljoen.

De stijging van de belastingontvangsten met 2¹/₄ miljard (post 1) houdt verband met de nominale groei van de belastbare inkomens en bestedingen en met wijzigingen in het fiscale regiem. Het accres van bijna 13% is echter mede beïnvloed door de stagnerende bestedingsontwikkeling in verband met de oliecrisis eind 1973 en begin 1974. Als gevolg daarvan stonden de ontvangsten, met name van de kostprijsverhogende belastingen, in het eerste halfjaar 1974 enigermate onder druk. Voorts konden de verschillende per 1 januari 1974 van kracht geworden tariefverhogingen nog slechts ten dele in de opbrengstcijfers van het eerste halfjaar 1974 doorwerken. Via een vergroting van de betalingsoverloop komen zij echter wel in de ontvangsten van de eerste helft van 1975 tot uitdrukking. Bovendien trad een verschuiving op in de ontvangsten aan inkomstenbelasting ten gunste van 1975 uit hoofde van het in 1974 verleende uitstel van betaling van nadere voorlopige aanslagen over 1973.

Na correctie voor de eerdergenoemde verrekening van valutakoerswinsten met de Nederlandsche Bank bedraagt de toeneming van de overige begrotingsontvangsten 710 miljoen (post 2). Hogere ontvangsten vloeiden met name voort uit afdrachten van de N.V. Staatsmijnen (284 miljoen) en de winstuitkering door de Nederlandsche Bank (515 miljoen).

De toeneming van de voor bijzondere posten gecorrigeerde begrotingsbetalingen met bijna 5,4 miljard is volgens een globale berekening voor 1,5 miljard het gevolg van salarismaatregelen voor het overheidspersoneel. Ten dele ook hierdoor stegen de uitgaven voor onderwijsdoeleinden met 1147 miljoen en namen de militaire kasuitgaven toe met 535 miljoen. Bij Sociale Zaken liepen de met de werkloosheid samenhangende uitgaven met 618 miljoen op en stegen de rijksbijdragen aan diverse sociale fondsen met 571 miljoen. In de sector van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk namen vooral de uitkeringen uit hoofde van de Algemene Bijstandswet toe

Tabel I. Ontvangsten en uitgaven van het Rijk op kasbasis

Ontvangsten	1973	1974		1975 1e halfj.	
		1e halfj.	2e halfj.		Totaal
Budgettaire ontvangsten					
1 Belastingen	37 671	17 319	24 721	42 040	19 564
2 Overige begrotingsontvangsten	7 293	2 613	4 901	7 514	3 296
	44 964	19 932	29 622	49 554	22 860
Kastekort wegens begrotingstransacties	422	4 286	—	1 872	7 716
	45 386	24 218	29 622	51 426	30 576
Overige ontvangsten					
Kasoverschot wegens begrotingstransacties	—	—	2 414	—	—
6 Opneming van langlopende binnenlandse staatsschuld	1 944	788	2 372	3 160	3 277
7 Wijziging in de voorinschrijfrekeningen betreffende deelneming in staatsleningen (zie ook post 11)	504	679	—	—	—
8 Netto plaatsing van schatkistpapier (zie ook post 12)	—	611	76	687	1 147
9 Wijzigingen in de schuldverhouding met provincies en gemeenten (uit hoofde van belastingen) en met het Provinciefonds en het Gemeentefonds (zie ook post 13)	472	—	238	—	—
10 Wijzigingen in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (zie ook post 14)	959	—	51	—	306
	3 879	2 078	5 151	3 847	4 730
Afneming van liquide middelen van het Rijk	—	3 070	—	—	4 387
	3 879	5 148	5 151	3 847	9 117

Betalingen	1973	1974			1975 1e halfj.
		1e halfj.	2e halfj.	Totaal	
Budgettaire betalingen					
3 Aflossingen van langlopende binnenlandse schuld	1 084	366	381	747	354
4 Aflossingen van langlopende buitenlandse schuld	14	13	—	13	11
5 Overige begrotingsbetalingen	44 288	23 839	26 827	50 666	30 211
	45 386	24 218	27 208	51 426	30 576
Kasoverschot wegens begrotingstransacties	—	—	2 414	—	—
	45 386	24 218	29 622	51 426	30 576
Overige betalingen					
Kastekort wegens begrotingstransacties	422	4 286	—	1 872	7 716
11 Wijziging in de voorinschrijfrekeningen betreffende deelneming in staatsleningen (zie ook post 7)	—	—	766	87	400
12 Netto aflossing van schatkistpapier (zie ook post 8)	190	—	—	—	—
13 Wijzigingen in de schuldverhouding met provincies en gemeenten (uit hoofde van belastingen) en met het Provinciefonds en het Gemeentefonds (zie ook post 9)	—	655	—	417	1 001
14 Wijzigingen in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (zie ook post 10)	—	207	—	156	—
	612	5 148	766	2 532	9 117
Toeneming van liquide middelen van het Rijk	3 267	—	4 385	1 315	—
	3 879	5 148	5 151	3 847	9 117

(met 400 miljoen) als gevolg van optrekking van de normen en uitbreiding van het aantal uitkeringsgerechtigden. Andere belangrijke uitgavenstijgingen deden zich voor bij Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (182 miljoen meer bijdragen ten behoeve van woningwet- en particuliere bouw) en in de sfeer van Buitenlandse Zaken (137 miljoen hogere kasvoorschotten aan de Europese Gemeenschappen en circa 100 miljoen hogere uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking). Daartegenover werd wegens woningwetten 288 miljoen minder verstrekt dan in de eerste helft van 1974.

Blijkens tabel II was de behoefte aan dekkingsmiddelen van het Rijk (het financieringstekort verminderd met de netto ontvangsten uit hoofde van het kapitaalverkeer met het buitenland) in deze periode aanmerkelijk groter dan het per saldo op de binnenlandse kapitaalmarkt aangetrokken bedrag. Het tekort aan langlopende middelen beliep circa 4,5 miljard, tegen 3,5 miljard in het eerste halfjaar 1974.

Het Rijk nam in de eerste helft van 1975 3 277 miljoen in de kapitaalmarkt op (post 6 van tabel I). Daarvan werd 996 miljoen verkregen door middel van de uitgifte van twee (resp. 9% en 8³/₄% rentende) staatsleningen en vloeide 28 miljoen voort uit stortingen op een deel van de eind 1974 geplaatste 9³/₄% lening. Verder werd voor 2 253 miljoen aan gelden op voorinschrijfrekeningen omgezet in onderhandse staatsleningen. Aangezien de nieuwe reserveringen hierbij achterbleven, namen de tegoeden op voorinschrijfrekeningen per saldo af met 400 miljoen (post 11 van tabel I).

Met de financiering van het liquiditeitstekort (4 557 miljoen), de vergoeding van valutakoersverliezen aan de Nederlandsche Bank (netto 982 miljoen) en de aflossing van schatkistcertificaten (50 miljoen) was een bedrag gemoeid van in totaal 5 589 miljoen. Hierin werd voorzien door plaatsing in de geldmarkt van 1 147 miljoen aan schatkistpapier (post 8 van tabel I) en een toeneming van diverse vlottende schulden met per saldo 55 miljoen. Voor het overige heeft het Rijk voor 4 387 miljoen moeten interen op zijn bezit aan liquide middelen. Zoals uit tabel III blijkt namen deze daardoor af tot een stand van 2 630 miljoen per 30 juni 1975.

Tabel II. Financieringsoverzicht van het Rijk

	1973	1974	1e halfjaar 1974	1e halfjaar 1975
Kastekort wegens begrotingstransacties	422	1 872	4 286	7 716
Wijziging in de schuldverhouding met de lagere overheid	- 472	417	655	1 001
Diverse mutaties	- 811	102	262	- 226
	<u>- 1 283</u>	<u>519</u>	<u>917</u>	<u>775</u>
	- 861	2 391	5 203	8 491
Te elimineren:				
Aflossing gevestigde binnenlandse schuld	1 084	747	366	354
Transacties terzake van het I.M.F.	- 1 976	-	-	-
Overige	612	701	213	993
	<u>- 280</u>	<u>1 448</u>	<u>579</u>	<u>1 347</u>
<i>Financieringstekort</i>	- 581	943	4 624	7 144
Kapitaalverkeer met het buitenland	135	157	39	- 14
Netto beroep (-) op de binnenlandse kapitaalmarkt:				
- door plaatsing van leningen	- 1 944	- 3 160	- 788	- 3 277
- via voorinschrijfrekeningen	- 504	87	- 679	400
- aflossing gevestigde schuld (excl. schatkistcertificaten)	642	637	306	304
	<u>- 1 806</u>	<u>- 2 436</u>	<u>- 1 161</u>	<u>- 2 573</u>
<i>Liquiditeitstekort, resp. -overschot (-)</i>	- 2 252	- 1 336	3 502	4 557
Tot uitdrukking komend in:				
- netto plaatsing van schatkistpapier (excl. uit hoofde van transacties met het I.M.F.)	- 190	687	611	1 147
- netto betalingen (-) i.v.m. diverse transacties terzake van het I.M.F.	2 030	-	-	-
- deelneming in E.G.-krediet aan Italië	-	- 411	-	-
- vergoeding aan de Nederlandsche Bank van valutakoersverliezen	- 514	- 172	- 172	- 982
- netto toeneming van andere vlottende schuld	131	- 15	53	55
- aflossing van schatkistcertificaten	- 442	- 110	- 60	- 50
- afnemings c.q. toeneming (-) van liquide middelen van het Rijk	- 3 267	- 1 315	3 070	4 387

Tabel III. Liquide middelen van het Rijk

	31 dec. 1972	31 dec. 1973	30 juni 1974	31 dec. 1974	30 juni 1975
Saldo bij de Nederlandsche Bank	1 859	3 694	603	4 890	509
Idem bijzondere rekening overdracht I.M.F. - positie	-	1 400	1 400	1 400	1 400
Kas-, bank- en girosaldi van comptabelen	576	608	629	727	721
	<u>2 435</u>	<u>5 702</u>	<u>2 632</u>	<u>7 017</u>	<u>2 630</u>
Wijzigingen t.o.v. vorige datum		3 267	-3 070	4 385	-4 387

6. De uitgaven en de ontvangsten 1975 - 1976 ingedeeld volgens de functionele classificatie

Functionele classificatie	Functie	Uitgaven			Ontvangsten		
		Ontwerp begroting 1975	Vermoe-delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976	Ontwerp begroting 1975	Vermoe-delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976
00	<i>Algemeen bestuur</i>	2 329	2 331	2 724	869	1 040	892
00.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	238	249	304	3	13	2
00.1	Wetenschappelijk onderzoek	145	145	187	5	5	15
00.2	Financieel bestuur en domeinen	1 084	1 101	1 322	831	992	846
00.3	Centrale diensten en voorzieningen voor het bestuursapparaat	760	712	902	30	30	29
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	102	124	9			
01	<i>Defensie</i>	7 164	7 191	7 845	107	109	109
01.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	109	109	116	4	4	4
01.1	Wetenschappelijk onderzoek	60	60	68	—	—	—
01.2	Landmacht	2 990	2 971	3 507	2	2	2
01.3	Luchtmacht	1 468	1 457	1 667	3	3	2
01.4	Marine	1 539	1 508	1 676	98	100	101
01.5	Militaire pensioenen en wachtgelden	647	657	780	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	351	429	31			
02	<i>Buitenlandse betrekkingen</i>	801	792	732	148	135	183
02.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	49	49	13	30	30	32
02.2	Vertegenwoordiging in het buitenland	147	150	192	3	3	4
02.3	Internationale organisaties en conferenties	590	575	526	115	102	147
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	15	18	1			
02/03	<i>Ontwikkelingssamenwerking</i>	1 495	1 659	2 146	31	31	21
02.4	Ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	1 285	1 375	2 040	10	10	9
03.4	(Suriname en) de Nederlandse Antillen	210	284	106	21	21	12
04	<i>Justitie en politie (incl. civiele verdediging)</i>	3 064	3 129	3 486	132	137	166
04.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	71	67	90	7	12	13
04.1	Wetenschappelijk onderzoek	3	3	2	—	—	—
04.2	Rechtspraak	277	277	351	103	103	129
04.3	Rijkspolitie	540	529	651	2	2	2
04.4	Gemeentepolitie	1 048	1 047	1 272	2	2	2
04.5	Strafrechtstoepassing	302	307	369	6	6	7
04.6	Binnenlandse veiligheid	49	51	58	1	1	1
04.7	Civiele verdediging	159	191	170	0	0	0
04.8	Kinderbescherming	428	428	507	11	11	12
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	187	229	16			

Functionele classificatie	Functie	Uitgaven			Ontvangsten		
		Ontwerp begroting 1975	Vermoe- delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976	Ontwerp begroting 1975	Vermoe- delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976
05	<i>Verkeer en waterstaat</i>	5 328	5 331	6 078	1 515	1 499	1 543
05.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	50	57	107	8	9	3
05.1	Wetenschappelijk onderzoek	101	102	81	0	0	0
05.20	Aanleg en onderhoud van landwegen	1 005	988	1 043	1	1	1
05.21	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het wegverkeer	644	615	1 078	72	96	80
05.3	Landaanwinning	80	86	62	0	0	0
05.4	Zee- en rivierwaterkering en afwatering	719	663	758	92	92	105
05.50	Zeescheepvaart	20	20	22	2	2	2
05.510	Aanleg en onderhoud van waterwegen	777	689	713	151	110	75
05.511	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het verkeer op waterwegen	27	49	30	1	1	2
05.6	Verkeer per spoor	649	692	976	0	0	-
05.7	Burgerlijke luchtvaart	128	230	137	18	18	34
05.9	PTT	1 075	1 075	1 066	1 170	1 170	1 241
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	53	65	5			
06	<i>Handel en nijverheid</i>	1 022	1 014	1 085	3 406	3 221	5 801
06.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	45	38	50	1	1	1
06.1	Wetenschappelijk onderzoek	145	154	213	4	4	6
06.2	Handel en ambacht	188	186	209	5	5	4
06.3	Industrie	526	516	506	117	77	107
06.4	Mijnwezen	100	99	102	3 279	3 134	5 683
06.5	Energieproductie	1	1	1	0	0	-
06.6	Toerisme	4	4	3	0	0	-
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	13	16	1			
07	<i>Landbouw en visserij</i>	1 462	1 550	1 486	152	152	175
07.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	111	98	111	3	3	2
07.1	Wetenschappelijk onderzoek	188	231	248	12	12	8
07.2	Landbouw, tuinbouw en veeteelt	441	438	454	47	47	56
07.3	Cultuurtechnische werken	380	395	427	12	12	14
07.4	Bosbouw	78	94	84	11	11	10
07.5	Jacht, rivier- en zeevisvangst	26	56	17	6	6	6
07.6	Ontginning en ontwikkeling van IJsselmeerpolders	187	176	141	61	61	79
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	51	62	4			

Functionele classificatie	Functie	Uitgaven			Ontvangsten		
		Ontwerp begroting 1975	Vermoe- delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976	Ontwerp begroting 1975	Vermoe- delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976
08	<i>Onderwijs en wetenschappen</i>	16 961	17 084	19 180	142	142	180
08.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	241	237	275	14	14	18
08.1	Wetenschappelijk onderzoek	407	407	461	0	0	0
08.2	Lager onderwijs	5 464	5 428	6 369	41	41	54
08.3	Vorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	2 649	2 643	3 224	17	17	21
08.40	Nijverheidsonderwijs	2 063	2 051	2 570	24	24	38
08.41	Lager en middelbaar land- en tuinbouwonderwijs	231	233	250	2	2	2
08.42	Ander vak- en beroepsonderwijs	1 381	1 384	1 802	9	9	11
08.5	Wetenschappelijk onderwijs	3 560	3 521	4 145	35	35	36
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	965	1 180	84			
08 C	<i>Cultuur en recreatie</i>	1 370	1 378	1 615	493	497	506
08.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	37	39	45	—	—	—
08.1	Wetenschappelijk onderzoek	2	3	3	—	—	—
08.6	Vrijtijdsbesteding, jeugdvorming, volksontwikkeling en sport	425	424	621	1	5	1
08.7	Kunsten, oudheidkunde en natuurbescherming	344	341	398	5	5	5
08.8	Radio, televisie en pers	520	522	538	487	487	500
08.9	Erediensten	9	9	7	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	33	40	3			
09	<i>Sociale voorzieningen</i>	11 484	14 644	19 227	148	100	164
09.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	87	71	117	14	13	26
09.1	Wetenschappelijk onderzoek	6	7	7	—	—	—
09.2	Sociale zekerheid (incl. uitgaven voor pensioenen en wachtgelden)	4 270	5 582	8 240	1	1	1
09.3	Sociale bijstand	3 112	3 424	4 477	0	0	0
09.41	Uitgaven voor ambtenaren en anderen, voortvloeiende uit het eertijds opzeggen door Indonesië van bepaalde overeenkomsten	389	389	391	0	0	0
09.42 } 09.43 } 09.44 } 09.45 }	Sociale hulp	925	937	1 251	0	0	0
09.5	Arbeidersbescherming	46	46	59	10	10	11
09.6	Maatregelen in het belang van de werkgelegenheid	2 147	3 576	4 631	123	76	126
09.7	Arbeidsverhoudingen	9	9	11	0	0	0
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	493	603	43			

Functionele classificatie	Functie	Uitgaven			Ontvangsten		
		Ontwerp begroting 1975	Vermoe-delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976	Ontwerp begroting 1975	Vermoe-delijke uitkomsten 1975	Ontwerp begroting 1976
10	<i>Volksgezondheid en milieuhygiëne</i>	616	599	674	139	138	154
10.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	70	63	90	3	4	4
10.1	Wetenschappelijk onderzoek	76	81	93	0	0	0
10.2	Sociale en preventieve geneeskunde	222	222	238	2	5	3
10.3	Ziekenhuizen, klinieken en sanatoria	40	40	46	19	19	26
10.4	Openbare gezondheid	186	166	205	115	110	121
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	22	27	2			
11	<i>Volkshuisvesting</i>	5 688	5 258	6 386	280	291	313
11.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	40	42	50	0	0	0
11.1	Wetenschappelijk onderzoek	25	24	31	0	0	-
11.2	Volkshuisvesting	5 366	4 950	6 023	218	229	243
11.3	Ruimtelijke ordening	242	224	281	62	62	70
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	15	18	1			
13	<i>Nationale schuld</i>	4 031	3 969	5 245	1 910	1 946	2 247
13.2/3	Rente	3 023	2 951	3 850	1 905	1 941	2 242
13.4/5	Aflossing	1 008	1 018	1 395	5	5	5
15	<i>Afschrijvingen</i>	(385)	(385)	(450)			
Totaal niet-belastingontvangsten					9 472	9 438	12 454
16	<i>Belastingen</i>				48 750	46 813	50 384
	Kostprijsverhogende belastingen (rijksaandeel)				18 660	18 081	20 706
	Belastingen op inkomen, winst en vermogen (rijksaandeel)				30 090	28 732	29 678
Totaal van de uitgaven/ontvangsten		62 815	65 929	77 909	58 222	56 251	62 838

1018
 (7.5.71)
 (6.11.66)

7. De uitgaven en ontvangsten 1972-1976 ingedeeld naar economische groepen

In deze bijlage zijn de uitgaven en ontvangsten van het Rijk ingedeeld naar economische groepen; deze indeling ligt eveneens ten grondslag aan de nationale rekeningen en de centraal-economische plannen.

A. Indeling in hoofdgroepen

	1972	1973	1974	1975	1976
	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp-begroting
Uitgaven	44 492	53 219	59 951	73 729	87 011
1 Consumptieve bestedingen	9 696	10 966	12 818	15 628	17 859
2 Rente en bijdragen in verliezen	2 518	2 799	3 407	3 872	5 002
3 Prijsverlagende subsidies	161	236	394	529	611
4 Inkomensoverdrachten	22 898	28 146	32 404	40 874	49 475
5 Investerings	2 117	2 259	2 177	3 335	2 942
6 Vermogensoverdrachten	2 745	3 930	3 994	4 748	5 628
7 Kredietverlening en deelnemingen	3 647	3 676	3 965	3 725	4 099
8 Staatsschuld en ontmutingen	710	1 207	792	1 018	1 395
Ontvangsten	43 412	52 952	56 474	64 051	71 940
1 Verkoop van goederen en diensten	692	884	1 223	1 083	1 208
2 Rente en exploitatiewinsten	1 861	2 319	3 316	5 916	8 698
3 Kostprijsverhogende belastingen	17 027	19 612	20 405	22 635	26 036
4 Inkomensoverdrachten	22 487	27 136	30 138	33 480	35 078
5 Desinvesteringen	65	62	74	15	14
6 Vermogensoverdrachten	596	601	750	545	556
7 Aflossing van verleende kredieten en liquidatie van deelnemingen	554	2 243	556	361	309
8 Staatsschuld en aanmutingen	130	95	12	16	41
Saldo	-1 080	-267	-3 477	-9 678	-15 071

Handwritten calculations:

$$\begin{array}{r} \text{a. a.} \\ 27 \\ \hline 59.951 \\ 52.786 \\ \hline 7.165 \\ \hline 7.068 \\ \hline 97 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 25 \\ 73.729 \\ 65.929 \\ \hline 7.800 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 72.786 \\ 49.309 \end{array}$$

Handwritten notes:

$$\begin{array}{r} 5) 2.9 \\ 9) 5.6 \\ 7) 4.1 \end{array}$$

B. Indeling in subgroepen

1. Consumptieve bestedingen

Code	Omschrijving	1972	1973	1974	1975	1976
		Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp-begroting
	<i>Uitgaven</i>	9 696	10 966	12 818	15 628	17 859
10, 11 en 12	Lonen en salarissen, inclusief sociale lasten minus M 10, M 11 en M 12	6 070	7 033	8 169 3 196	9 558	10 588
14, 16 en 17	Aankoop van goederen en diensten	3 162	3 402	4 189	5 083	6 067
15	Bijdragen aan bedrijven en aan instellingen zonder winsttoogmerk werkzaam t.b.v. bedrijven	464	531	433	987	1 204
	<i>Ontvangsten</i>	692	884	1 223	1 083	1 208
16 en 17	Verkoop van goederen en diensten	692	884	1 223	1 083	1 208
	<i>Saldo</i>	- 9 004	- 10 082	- 11 595	- 14 545	- 16 651

2. Rente, bijdragen in verliezen en aandeel in winsten

Code	Omschrijving	1972	1973	1974	1975	1976
		Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp-begroting
	<i>Uitgaven</i>	2 518	2 799	3 407	3 872	5 002
20	Rente en kosten gevestigde binnenlandse staats-schuld	1 534	1 692	1 857	1 966	2 542 1 153
21	Rente en kosten gevestigde buitenlandse staats-schuld	2	2	1	1	-
22	Rente en kosten vlottende binnenlandse staats-schuld	509	501	679	983	1 307
27	Bijdragen in exploitatieverliezen	473	604	870	922	1 153
	<i>Ontvangsten</i>	1 861	2 319	3 316	5 916	8 698
24 excl. 24.8	Rente van langlopende vorderingen op het binnen-land	1 083	1 337	1 584	1 873	2 193
24.8	Rente van langlopende vorderingen op het buiten-land	4	14	14	12	40
25 excl. 25.8 en 29	Rente van kortlopende vorderingen op het binnen-land	24	25	47	14	22
25.8	Rente van kortlopende vorderingen op het buiten-land	34	18	27	55	27
27	Aandeel in exploitatiewinsten	716	925	1 644	3 962	6 416
	<i>Saldo</i>	- 657	- 480	- 91	+ 2 044	+ 3 696

1223
21
1182

951
792
157

3872
922
2950

9209
20
9229

433

4189
1548
2641
433
3074

3. Prijsverlagende subsidies en kostprijsverhogende belastingen

Code	Omschrijving	1972	1973	1974	1975	1976
		Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	161	236	394	529	611
30 minus M 30	Saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds A	-	-	44	69	63 ✓
31	Huurverlagende subsidies, rechtstreeks aan woningexploitanten	149	221	298	374	462 ✓
32	Overige prijsverlagende subsidies (baten. (kosten))	3	5	36	36	28 ✓
37	Ten laste van het Rijk komende kostprijsver- hogende belastingen, te betalen aan de overige publiekrechtelijke lichamen	9	10	x 16	x 50	x 58
	<i>Ontvangsten</i>	17 027	19 612	20 405	22 635	26 036
30 minus U 30	Saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds A	100	111	-	-	-
32	Overige heffingen (Selectieve investeringsheffing)	-	-	-	5	36
	Kostprijsverhogende belastingen:					
37	Ten bate van het Rijk	13 601	15 406	16 262	18 079	20 706
	Ten bate van het Rijkswegenfonds	488	644	657	725	750
	Ten bate van de overige publiekrechtelijke lichamen ¹	2 442	2 759	2 513	2 751	3 401
	Invoerrechten ten bate van de Europese Gemeen- schappen	396	692	973	1 075	1 143
	<i>Saldo</i>	+ 16 866	+ 19 376	+ 20 011	+ 22 106	+ 25 425
	¹ Waaronder grondbelasting (opbrengst dienstjaar) respectievelijk	81	48	93	15	25

72
98
120

4. Inkomensoverdrachten

Code	Omschrijving	1972 Rekening	1973 Voorlopige rekening	1974 Vermoedelijk beloop	1975 Vermoedelijke uitkomsten	1976 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	22 898	28 146	32 404	40 874	49 475
	Inkomensoverdrachten:					
40.1	4 Aan sociale fondsen	1 319	1 595	1 758	3 534	5 534
40.4	3 Aan gezinnen	1 025	1 071	1 516	1 964	2 305
40.5	4 Aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. gezinnen	1 225	1 497	1 979	2 470	2 881
40.6	3 Aan pensioenfondsen	93	99	112	133	139
40.8	3 Aan het buitenland	656	870	987	1 489	1 628
	Onderwijsbijdragen:					
41.20	4 Aan of via ¹ gemeenten	2 184	2 285	2 732	3 342	3 820
41.23	4 Aan rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen voor wetenschappelijk onderwijs	1 478	1 516	1 789	2 029	2 253
41.24	4 Aan instellingen voor bijzonder onderwijs	5 161	6 143	7 149	8 646	9 654
	Belastingoverdrachten:					
44.2	4 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen: kostprijsverhogende belastingen op inkomen en winst successierechten	2 442 3 665 47	2 759 4 326 58	* 2 513 * 4 131 x 55	2 751 4 507 54	3 401 5 063 64
44.8	3 Aan de Europese Gemeenschappen	396	692	973	1 075	1 143
45.2	4 Huurverlagende subsidies aan en via de overige publiekrechtelijke lichamen	311	386	404	590	794
42.2, 43.2 en 46.2	4 Overige inkomensoverdrachten aan de overige publiekrechtelijke lichamen	2 896	4 849	6 216	8 290	10 796
	<i>Ontvangsten</i>	22 487	27 136	30 138	33 480	35 078
	Inkomensoverdrachten:					
40.1	4 Van sociale fondsen	2	4	4	46	98
40.4 en 40.5	3 Van gezinnen	220	335	447	400	458
40.8	3 Van het buitenland	46	79	114	123	131
	Belastingen op inkomen en winst:					
47	3 Ten bate van het Rijk	78 541	22 376	25 414	28 388	29 302
	3 Ten bate van de overige publiekrechtelijke lichamen ²	3 665	4 326	4 131	4 507	5 063
42.2	4 Overige bijdragen van de overige publiekrechtelijke lichamen in consumptieve uitgaven van het Rijk	13	16	28	16	26
	<i>Saldo</i>	- 411	- 1 010	- 2 266	- 7 394	- 14 397

¹ Voor bijzonder onderwijs

² Waaronder personele belasting (opbrengst dienstjaar) resp.

26.266
281
26.547

5534
215
5749

37.365
288
37.653

4507
54
4561

5. Investerings

Code	Omschrijving	1972	1973	1974	1975	1976
		Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	2 117	2 259	2 177	3 335	2 942
50	Investerings in grond en civiele gebouwen (binnenland)	239	251	368	477	505
51, 52 en 53	Weg- en waterbouwkundige werken, landaanwinning, landontginning e.d.	1 786	1 878	1 671	2 643	2 237
57	Inrichting, uitbreiding en vernieuwing	92	130	138	208	200
58	Overige investeringen	-	-	-	7	-
	<i>Ontvangsten</i>	65	62	74	15	14
	Verkoop van grond en civiele gebouwen (binnenland)	65	62	74	15	14
	<i>Saldo</i>	- 2 052	- 2 197	- 2 103	- 3 320	- 2 928

6. Vermogensoverdrachten

Code	Omschrijving	1972	1973	1974	1975	1976
		Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp-begroting
	<i>Uitgaven</i>	2 745	3 930	3 994	4 748	-15 5 628
60	Garantieplichtingen	134	612	340	88	58
	Oorlogsschadevergoedingen:					
61.2	6 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen	X 1	1	4	1	1
61.4	Aan gezinnen	-	-	-	- 2	-
	Rampschadevergoedingen:					
62.2	6 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen	X -	-	-	5	10
	Woningbouwpremies:					
63.2	6 Aan c.q. via de overige publiek. lich.	X 31	33	30	117	143
63.3	Rechtstreeks aan exploitanten	141	176	222	283	336
	Investeringsbijdragen:					
65. 66.20/22, 66.28	6 Aan gemeenten, provincies en waterschappen	X 505	729	1 030	1 386	-67 1 905
66.23	6 Aan rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen voor wetenschappelijk onderwijs	X 354	404	302	329	+4 393
66.24	6 Aan instellingen voor bijzonder onderwijs	X 269	421	407	566	+4 488
65.3 en 66.3	Aan bedrijven en instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. bedrijven	386	458	491	537	+46 819
65.5 en 66.5	Aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. gezinnen	75	116	132	120	+3 192
	Overige vermogensoverdrachten:					
68.1	6 Aan sociale fondsen	X 127	170	X 185	200	-15 215
68.2	6 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen	X 117	153	159	181	223
68.3	Aan bedrijven	82	130	121	199	+10 168
68.5	Aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. gezinnen	15	7	7	35	3
68.6	Aan pensioenfondsen	373	394	415	474	452
66.8, 68.8 en 69.8	Aan het buitenland	✓ 135	126	X 149	225	222
	<i>Ontvangsten</i>	596	601	750	545	556
60	Ontvangsten wegens door het Rijk aangegane garantieplichtingen	30	4	X 19	X 27	X 27
61	6 Netto opbrengst van aan het Rijk vervallen vermogensobjecten	X 7	5	X 2	-	X 1
	Investeringsbijdragen:					
65.2 en 66.2 65.3	Van de overige publiekrechtelijke lichamen	X 173	82	133	85	69
65.8 en 66.8	Van het buitenland	89	82	49	29	11
	Successierechten:					
67	Ten bate van het Rijk	248	313	359	346	376
	Ten bate van de overige publiekrechtelijke lichamen	47	58	55	54	64
68	Overige vermogensoverdrachten:					
	Binnenland	2	36	X 133	X 4	X 8
	Buitenland	-	21	21	-	-
	<i>Saldo</i>	-2 149	-3 329	-3 244	-4 203	-5 072 + 15

156
245
301

750
714
336

7. Kredietverleningen en deelnemingen

Code	Omschrijving	1972	1973	1974	1975	1976
		Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	3 647	3 676	3 965	3 725	4 099
	Kredietverlening:					
70.2 en 72.2	Aan de overige publiekrechtelijke lichamen (voornamelijk leningen woningwetbouw)	2 754	3 009	3 012	2 897	3 451
	Aan bedrijven en financiële instellingen:					
70.30, 70.70, 72.30 en 72.70	Staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen	253	60	68	156	99
70.31, 70.71, 72.31 en 72.71	Andere bedrijven en financiële instellingen	103	99	43	124	43
70.4/5 en 72.4/5	Aan gezinnen	130	145	177	188	245
70.8 en 72.8	Aan het buitenland	193	239	497	64	12
	Deelnemingen:					
71.31 en 71.71	Bedrijven en financiële instellingen (binnenland)	59	66	105	221	132
71.8	Internationale organisaties	155	58	63	75	117
	<i>Ontvangsten</i>	554	2 243	556	361	309
	Aflossingen van door het Rijk verleende kredieten:					
70.2 en 72.2	Door de overige publiekrechtelijke lichamen (leningen woningwetbouw)	151	192	195	213	225
70.30, 70.70, 72.30 en 72.70	Door staatsbedrijven en financiële instellingen	24	11	74	-	-
70.31, 70.71, 72.31 en 72.71	Door andere dan staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen	37	21	225	71	23
70.4/5 en 72.4/5	Door gezinnen	16	18	21	47	36
70.8 en 72.8	Door het buitenland	9	11	41	30	25
	Liquidatie van en terugbetalingen op deel- nemingen:					
71.31/71.71	In bedrijven en financiële instellingen (binnenland)	-	-	-	-	-
71.88	In internationale organisaties	317	1 990	-	-	-
	<i>Saldo</i>	-3 093	-1 433	-3 409	-3 364	-3 790

87.011
8.528

78.483
75.945

77.909
1.351

76.558

8. Staatsschuld en ontmuntingen

Code	Omschrijving	1972	1973	1974	1975	1976
		Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp-begroting
	<i>Uitgaven</i>	710	1 207	792	1 018	1 395
80	Aflossing van gevestigde binnenlandse staats-schuld	685	1 082	778	1 005	1 383
81	Aflossing van gevestigde buitenlandse staats-schuld	15	14	10	13	12
88	Ontmuntingen	10	111	4	—	—
	<i>Ontvangsten</i>	130	95	12	16	41
88	Aanmuntingen	130	95	12	16	41
	<i>Saldo</i>	- 580	- 1 112	- 780	- 1 002	- 1 354
	<i>Saldo rekeningen 1 tot en met 8</i>	- 1 080	- 267	- 3 477	- 9 678	- 15 071

C. Aansluiting aan de begrotingscijfers 1976

De totaalsaldi van uitgaven en ontvangsten volgens deze bijlage stemmen overeen met de begrotings- en rekeningsaldi. De totalen van uitgaven en ontvangsten zijn echter als gevolg van het toegepaste systeem niet gelijk aan de totalen, die elders in deze nota en de bijlagen zijn vermeld.

De verschillen worden hieronder voor de ontwerp-begroting 1976 toegelicht.

	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo
Volgens bijlage 7	87 011	71 940	- 15 071
Volgens ontwerp-begroting 1976	77 909	62 838	- 15 071
Toe te lichten verschil	9 102	9 102	—

1. De aan het Gemeentefonds en het Provinciefonds toe-komende aandelen in de belastingontvangsten alsmede de grondbelasting en de personele belasting zijn enerzijds als ontvangsten en anderzijds als belastingoverdrachten aan de overige publiekrechtelijke lichamen opgenomen 8 528
 2. Dit geldt eveneens voor de ten bate van de Europese Gemeenschappen ontvangen invoerrechten 1 143
 3. In plaats van de rijksbijdragen aan het Rijkswegenfonds zijn de uitgaven en de ontvangsten van het fonds opgenomen 755
 4. Binnenlijnse aftrekposten zijn gededald. Voorbeelden zijn: de bijdragen van de sociale verzekeringsfondsen in de uitgaven van de Belastingdienst en de ontvangsten van andere landen in verband met militaire infrastructuuruitgaven 496 v
 5. Verschillende uitgaven zijn gesalded met ontvangsten. Dit betreft:
 - a. de posten, die de kapitaalsverhouding met staatsbedrijven betreffen - 1 052
 - b. de bijdragen voor radio en televisie - 530 v
 - c. de storting in het bedrijfsfonds voor de Pers - 6
 - d. de diensten met een bedrijfsmatig karakter, zoals Staatsbos-beheer en Domeinen - 93
 - e. Verscheidene ontvangstposten hebben het karakter van terug-betalingen en worden in mindering gebracht op daartegenoverstaande uitgaven - 139
-
- 9 102

8. Tienjarenoverzicht 1967 - 1976

A. Totalen van uitgaven en ontvangsten

	Rekening						Voorlopige rekening 1973	Vermoe- delijk beloop 1974	Vermoe- delijke uitkomsten 1975	Ont- werp- begroting 1976
	1967	1968	1969	1970	1971	1972				
Uitgaven	20 719	24 346	26 599	29 931	35 217	38 421	45 906	52 786	65 929	77 909
Ontvangsten	18 567	20 860	24 519	27 119	32 615	37 341	45 639	49 309	56 251	62 838
Saldo	- 2 152	- 3 486	- 2 080	- 2 812	- 2 602	- 1 080	- 267 ¹	- 3 477	- 9 678	- 15 071

¹ zie blz. 116 noot 2

B. Uitgaven per functie

Bij de beschouwing van de hierna volgende tabel dient in aanmerking te worden genomen, dat de daarin vermelde bedragen soms in aanzienlijke mate zijn beïnvloed door taakverschuivingen, in hoofdzaak tussen Rijk en gemeenten. De in 1968 in werking getreden Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten leidde tot een verschuiving van uitgaven (in 1969 circa 380 miljoen) van de gemeenten naar het Rijk. Voorts heeft de Wet op het voortgezet onderwijs tot gevolg, dat de uitgaven van de desbetreffende investeringen rechtstreeks ten laste van de rijksbegroting komen (in 1969 circa 160 miljoen; 1970: 300 miljoen). In 1971 is gerekend met verschuiving van een aantal activiteiten uit het Gemeentefonds ten bedrage van rond 450 miljoen (o.a. 320 miljoen uitgaven voor sociale zorg), terwijl de cijfers voor dat jaar tevens zijn beïnvloed door de nieuwe financieringsregeling van de Europese Gemeenschappen (zie tabel 2, miljoenennota 1972). In 1973 vond in de sector voor sociale zorg een verdere verschuiving van uitgaven van Gemeentefonds naar rijksbegroting plaats (ca. 890 miljoen).

77.909
1.395
76.514

B. Rijksuitgaven 1967-1976 per functie

	Rekening					Voorlopige rekening 1972	1973	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uit- komsten	Ont- werp be- grooting
	1967	1968	1969	1970	1971			1974	1975	1976 ¹
x Algemeen bestuur	897	986	1 019	1 106	1 429	1 530	2 316	2 240 ^x	2 331 ^x	2 724 ^x
Defensie	3 208	3 322	3 625	4 000	4 476	5 018	5 454	6 304 [*]	7 191 [*]	7 845 [*]
x Buitenlandse betrekkingen (excl. ontwikkelingssamen- werking) ²	61	749	337	580	1 249	534	890	987 ^x	792 ^x	732 ^x
x Ontwikkelingssamenwerking	390	449	562	689	763	902	752	1 122 ^x	1 659 ^x	2 146 ^x
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	1 001	1 142	1 253	1 399	1 612	1 824	2 077	2 513 [*]	3 129 [*]	3 486 [*]
Verkeer en waterstaat	1 936	2 383	2 775	3 177	3 768	3 739	4 137	4 462 [*]	5 331 [*]	6 078 [*]
Handel en nijverheid	320	518	582	619	814	792	810	931 [*]	1 014 [*]	1 085 [*]
Landbouw en visserij	1 062	1 027	1 308	1 596	1 020	1 061	1 069	1 417 [*]	1 550 [*]	1 486 [*]
Onderwijs en wetenschappen	5 233	5 903	6 875	8 103	9 530	10 764	12 377	14 220 [*]	17 084 [*]	19 180 [*]
Cultuur en recreatie	417	474	605	656	754	803	947	1 217 [*]	1 378 [*]	1 615 [*]
Sociale voorzieningen	1 994	2 679	2 965	3 154	4 021	4 803	7 283	9 041 [*]	14 644 [*]	19 227 [*]
Volksgesondheid en milieu- hygiëne	190	213	247	278	330	359	411	513 [*]	599 [*]	674 [*]
Volkshuisvesting	2 374	2 421	2 387	2 296	2 827	3 547	4 093	4 513 [*]	5 258 [*]	6 386 [*]
Nationale schuld	1 636	2 080 ³	2 059	2 278	2 624	2 745	3 290 ³	3 306 ^x	3 969	5 245
x EG										
Totaal van de uitgaven	20 719	24 346	26 599	29 931	35 217	38 421	45 906	52 786	65 929	77 909
Afschrijvingen ⁴	162	170	210	230	280	294	330	375	385	450

¹ Inclusief de aanvullende posten

² Hieronder wegens deelneming in en verstrekking van leningen aan het Internationale Monetaire Fonds in 1968: 591 miljoen; in 1969: 172 miljoen; in 1970: 360 miljoen; in 1971: 832 miljoen

³ Hieronder wegens versterkte aflossing op de buitenlandse staatsschuld in 1968: 237 miljoen; in 1973: 387 miljoen

⁴ Het bedrag van de afschrijvingen wordt in mindering gebracht op de uitgaven wegens aflossing op binnenlandse schuld, zodat het totaal van de uitgaven per saldo niet wordt beïnvloed

12.786
792

12.0

49.3

77.909
1.395

76.514

C. Ontvangsten 1967-1976 per functie

	Rekening					Voorlopige rekening		Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uit- komsten 1975	Ont- werp be- grotjng 1976 ¹
	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974		
Algemeen bestuur	252	377	510	553	510	671	733	1 306	1 040	892
Defensie	44	48	52	95	66	106	97	111	109	109
Buitenlandse betrekkingen (excl. ontwikkelingssamen- werking)	232	86	396	25	503	383	2 109 ²	132	135	183
Ontwikkelingssamenwerking	7	18	21	5	6	19	24	27	31	21
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	60	66	68	75	82	97	111	122	137	166
Verkeer en waterstaat	493	566	665	685	765	1 130	1 292	1 471	1 499	1 543
Handel en nijverheid	84	199	242	281	385	479	629	1 126	3 221	5 801
Landbouw en visserij	93	88	108	116	331	225	263	243	152	175
Onderwijs en weten- schappen	50	44	34	45	51	81	129	150	140	180
Cultuur en recreatie	178	204	269	315	340	346	444	488	497	506
Sociale voorzieningen	29	30	35	34	34	37	44	46	100	164
Volksgezondheid en milieu- hygiëne	34	40	45	45	48	77	97	128	138	154
Volkshuisvesting	74	101	111	130	152	164	182	267	291	313
Nationale schuld	409	544	650	800	959	1 136	1 390	1 657	1 946	2 247
Totaal niet-belastingont- vangsten	2 039	2 411	3 206	3 204	4 232	4 951	7 544	7 274	9 438	12 454
Kostprijsverhogende belas- tingen	6 974	8 128	8 604	10 444	11 953	13 601	15 406	16 262	18 081	20 706
Belastingen op inkomen, winst en vermogen	9 554	10 321	12 709	13 471	16 430	18 789	22 689	25 773	28 732	29 678
Totaal van de ontvangsten	18 567	20 860	24 519	27 119	32 615	37 341	45 639	49 309	56 251	62 838

¹ Inclusief aanvullende post

² Hieronder een ontvangst van de Neder-
landsche Bank N.V. voortvloeiende uit de
overdracht door de Staat aan deze Bank van
de Nederlandse deelneming in de Algemene
Rekening van het Internationale Monetaire
Fonds ad 1976 miljoen

9. De kapitaaluitgaven van de gemeenten en de provincies in 1972-1975 en hun financiering

Blijkens de in deze bijlage opgenomen tabel steeg het totaal van de kapitaaluitgaven van provincies en gemeenten, exclusief die voor aflossingen, van 8817 miljoen in 1973 tot 9469 miljoen in 1974, derhalve met 652 miljoen (dit is 7,4%). De stijging in 1973 bedroeg slechts 236 miljoen (2,8%), t.w. van 8581 miljoen tot 8817 miljoen. De kapitaaluitgaven, verminderd met zowel de aflossingen als de uitgaven voor volkshuisvesting, namen over 1974 toe met 9,4%, tegenover een toeneming met 3,3% over 1973. De uitgaven voor volkshuisvesting stegen over 1974 met 2,9%, tegenover 1,5% over 1973.

Wat betreft de financiering van de kapitaaluitgaven kan worden opgemerkt, dat het bedrag van de vaste leningen over 1974 2255 miljoen hoger was dan over 1973. Dit is het gevolg van het in zeer ruime mate beschikbaar komen van kapitaalmarktmiddelen, waardoor het in 1974 mogelijk was op grote schaal leningen voor consolidatie van de vlottende schuld van de provincies en de gemeenten af te sluiten. Voorts was het bedrag van de in 1973 gesloten termijnleningen met opnemingsdata in 1974 270 miljoen hoger dan het bedrag van de in 1974 gesloten leningen met opnemingsdata in 1975. In het bedrag van de in 1974 beschikbaar gekomen vaste leningen is begrepen een bedrag van 250 miljoen, dat door het Rijk uit de voorinschrijfrekening van het Algemeen burgerlijk pensioenfonds werd vrijgegeven. In 1973 bedroeg deze vrijgave 350 miljoen.

De groeicijfers van de kapitaaluitgaven bewegen zich de laatste 2 jaren op een laag niveau. De vermoedelijke redenen hiervoor werden uiteengezet in de Miljoenennota 1975 (blz. 106). Gezien de gegevens over het 1e kwartaal 1975 vertoont dit beeld geen wijziging.

Kapitaaluitgaven, inclusief kapitaalverstrekkingen, van provincies en gemeenten op kasbasis en hun financiering

	1972	1973	1974	Eerste kwartaal 1974	1975
Volkshuisvesting	2 715	2 755	2 836	626	547
Bouwrijp maken van gronden voor woning- bouw en industrie	1 481	1 460	1 499	324	319
Andere openbare werken	1 400	1 450	1 513	291	351
Onderwijs, kunsten en wetenschappen	1 025	1 140	1 290	254	301
Nutsbedrijven	885	1 003	1 120	211	224
Volksgesondheid	278	290	337	68	86
Eigendommen niet voor de openbare dienst bestemd	101	97	109	20	30
Overige kapitaaluitgaven	696	622	765	204	197
Totaal	8 581	8 817	9 469	1 998	2 055
Aflossingen van opgenomen leningen	1 462	1 723	2 139	447	414
Totaal te financieren	10 043	10 540	11 608	2 445	2 469
Gefinancierd door:					
Saldo lopende rekening (vóór afschrijving)	1 460	932	952	415	592
Kapitaalinkomsten	2 239	2 433	2 429	547	610
Woningwetleningen	2 627	2 961	2 765	737	598
Overige vaste leningen	5 230	3 236	5 491	588	1 189
Ontvangen aflossingen op verstrekte vaste leningen	171	187	246	71	48
Saldo mutaties netto vlottende schuld	- 1 684	791	- 275	87	- 568
	10 043	10 540	11 608	2 445	2 469

10. De uitgaven voortvloeiende uit machtigingen tot het aangaan van verplichtingen

De hierna volgende tabellen geven de spreiding weer van de betalingen, die voortvloeien uit de machtigingen, welke in de opeenvolgende begrotingswetten zijn verleend resp. worden aangevraagd tot het aangaan van verplichtingen, die ten laste van latere jaren tot betaling leiden. Daaruit blijkt tevens, in hoeverre de begroting 1976 reeds is belast door in voorafgaande jaren aangegane verplichtingen, alsmede in hoeverre de begrotingen van de daarop volgende jaren reeds zijn belast resp. zullen worden belast.

Uit het overzicht blijkt, dat in de ontwerp-begroting 1976 voor ruim een miljard meer aan machtigingen tot het aangaan van verplichtingen ten laste van latere jaren wordt aangevraagd dan in de begroting 1975 (1975: 10 552 miljoen; 1976: 11 698 miljoen). De belangrijkste verschillen hebben betrekking op

– hulp aan ontwikkelingslanden	– 394
– bouwzaken onderwijs	– 67
– defensie	+ 1284
– volkshuisvesting	+ 315

Voor de aanleg van wegen en oeververbindingen via het Rijkswegenfonds wordt in de ontwerp-begroting 1976 voor 280 miljoen minder machtiging gevraagd dan in de begroting 1975.

	Uitgaven ten laste van			
	1976	1977	1978	na 1978
<i>A. Vóór 1975 aangegane verplichtingen</i>				
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	2	3	–	–
Buitenlandse Zaken	131	38	9	–
Justitie	4	–	–	–
Onderwijs en Wetenschappen	16	–	–	–
Financiën	–	6	6	6
Defensie	683	833	815	1016
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	909	564	99	114
Verkeer en Waterstaat	353	269	159	229
Economische Zaken	265	225	128	161
Landbouw en Visserij	177	150	132	973
Sociale Zaken	1	1	0	–
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	70	55	17	9
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	12	5	0	–
Totaal	2 623	2 149	1 365	2 508
Rijkswegenfonds	216	72	21	–
PTT	125	33	2	–

	Uitgaven ten laste van				Verwacht totaal aan- gegane ver- plichtingen 1975 ¹	Binnenlijjse raming 1975
	1976	1977	1978	na 1978		
<i>B. In 1975 aangegane of nog aan te gane verplichtingen</i>						
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	10	10	2	3	25	50
Buitenlandse Zaken	398	229	150	–	777	1 616
Justitie	8	1	–	–	9	5
Binnenlandse Zaken	0	–	–	–	0	6
Onderwijs en Wetenschappen	186	39	–	–	225	347
Financiën	19	7	7	7	40	54
Defensie	534	442	152	192	1 320	3 366
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	2 097	788	229	19	3 133	3 176
Verkeer en Waterstaat	337	125	61	99	622	1 146
Economische Zaken	43	61	90	121	315	301
Landbouw en Visserij	115	76	63	121	375	361
Sociale Zaken	0	1	–	–	1	2
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	22	22	31	33	108	113
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	6	2	1	0	9	9
Totaal	3 775	1 803	786	595	6 959	10 552
Rijkswegenfonds	320	120	25	5	470	640
PTT	950	112	25	5	1 092	1 175

¹ Voor zover leidend tot uitgaven in latere jaren

	Uitgaven ten laste van				Binnenlijjnse raming 1976
	1976 ¹	1977	1978	na 1978	
<i>C. In 1976 aan te gane verplichtingen</i>					
Algemene Zaken	0	—	—	—	—
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	—	20	10	20	50
Buitenlandse Zaken	—	606	343	223	1 172
Justitie	15	6	1	—	7
Binnenlandse Zaken	1	—	—	—	—
Onderwijs en Wetenschappen	218	241	39	—	280
Financiën	—	44	28	28	100
Defensie	1 176	637	553	3 460	4 650
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	1 693	2 352	864	275	3 491
Verkeer en Waterstaat	664	437	340	372	1 149
Economische Zaken	58	40	56	230	326
Landbouw en Visserij	36	57	53	243	353
Sociale Zaken	1	0	0	0	1
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	—	22	22	66	110
Volksgezondheid en Milieuhygiëne	15	6	2	1	9
Totaal	3 877	4 468	2 311	4 918	11 698
Rijkswegenfonds	356	250	110	20	380
PTT	125	1 015	120	30	1 165

¹ Begrepen in de buitenlijjnse raming 1976

Uitgaven ten laste van

	1976	1977	1978	na 1978
<i>A + B + C tezamen</i>				
Algemene Zaken	0	—	—	—
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	12	33	12	23
Buitenlandse Zaken	529	873	502	223
Justitie	27	7	1	—
Binnenlandse Zaken	1	—	—	—
Onderwijs en Wetenschappen	420	280	39	—
Financiën	19	57	41	41
Defensie	2 393	1 912	1 520	4 668
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordering	4 699	3 704	1 192	408
Verkeer en Waterstaat	1 354	831	560	700
Economische Zaken	366	326	274	512
Landbouw en Visserij	328	283	248	1 337
Sociale Zaken	2	2	0	0
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	92	99	70	108
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	33	13	3	1
Totaal	10 275	8 420	4 462	8 021
Rijkswegenfonds	892	442	156	25
PTT	1 200	1 160	147	35

11. De nationale schuld

Uit een vergelijking van de nationale schuld per 30 juni 1975 met de stand per 30 juni 1974 blijkt dat gedurende deze periode de totale staatsschuld is gestegen met 5127 miljoen tegen 1439 miljoen in de periode 30 juni 1973 tot 30 juni 1974. Deze stijging vloeit voort uit een toeneming van de binnenlandse schuld met 5141 miljoen en een afnemng van de buitenlandse schuld met 14 miljoen. De liquide middelen en vorderingen op korte termijn zijn gestegen met 768 miljoen.

De onderstaande tabel geeft van een en ander een beeld.

	30 juni 1973	30 juni 1974	30 juni 1975
<i>Binnenlandse staatsschuld</i>	38 498	39 948	45 089
Gevestigde binnenlandse schuld	27 069	27 909	32 792
Schatkistpapier in omloop	5 368	4 898	6 121
Muntbiljetten in omloop	14	14	13
Schuld aan gemeenten en provincies (ter zake van belastingen)	—	—	—
Gemeentefonds en Provinciefonds	—	—	—
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven lening	2 846	3 383	2 217
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	3 183	3 728	3 933
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. Grootboek voor de Wederopbouw)	18	16	13
<i>Buitenlandse staatsschuld</i>	36	25	11
Gevestigde buitenlandse schuld	36	25	11
Kortlopende buitenlandse schuld	—	—	—
Totaal staatsschuld	38 534	39 973	45 100
<i>Liquide middelen en vorderingen op korte termijn</i>	2 952	3 074	3 842
Staatsschuld per saldo	35 582	36 899	41 258

De gevestigde binnenlandse schuld is van 30 juni 1974 tot 30 juni 1975 gestegen met 4883 miljoen. In deze periode is op de open kapitaalmarkt aangegaan de 10½% 12-jarige lening 1974 groot 250 miljoen, de 9¾% 25-jarige lening 1974 groot 250 miljoen, de 9% 25-jarige lening 1975 groot 700 miljoen en de 8¾% 15-jarige lening 1975 groot 295 miljoen en is 4150 miljoen van de voorinschrijfrekeningen omgezet in vaste leningen.

Tegenover deze toeneming van in totaal 5645 miljoen staat een daling door periodieke aflossing en inkoop tot een bedrag van 762 miljoen.

Het bedrag aan uitstaand schatkistpapier is toegenomen met 1223 miljoen. Het op 30 juni 1974 uitstaande bedrag bestond uit 4898 miljoen aan biljetten. Gedurende de periode tot 30 juni 1975 zijn geplaatst aan biljetten 2151 miljoen, terwijl 928 miljoen aan biljetten zijn afgelost. Op 30 juni 1975 stond derhalve uit 6121 miljoen aan biljetten.

De afgifte van schatkistpapier heeft in de beschouwde periode plaatsgevonden zoals is vermeld in de tabel op de volgende bladzijde. De schuld uit hoofde van stortingen door rijksfondsen in anticipatie op uit te geven leningen (voorinschrijfrekeningen) is in de periode 30 juni 1974 tot 30 juni 1975 met 1166 miljoen gedaald.

Zoals reeds hiervoor is vermeld, is 4150 miljoen van deze rekeningen omgezet in vaste leningen en opgenomen onder de gevestigde binnenlandse schuld. De mutaties in de overige posten van de binnenlandse schuld resulteerden per saldo in een stijging van 201 miljoen.

Datum van inschrijving	Looptijd schatkistbiljetten	Toegewezen bedrag	Rentepercentage	
			Tevoren vastgesteld	Bij de toewijzing vastgesteld
16 september 1974	5 jaren	424,3	8 ¹ / ₈ %	
14 januari 1975	5 jaren	367,5		6 ⁷ / ₈ %
17 maart 1975	5 jaren	428,2		6%
13 mei 1975	4 jaren en 6 maanden	388,0		5 ¹¹ / ₁₆ %
4 juni 1975	2 jaren en 5 maanden	226,0		5 ¹ / ₂ %
17 juni 1975	5 jaren	317,4		5 ⁷ / ₈ %

De gevestigde buitenlandse schuld bedroeg op 30 juni 1974 Can. \$ 9 180 000, welk bedrag is omgerekend tegen een koers van Can. \$ 1 = f 2,72925. Op 30 april 1975 vond op deze schuld een periodieke aflossing plaats groot Can. \$ 4 590 000 zodat op 30 juni 1975 nog uitstond Can. \$ 4 590 000. De omrekeningskoers per die datum bedroeg Can. \$ 1 = f 2,37225.

Door de periodieke aflossing en koersverschillen is de buitenlandse schuld gedaald met 14 miljoen.

De stijging van de liquide middelen en vorderingen op korte termijn met 768 miljoen is de resultante van een daling van de liquide middelen met 2 miljoen en een stijging van de vorderingen op korte termijn met 770 miljoen.

Overzicht van de ontwikkeling van de nationale schuld sinds 1966

	31-12 1966	31-12 1967	31-12 1968	31-12 1969	31-12 1970	31-12 1971	31-12 1972	31-12 1973	31-12 1974	30-6 1975
Gevestigde binnenlandse schuld	16 104	18 028	19 785	21 254	23 462	24 598	26 651	27 489	29 880	32 792
Schatkistpapier in omloop	4 265	4 953	6 233	5 852	6 437	6 444	4 477	4 287	4 974	6 121
Muntbiljetten in omloop	71	34	24	18	16	15	14	14	13	13
Schuld aan gemeenten en provincies (ter zake van belastingen)	—	10	13	11	2	5	—	—	—	—
Gemeentefonds en Provinciefonds	—	—	—	—	—	—	—	312	—	—
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven vaste lening	1 628	1 330	836	1 429	1 072	2 091	2 200	2 704	2 617	2 217
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	1 114	1 342	1 529	2 052	1 861	1 892	3 146	3 929	3 794	3 933
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. het Grootboek voor de Wederopbouw)	40	35	30	28	22	20	19	18	13	13
Totaal binnenlandse schuld	23 222	25 732	28 450	30 644	32 872	35 065	36 507	38 753	41 291	45 089
Gevestigde buitenlandse schuld	345	345	108	108	98	74	60	39	23	11
Vlottende buitenlandse schuld	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal buitenlandse schuld	345	345	108	108	98	74	60	39	23	11
Totaal binnenlandse en buitenlandse schuld	23 567	26 077	28 558	30 752	32 970	35 139	36 567	38 792	41 314	45 100

12. De staatsbalans per 31 december 1974

(met ter vergelijking de cijfers van de balans 1973)

Activa		1973	1974
1	Kas-, bank- en girosaldi	5 702	7 017
2	Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen:		
	a. Belastingen	13 260	14 315
	b. Nog ten gunste van 1974 (1973) te ontvangen andere middelen	434	297
	c. Overige vorderingen en vooruitbetalingen	4 103	4 807
		<u>17 797</u>	<u>19 419</u>
3	Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan (contrapost aan de creditzijde onder no. 10)	3 085	4 686
4	Vorderingen op lange termijn:		
	a. Leningen woningwetbouw	22 514	25 247
	b. Overige vorderingen	3 614	4 053
		<u>26 128</u>	<u>29 300</u>
5	Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen	3 047	3 432
6	Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen	15 175	17 355
7	Onroerende en roerende goederen	39 715	46 035
8	Diverse activa	300	158
		<u>110 949</u>	<u>127 402</u>

Passiva		1973		1974
9	Schulden op korte termijn:			
	a. Schatkistpapier in omloop	4 287		4 974
	b. Onbelegde gelden Postcheque- en Girodienst	1 122		1 000
	c. Schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden enz	3 340		3 949
	d. Diverse schulden op korte termijn	6 823		8 008
			15 572	17 931
10	Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover vorderingen staan (contrapost aan de debetzijde onder no. 3)		3 085	4 686
11	Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen		2 361	2 669
12	Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening		2 704	2 617
13	Schulden op lange termijn:			
	a. Geconsolideerde binnenlandse schuld	27 489		29 880
	b. Buitenlandse schuld	39		23
	c. Verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	5 003		4 943
	d. Verplichtingen betreffende andere pensioenfondsen	1 553		1 834
	e. Verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	3 000		3 000
			37 084	39 680
14	Reserve waardeveranderingen		21 515	27 420
15	Saldo		28 628	32 399
			110 949	127 402
	Door het Rijk verstrekte garanties aan De Nederlandsche Bank N.V.	16 347		17 799
	Overige door het Rijk verstrekte garanties e.d.	15 984		19 906

Toelichtingen op de balanscijfers

Post 1. Kas-, bank- en girosaldi

Specificatie

	1973	1974
Nederlandsche Bank		
Rekening-courant	3 694	4 890
Bijzondere rekening	1 400	1 400
Postrekening 1	72	92
Overige saldi	536	635
	5 702	7 017

Post 2. Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen

a. Belastingen

De samenstelling van het bedrag van 14 315 miljoen luidt als volgt:

1	Kohierbelastingen:		
	Reeds opgelegd (saldo kohierdebiteuren)		4 465
	Nog niet opgelegd (globale schatting):		
	Over 1973 en voorgaande jaren	930	
	Over 1974	5 665	6 595
			11 060
2	Niet-kohierbelastingen:		
	Loonbelasting	3 355	
	Omzetbelasting	2 195	
	Accijnzen	780	
	Successierechten	300	
	Diversen	85	6 715
			17 775
	Hierop in mindering gebracht:		
	Aandeel Gemeentefonds en aandeel Provinciefonds	1 785	
	Ultimo 1974 reeds ontvangen, doch nog niet ten gunste van de middelen of van de kohieren geboekt	1 675	3 460
			14 315

c. Overige vorderingen en vooruitbetalingen

Het balansbedrag van 4807 miljoen bevat een groot aantal vorderingen, waaronder de saldi in rekening-courant met het Staatsbedrijf van de P.T.T. en met de Sociale Verzekeringsbank, de lopende rente van de leningen ingevolge de woningwet, de vordering op De Nederlandsche Bank N.V. wegens aandeel van de Staat in de winst over 1974, alsmede diverse vooruitbetalingen.

Posten 3 en 11. Vorderingen resp. verplichtingen uit hoofde van contracten e.d.

De balansbedragen bevatten voor de Ministeries van Defensie en van Verkeer en Waterstaat respectievelijk circa 2940 miljoen en circa 1200 miljoen.

Post 4. Vorderingen op lange termijn

a. Leningen woningwetbouw

In 1974 werden leningen verstrekt tot een bedrag van 2921 miljoen; aan aflossingen werd ontvangen 188 miljoen.

b. Overige vorderingen

De balansbedragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	1973	1974
Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingslanden N.V. (inzake leningen aan diverse landen)	670	817
Op derden te verhalen ruil- en herverkavelingskosten	773	803
Studievoorschotten	502	618
Voorschotten aan de Stichting Beheer Landbouwgronden	298	343
Vorderingen op Suriname met betrekking tot het leningsgedeelte der ontwikkelingshulp	282	315
Vordering op de Nederlandse Antillen met betrekking tot het leningsgedeelte der ontwikkelingshulp	231	263
Vordering op Indonesië krachtens de overeenkomst van 1966	196	196
Leningen in het kader van het Bezitsvormingsfonds	105	117
Vordering op de Stichting Waterbouwkundig Laboratorium	69	73
Vordering op de Stichting voor de ontwikkeling van mechanische landbouw in Suriname	56	56
Bijdrage aan de Europese Investeringsbank ten behoeve van de kredietverlening aan Turkije	51	56
Lening aan Suriname voor de gezondmaking van zijn begroting	53	51
Diverse vorderingen	328	345
	3 614	4 053

Post 5. Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen

Post 11. Verplichtingen verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen

	Deelnemingen en leningen (balanspost 5)		Verplichtingen (balanspost 11)	
	1973	1974	1973	1974
Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling	1 987	1 987	1 789	1 789
Internationale Ontwikkelings Associatie	473	810	130	415
Europese Investeringsbank	429	429	354	343
Aziatische Ontwikkelingsbank	96	129	79	108
Internationale Financierings Maatschappij	22	22	—	—
Afrikaans Ontwikkelingsfonds	12	12	8	8
Diversen	28	43	1	6
	3 047	3 432	2 361	2 669

De belangrijkste mutaties in 1974 betreffen:

- de Internationale Ontwikkelings Associatie.
In 1974 heeft Nederland voor \$ 132,8 miljoen deelgenomen in de 4e aanvulling van de deelneming in deze instelling. Met dit bedrag zijn ook de verplichtingen toegenomen. Daartegenover is door verzilvering van notes het bedrag van de verplichtingen met f 51,4 miljoen verminderd.
- de Aziatische Ontwikkelingsbank.
Nederland heeft voor \$ 11,1 miljoen deelgenomen in het Aziatische Ontwikkelingsfonds, dat door bovengenoemde bank wordt beheerd. Aangezien hierop nog niets is betaald, zijn uit dezen hoofde de verplichtingen met eenzelfde bedrag toegenomen.

Post 6. Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen

De waardering is in het algemeen gebaseerd op de intrinsieke waarde, zoals deze uit de gepubliceerde balansen van de desbetreffende bedrijven en ondernemingen kan worden afgeleid. In de gevallen dat de Staat een minderheidsdeelneming heeft in een onderneming, waarvan de aandelen aan de beurs genoteerd zijn (Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V., Nederlandsche Middenstandsbank N.V., A.K.Z.O. N.V.) is de beurskoers op de balansdatum als grondslag voor de waardebepaling gebruikt.

Specificatie van het balansbedrag:

	1973	1974
Staatsbedrijf der P.T.T.	9 305	10 848
Rijkspostspaarbank	740	782
	10 045	11 630
N.V. Nederlandse Staatsmijnen	1 220 ¹	1 780 ¹
N.V. Nederlandse Spoorwegen	1 400	1 245
De Nederlandsche Bank N.V.	721	796
Koninklijke Luchtvaart Mij N.V.	475 ²	442 ²
N.V. Luchthaven Schiphol	329	378
Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal- fabrieken N.V.	219	205
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	188 ³	211 ³
Nationale Investeringsbank N.V.	201 ⁴	200 ⁴
Ultra Centrifuge Nederland N.V.	73	139
Nederlandsche Middenstandsbank N.V.	89	89
Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf	41	51
N.V. Nederlandse Gasunie	40	40
Overige Staatsbedrijven en deelnemingen	134 ⁵	149 ⁵
	15 175	17 355

¹ Inclusief verstrekte leningen ad 75 miljoen

² Inclusief converteerbare obligaties ad nominaal 55 miljoen (1973) resp. 53 miljoen (1974) en 5% preferente niet-winstdelende aandelen ad nominaal 200 miljoen

³ Waarvan nog te storten 42 miljoen, welk bedrag is opgenomen onder balanspost 9d

⁴ Inclusief verstrekte lening ad 72 miljoen (1973) resp. 69 miljoen (1974)

⁵ Waarvan nog te storten 2 miljoen, welk bedrag is opgenomen onder balanspost 9d

De toeneming van het balansbedrag in 1974 met 2180 miljoen heeft voornamelijk betrekking op netto-investeringen ten bedrage van 475 miljoen, netto-toeneming van de reserves van 790 miljoen, waardestijging van 1075 miljoen (welk bedrag op de Staatsbalans is gereserveerd onder post 14) en verlies van de N.V. Nederlandse Spoorwegen van 177 miljoen.

Post 7. Onroerende en roerende goederen

De goederen zijn in het algemeen gewaardeerd op de vervangingswaarde. In een aantal gevallen is voor de benadering hiervan uitgegaan van de historische kostprijs welke door middel van indexcijfers is herleid tot de vervangingswaarde. De afschrijvingen zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur. Belangrijke waardestijgingen zijn gereserveerd op de balans onder post 14.

De samenstelling van het balansbedrag en de mutaties in 1974 blijken uit onderstaand overzicht.

	(Gecorrigeerde) waarde per 31-12-1973	Investeringen in 1974	Afschrijvingen in 1974	Verhoging waarde i.v.m. stijging prijspeil	Waarde per 31-12-1974
Ministerie van Defensie:					
Marine	2 904	382	115	110	3 281
Landmacht	4 721	229	167	295	5 078
Luchtmacht	2 009	302	172	95	2 234
Ministerie van Verkeer en Waterstaat	19 551	1 056	325	2 794	23 076
Agrarische eigendommen ¹	4 943	59	10	911	5 903
Burgerlijke Rijksgebouwen	4 510	313	61	613	5 375
Diversen	973	136	33	12	1 088
	39 611	2 477	883	4 830	46 035

¹ Inclusief waterbouwkundige werken in de IJsselmeerpolders

Het bedrag van 4830 miljoen is op de Staatsbalans gereserveerd onder post 14, zodat het balanssaldo door deze waardeverhoging van de activa niet is beïnvloed.

Post 8. Diverse activa

De mutatie in het balansbedrag betreft een afname van de voorraad muntmetalen met een bedrag van 93 miljoen alsmede een daling (in nominale waarde) van de munten in het zgn. Muntdepot van 154 miljoen tot 105 miljoen.

Post 9. Schulden op korte termijn

c. Schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden enz.

Deze schulden worden voornamelijk gevormd door de per 31 december 1974 naar verwachting nog ten laste van de begroting 1974 te betalen bedragen.

d. Diverse schulden op korte termijn

De hieronder opgenomen schulden omvatten een groot aantal posten van uiteenlopende aard, welke – in tegenstelling tot de in post 9c begrepen schulden – niet rechtstreeks voortvloeien uit de uitvoering van de begroting 1974.

Tot de belangrijkste mutaties behoren:

- de toeneming van het per saldo aan de Nederlandsche Bank N.V. verschuldigde bedrag inzake te verrekenen koersverschillen van 173 miljoen tot 972 miljoen en van de bij het Rijk belegde reserve van het Staatsbedrijf der P.T.T. van 2025 miljoen tot 2501 miljoen.
- de daling van het aan het Gemeentefonds verschuldigde bedrag van 831 miljoen tot 501 miljoen.

Post 12. Stortingen door Rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening

Het bedrag van 2617 miljoen heeft vrijwel geheel betrekking op de stortingen (ingevolge de beleggingswet) door het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds.

De mutaties in 1974 kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Deelnemingen in Staatsleningen:		
9 ³ / ₄ % onderhandse lening 1974	784	
10 ¹ / ₂ % onderhandse lening 1974	896	
9 ³ / ₄ % onderhandse lening 1974 II	996	
	<hr/>	
	2 676	
Opgenomen ten laste van de gestorte bedragen	330	
		3 006
<hr/>		
Stortingen ten bedrage van		2 919
<hr/>		
Saldo afnemning in 1974		87
<hr/>		

Post 13. Schulden op lange termijn

a. Geconsolideerde binnenlandse schuld

In het 'Algemeen verslag van de stand der Staatsschuld op 31 december 1974' zijn gespecificaties van de ultimo 1974 openstaande leningsbedragen opgenomen.

De mutaties in 1974 worden gevormd door de plaatsing van nieuwe leningen tot een bedrag van 3172 miljoen, amortisatie ten bedrage van 779 miljoen en schuldvermindering door daling van de dollarkoers (3% lening 1947 in U.S. \$) van ca. 2 miljoen.

c. Verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds

De vermindering van de verplichtingen in 1974 bestaat uit de aflossingsbestanddelen van de in 1974 betaalde annuïteiten.

d. Verplichtingen betreffende andere pensioenfondsen

Specificatie:

Spoorwegpensioenfonds	1 666
Algemeen Mijnwerkerspensioenfonds	127
Stichting Administratie Indonesische Pensioenen	41
	<hr/>
	1 834

De verplichtingen jegens het Spoorwegpensioenfonds namen enerzijds toe met de contante waarde ad 390 miljoen van de nieuwe annuïteit, welke het Rijk met ingang van 1974 aan het fonds is verschuldigd uit hoofde van de Spoorwegpensioenfondswet (Stb. 1967, 138); anderzijds daalde de schuld met het bedrag van de aflossingsbestanddelen der in 1974 betaalde annuïteiten ten bedrage van 89 miljoen.

De verplichtingen aan de beide andere hierboven genoemde instellingen verminderden in verband met de in 1974 gedane betalingen.

e. Verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds

Uitgaande van de liquidatiebalans per 1 juli 1967 van het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds kan het tekort ultimo 1974 globaal worden becijferd op het reeds in vorige balansen opgenomen bedrag van 3 miljard.

Post 14. Reserve waardeveranderingen

Voor de mutaties in deze reserve in 1974 moge worden verwezen naar de toelichting bij de balansposten 6 en 7.

Balanssaldo

Het voordelige balanssaldo is in 1974 gestegen met 3771 miljoen. Deze verbetering houdt voor een deel verband met het vermoedelijke begrotingsoverschot van de Gewone Dienst 1974, hetwelk 956 miljoen bedraagt; bijzondere factoren hebben per saldo een voordelige invloed ten bedrage van 2815 miljoen op het balanssaldo uitgeoefend. Dit bedrag kan als volgt worden geanalyseerd.

Voordelig verschil inzake belastingen	1 150
Deze post bestaat uit:	
a. een correctie van het – ten dele geraamde – bedrag van de op de balans 1973 opgenomen belastingvorderingen;	
b. het verschil tussen de aan het jaar 1974 toe te rekenen belastingen en de terzake in het vermoedelijk beloop van het dienstjaar 1974 opgenomen bedragen	
Netto-toeneming van de reserves van de Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen	790
Uitgaven ten laste van de Gewone Dienst, welke na aftrek van afschrijvingen zijn geactiveerd (betreft voornamelijk aanschaffingen van het Ministerie van Defensie)	665
Het als vordering op de balans opgenomen aandeel van de Staat in de winst van De Nederlandsche Bank over 1974, dat ten gunste van het dienstjaar 1975 wordt geboekt	650
Ultimo 1973 te hoog geschatte verplichtingen wegens nog ten laste van het dienstjaar 1973 te verrichten betalingen	649
Opbrengst van de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting ten behoeve van het Rijkswegenfonds, voor zover met deze opbrengst investeringen zijn of worden gefinancierd. (De investeringen komen op de Staatsbalans voor onder post 7)	455
Uitgaven ten laste van de Gewone Dienst 1974 waarvoor reeds schuldverplichtingen op de balans 1973 voorkwamen:	
– de per saldo nadelige koersverschillen van De Nederlandsche Bank over 1973 (173 miljoen);	
– de aflossingsbestanddelen van de annuïteiten inzake de pensioenfondsen (149 miljoen). In totaal	322
Diverse posten, per saldo voordelig	64
	4 745
De als schuld op de balans opgenomen per saldo nadelige koersverschillen van De Nederlandsche Bank over 1974, welke ten laste van het dienstjaar 1975 worden geboekt	972
Ontvangsten ten gunste van de Gewone Dienst waarvoor reeds een vordering op de balans 1973 voorkwam (het gedeelte van de aan de Staat toekomende winst van De Nederlandsche Bank over 1973, dat ten gunste van het dienstjaar 1974 is geboekt)	391
Toeneming van de verplichtingen jegens het Spoorwegpensioenfonds uit hoofde van de Spoorwegpensioenwet	390
Verlies van de N.V. Nederlandse Spoorwegen	177
	1 930
	2 815

Door het Rijk verstrekte garanties aan de Nederlandsche Bank N.V.

Deze post heeft betrekking op garanties, verstrekt aan De Nederlandsche Bank uit hoofde van :

- de in 1954 met deze bank gesloten overeenkomst inzake de goudhandel en het deviezenbedrijf en de Wet inzake pariwaarde van de gulden (de goud- en deviezenreserves bij de Nederlandsche Bank, voor zover daarover bepaalde risico's worden gelopen);
- de in 1969 gesloten overeenkomst inzake de bijzondere trekkingsrechten in het I.M.F.;
- de in 1972 gesloten overeenkomst inzake de Nederlandse deelneming in de Algemene Rekening van dit Fonds.

Overige door het Rijk verstrekte garanties e.d.

	1973	1974
Export- en Importgaranties	5 087	7 160
Garanties inzake door derden verstrekte leningen aan resp. ten behoeve van:		
de woningbouw	3 576	4 701
het onderwijs,		
voortgezet onderwijs en vormingswerk	1 791	1 734
wetenschappelijk onderwijs	400	405
landbouwonderwijs	64	60
	<u>2 255</u>	<u>2 199</u>
ziekenhuizen e.d.	889	1 089
de N.V. Nederlandse Spoorwegen	879	1 067
de middenstand	607	624
ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	509	606
diverse bedrijven (zgn. bijzondere financieringen en kredieten ex art. 71 Wet op de Materiële Oorlogsschaden)	255	347
de N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	359	322
de N.V. Luchthaven Schiphol	316	314
volksontwikkeling en maatschappelijk werk	182	271
de Europese Maatschappij tot financiering van spoorwegmaterieel (Eurofima)	209	255
de ontwikkeling van Suriname en de Nederlandse Antillen	206	202
de N.V. Koninklijke Nederlandse Vliegtuigenfabriek 'Fokker'	143	154
de N.V. D.A.F. Personenautofabriek	75	100
het Borgstellingsfonds voor de Landbouw	83	99
hotels	76	82
het 'Institut International des Brevets'	52	52
de N.V. Administratiekantoor Betalingen Indonesië	62	47
de Stichting Scheepsbouwkundig Proefstation Wageningen	35	34
de financiering van olie-aankopen door glastuinders en vissers	—	34
de N.V. Nederlandse Pijpleidingmaatschappij	28	28
de N.V. Nederlands Congresgebouw	17	17
de Koninklijke Luchtvaartmaatschappij N.V.	17	15
de N.V. Vuilafvoer Maatschappij „V.A.M.“	11	12
de Vincent van Goghstichting	13	12
de emigratie	13	11
overige garanties inzake leningen	15	36
Verplichtingen van het Waarborgfonds Motorverkeer	15	16
Garanties voor schaden als gevolg van kernongevallen, verleend aan een negental instellingen op het gebied van de kernenergie, tot een maximum van 430 miljoen per ongeval	P.M.	P.M.
Verzekering van het casco van de Beneluxtunnel N.V. tot een bedrag van 60 miljoen, voor zover eventuele schade een bedrag van 40 miljoen te boven gaat	P.M.	P.M.
	<u>15 984</u>	<u>19 906</u>

Tenslotte volgt nog een opstelling, waarin de Staatsbalans ultimo 1974 en de balansen van de vier voorafgaande jaren in gecombineerde vorm zijn weergegeven.

Gecomprimeerde staatsbalansen

Activa	31 dec. 1970	31 dec. 1971	31 dec. 1972	31 dec. 1973	31 dec. 1974
Kas-, bank- en girosaldi	1 247	1 458	2 435	5 702	7 017
Vorderingen op korte termijn en vooruit- betalingen:					
a. Belastingen	7 680	9 275	11 715	13 260	14 315
b. Overige	2 785	2 887	3 094	4 537	5 104
Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan	3 391	2 657	2 628	3 085	4 686
Vorderingen op lange termijn:					
a. Leningen woningwetbouw	15 232	17 210	19 740	22 514	25 247
b. Overige vorderingen	2 633	3 042	3 339	3 614	4 053
Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen	5 703	5 400	5 689	3 047	3 432
Staatsbedrijven en deelnemingen in onder- nemingen	11 115	12 210	13 655	15 175	17 355
Onroerende en roerende goederen	27 375	31 490	35 240	39 715	46 035
Diverse activa	158	144	253	300	158
	77 319	85 773	97 788	110 949	127 40

Gecomprimeerde staatsbalansen

Passiva	31 dec. 1970	31 dec. 1971	31 dec. 1972	31 dec. 1973	31 dec. 1974
Schulden op korte termijn:					
a. Schatkistpapier in omloop	6 437	6 444	4 477	4 287	4 974
b. Overige	6 327	6 715	8 753	11 285	12 957
Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover vorderingen staan	3 391	2 657	2 628	3 085	4 686
Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen	3 252	2 510	2 990	2 361	2 669
Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening	1 072	2 091	2 200	2 704	2 617
Schulden op lange termijn:					
a. Binnenlandse en buitenlandse schuld	23 560	24 673	26 711	27 528	29 903
b. Verplichtingen betreffende pensioenfondsen en het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	9 603	9 565	9 623	9 556	9 777
Reserve waardeveranderingen	12 360	15 295	17 860	21 515	27 420
Saldo	11 317	15 823	22 546	28 628	32 399
	77 319	85 773	97 788	110 949	127 402
Door het Rijk verstrekte garanties aan De Nederlandsche Bank N.V.	7 660	9 630	12 830	16 347	17 799
Overige door het Rijk verstrekte garanties e.d.	11 005	11 896	14 179	15 984	19 906

13. Aantallen burgerlijk rijks personeel per departement

Hoofdstuk/Fonds	Begroting 1975	Werkelijke sterkte per 30-6-1975 ¹	Begroting 1976
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	683	562	705
III Algemene Zaken	267	266	288
IV Kabinet voor (Surinaamse en) Nederlands-Antilliaanse Zaken	48	44	52
V Buitenlandse Zaken (waarvan t.b.v. ontwikkelingssamenwerking)	3 377 (449)	3 283 (413)	3 489 (772)
VI Justitie (excl. Rijkspolitie)	10 661	10 495	11 367
Rijkspolitie	10 625	10 307	11 200
VII Binnenlandse Zaken	2 229	2 127	2 569
VIII Onderwijs en Wetenschappen (excl. rijksonderwijsinstellingen)	3 082	2 989	3 298
Rijksonderwijsinstellingen	24 683	24 010	25 020
IXB Financiën ²	27 716	27 732	29 270
X Defensie	29 117	28 438	28 613
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	6 607	6 469	6 807
XII Verkeer en Waterstaat	16 773	16 402	17 287
XIII Economische Zaken	5 128	4 755	5 568
XIV Landbouw en Visserij	12 289	11 948	12 947 ³
XV Sociale Zaken ⁴	4 952	4 667	5 101
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	3 565	3 613	3 899
XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne	3 051	3 026	3 198
Algemeen burgerlijk pensioenfonds	1 609	1 606	1 930
Totaal	166 462	162 739	172 608

¹ Inclusief servicekrachten (omgerekend tot manjaren), die formatieplaatsen bezetten

² Inclusief het (personeel werkzaam t.b.v. de sociale verzekeringsfondsen) 3500 man voor 1975 en voor 1976; inclusief 310 man voor 1975 en 620 man voor 1976 werkzaam t.b.v. de gemeentelijke onroerend goedbelasting; inclusief het personeel werkzaam t.b.v. heffing van invoerrechten ten bate van E.E.G. (3 880 man voor 1975 en 3 975 man voor 1976)

³ Inclusief 169 man van de Stichting Uitvoering Tuinbouwmaatregelen en 268 man van de Stichtingen van de Landbouwproefstations, welke stichtingen omgezet zijn in rijksinstellingen

⁴ Inclusief 170 man voor 1975 en 150 man voor 1976 uit het programma van november 1974 tot bestrijding van werkloosheid

14. De uitgaven van de gehele overheid en van de sociale verzekering¹

De uitvoering van overheidstaken geschiedt gedeeltelijk door het Rijk en gedeeltelijk door de lagere overheid. De financiële gevolgen van de uitvoering van deze taken treden niet alleen op in de begroting van het overheidsorgaan dat met de uitvoering is belast, maar soms via subsidies ook in de begroting van een ander overheidsorgaan. Zo subsidieert het Rijk bepaalde activiteiten van gemeenten en provincies (zie paragraaf 6.3). In de onderstaande tabel wordt een geconsolideerd beeld van de uitgaven van de gehele overheid gegeven. Bij de daarin opgenomen splitsing tussen Rijk en overige publiekrechtelijke lichamen zijn de uitgaven toegerekend aan de sector die de desbetreffende taken uitvoert.

Dezelfde gedragslijn is gevolgd ten aanzien van de overdrachten tussen de gehele overheid en de sociale verzekering. Zo zijn bijv. de rijksbijdragen aan sociale fondsen in mindering gebracht op de rijksuitgaven.

De onder overige publiekrechtelijke lichamen opgenomen bedragen omvatten mede de uitgaven van het bijzonder onderwijs en die van de rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen van wetenschappelijk onderwijs. Evenmin als in de nationale rekeningen zijn in de tabel de uitgaven wegens verstrekte kredieten (o.m. woningwetleningen), deelnemingen, aflossingen e.d. opgenomen.

¹ Ontleend aan de nationale rekeningen

Jaar	Nationaal inkomen (netto marktprijzen)	Rijk		Overige publiekrechtelijke lichamen		Gehele overheid		Sociale verzekering		
		Bedrag	In % van het N.I.	Bedrag	In % van het N.I.	Bedrag	In % van het N.I.	Bedrag	In % van het N.I.	
(bedragen in miljarden guldens)										
1960	42.4 38,4	5,2	13,5	5,3	13,7	14.0 42.4 10,5	27,2	3,5	9,1	0.33
1961	40,6	6,1	15,1	5,7	14,0	21,8	29,1	3,7	9,1	
1962	43,5	6,1	13,9	6,4	14,9	12,5	28,8	4,2	9,8	
1963	47,3	6,4	13,4	7,3	15,5	13,7	28,9	5,5	11,7	
1964	56,0	7,5	13,3	8,9	15,9	16,4	29,2	6,5	11,6	
1965	62,6	8,0	12,9	10,0	15,9	18,0	28,8	8,1	13,0	
1966	67,8	8,8	13,0	11,4	16,8	20,2	29,8	9,5	14,0	
1967	74,7	10,2	13,6	13,1	17,5	23,3	31,1	10,9	14,6	
1968	82,7	11,3	13,6	14,5	17,6	25,8	31,2	12,7	15,3	
1969	93,8	12,3	13,2	16,3	17,3	28,6	30,5	15,0	16,0	
1970	105,3	14,8	14,1	18,6	17,7	33,4	31,8	17,4	16,5	
1971	118,5	17,3	14,6	21,7	18,3	39,0	32,9	20,9	17,6	
1972	134,3	19,1	14,2	24,9	18,5	44,0	32,7	24,8	18,4	
1973	166.8 152,2	22,5	14,8	27,7	18,2	79.0 166.8 50,2	33,0	28,8	18,9	
1974	170,9	25,8	15,1	32,4	18,9	58,2	34,0	34,6	20,2	

15. De begrotingen 1976 van de fondsen en de staatsbedrijven

A. Algemeen burgerlijk pensioenfonds

<i>Lasten</i>		<i>11 089</i>	<i>Baten</i>		<i>11 08</i>
Toeneming actuariële voorziening		7 019	Toeneming contante waarde overrente		1 438
Pensioenen en uitkeringen		3 606	Bijdragen		6 449
Pensioenen	3 460		Pensioenbijdragen	5 733	
Pensioenvervangende uitkeringen	121		Drempeltijdbijdragen	79	
Uitkeringen	25		Wachtgeldtijdbijdragen	39	
Apparaatskosten		109	Bijdrage van het Rijk voor de pensioenen als bedoeld in art. R1 van de Algemene Militaire Pensioenwet	119	
Batig saldo		355	Overige bijdragen	1	
			Meerdere ontvangsten aan bijdragen i.v.m. algemene loon- en salarismaatregelen	478	
			Doorberekende apparaatskosten		14
			Beleggingsresultaten		3 186
			Diverse baten		2

B. Rijkswegenfonds

<i>Uitgaven</i>	<i>920</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>920</i>
Aanleg en uitbreiding van door het Rijk te beheren of beheerde wegen en oeververbindingen	622	Bijdrage van hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat) van de rijksbegroting	99
Onderhoud en verbetering van door het Rijk beheerde wegen en oeververbindingen	262	Bijdragen van derden	5
Uitkeringen ter zake van overneming in beheer en onderhoud van rijkswegen door anderen	5	Opcenten op de motorrijtuigenbelasting	756
Overige uitgaven	6	Voordelig saldo van de laatstelijk afgesloten rekening	60
Bijdrage aan hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat) van de rijksbegroting t.b.v. de aanleg van fiets- en bromfietspaden	25		

C. Landbouw-Egalisatiefonds (Afdeling A)

<i>Uitgaven</i>	<i>94</i>	<i>Inkomsten</i>	<i>94</i>
Kosten wegens de uitvoering van maatregelen door de Produktschappen en het Voedselvoorzienings- en verkoopbureau	22	Bijdrage van de afdeling Garantie van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw	P.M.
Bijdrage aan de afdeling Oriëntatie van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw	70	Bijdrage van de Europese Gemeenschappen van 10% van de door Nederland afgedragen landbouwheffingen	30
Onvoorzien uitgaven	2	Bijdrage van hoofdstuk XIV (Landbouw en Visserij)	64
Bijdrage aan hoofdstuk XIV (Landbouw en Visserij)	P.M.		

D. Gemeentefonds

<i>Uitgaven</i>	<i>9 654</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>9 273</i>
Uitkering lager onderwijs	1 379	13,58% van de zuivere opbrengst van de daarvoor aangewezen belastingen	7 864
Algemene uitkering	8 233	Rijksuitkering lager onderwijs	1 379
Aanvullende bijdrage	40	Rente over de reserve	30
Vergoeding aan de Vereniging van Nederlandse Gemeenten	2		

E. Provinciefonds

<i>Uitgaven</i>	<i>569</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>569</i>
Uitkeringen aan provincies, als bedoeld in artikel 160 van de Provinciewet	569	0,983% van de zuivere opbrengst van de daarvoor aangewezen belastingen	569

F. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>	<i>148</i>	<i>Baten</i>	<i>148</i>
Bedrijfsrekeningen	69	Opbrengsten	148
Papier en andere directe materialen	27	Andere baten van de exploitatie	0
Werk door derden	39		
Afschrijvingen	4		
Vennootschapsbelasting	1		
Overige uitgaven	5		
Uitkering aan het Rijk van het voordelig saldo van de exploitatie	3		

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>	<i>14</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>14</i>
Gebouw en terrein	6	Uitkering van het Rijk voor investeringen	10
Aanschaffing van werktuigen en gereedschappen	4	Afschrijvingen	4
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal	4		

G. Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank

Lasten en baten van de exploitatie van de PTT

<i>Lasten</i>	<i>5 952</i>	<i>Baten</i>	<i>5 952</i>
Posterijen	1 809	Posterijen	1 647
Telegrafie	165	Telegrafie	203
Telefonie	2 756	Telefonie	2 856
Draadomroep	P.M.	Draadomroep	P.M.
Omroep en televisie	60	Omroep en televisie	60
Postcheque- en Girodienst	771	Postcheque- en Girodienst	774
Lasten fonds tot dekking pensioenvervangende uitkeringen aan personeel v.m. radiodistributiecentrales	1	Overige baten	412
	5 562		
waarvan komt ten laste van afschrijvingen, rente en overige lasten	1 303		
zodat wordt uitgetrokken	4 259		
Afschrijvingen	689		
Rente	614		
Overige lasten	1		
Toevoeging aan fondsen en reserves	374		
Uitkering aan het Rijk van het voordelig saldo	15		

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de PTT

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
	2 128		2 128
Kosten van voorbereiding, oprichting, uitbreiding en vernieuwing van duurzame bedrijfsmiddelen	1 062	Uitkering van het Rijk ter bekostiging van kapitaaluitgaven	1 062
Deelneming 'International telecommunications satellite consortium'	3	Uitkering van het Rijk wegens financiering deelneming 'International telecommunications satellite consortium'	3
Het bedrag, waarmede de waarde van de voorraden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	0	Uitkering van het Rijk van het bedrag, waarmede de waarde van de voorraden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	0
Uitkering aan het Rijk wegens afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	689	Afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	689
Deponering bij het Rijk wegens toevoeging aan fondsen en reserves	374	Toevoeging aan fondsen en reserves	374

Rijkspostspaarbank

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
	778		778
Bedrijfslasten	733	Bedrijfsbaten	778
Toevoeging aan fondsen en reserves	45		

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Kosten van aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voorraden	2	Beschikking over de middelen van de reserve voor de aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voorraden	2

H. Staatsmuntbedrijf

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
	9		9
Personeelslasten	6	Bijdrage van het Rijk tot dekking van de exploitatielasten	6
Afschrijvingen en overige uitgaven	3	Opbrengst van voor derden uitgevoerde werkzaamheden	3

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
	1		1
Aanschaffing van werktuigen en meubelen en aanmaak van werktuigen	0	Uitkering van het Rijk voor investeringen	0
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal	1	Afschrijving voor aflossing op het kapitaal	1

I. Staatsvissershavenbedrijf

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
	9		9
Uitgaven voor havens, hallen, water, elektriciteit, terreinen, sloopshellingen en droogdok e.d.	7	Inkomsten van havens, hallen, waterleiding, elektriciteit, terreinen, sloopshellingen en droogdok e.d.	6
Afschrijvingen en reservering	2	Uitkering van het Rijk ten bedrage van het nadelig saldo van het bedrijf	2
Overige uitgaven	0	Overige ontvangsten	1

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>	2	<i>Ontvangsten</i>	2
Terreinen, gebouwen en inrichtingen	1	Uitkeringen van het Rijk voor investeringen	1
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal	1	Afschrijvingen en toevoeging aan de reserve	1

J. Bezitsvormingsfonds

<i>Uitgaven</i>	37	<i>Inkomsten</i>	20
Uitgifte van renteloze leningen	36	Rente uit fondsgelden	2
Uitvoeringskosten	1	Aflossing van renteloze leningen	18

K. Fonds ontwikkeling snelle kweekreactor

<i>Uitgaven</i>	179	<i>Inkomsten</i>	150
Nadelig saldo 1975	68	Inkomsten uit heffingen	150
Uitgaven in verband met onderzoek en ontwikkelingswerk door de industrie	24		
Bijdrage in de exploitatie- en investeringskosten van het Energie-Centrum Nederland	16		
Uitgaven in verband met de deelneming in het prototype van een snelle kweekreactor	71		

16. Lijst van gebezigde technische termen en hun betekenis

In de loop van de jaren is het aantal van in de miljoenennota gebruikte termen en uitdrukkingen met een specifieke betekenis in het kader van de begrotingstechniek sterk toegenomen. Van deze en van meer algemeen gebruikte maar even zeer tot de 'vaktaal' behorende termen wordt in deze bijlage een korte verklarende woordenlijst gegeven.

Aandeelpercentage

Percentage van de opbrengst van de rijksbelastingen, dat in het Provinciefonds of het Gemeentefonds wordt gestort.

Aanvullende posten

Posten, die nog niet in de ontwerp-begrotingswetten konden worden opgenomen maar die terwille van een volledig beeld wel in de begrotingsopstellingen van de miljoenennota zijn begrepen (veelal posten, waarvan de verdeling over de begrotingshoofdstukken nog niet kan worden aangegeven).

Accijnzen, specifieke

Accijnzen, waarvan het tarief is uitgedrukt in een geldbedrag per eenheid van hoeveelheid.

Algemene uitkering (uit het Gemeentefonds)

Een uitkering, welke de gemeenten in beginsel naar eigen inzicht kunnen uitgeven (zie ook Doeluitkering).

Appreciatie (van de munt)

Waardestijging van een valuta met een zwevende wisselkoers.

Arbeidsinkomensquote van bedrijven

De procentuele verhouding tussen het looninkomen in bedrijven (incl. het toegerekende loon aan zelfstandigen) en de netto toegevoegde waarde bij die bedrijven.

Begrotingsbeleid, structureel of trendmatig

Een begrotingsbeleid, dat met behulp van toetsing van uitgaven- en belastingmutaties aan de trendmatige begrotingsruimte is gericht op het bereiken dan wel handhaven van een aanvaardbare omvang van het structurele begrotingstekort.

Begrotingskader

Zie begrotingsruimte

Begrotingsruimte, totale

De trendmatige groei van de belastingontvangsten te zamen met de feitelijke groei van de niet-belastingontvangsten en de wijziging van de aanvaardbare omvang van het begrotingstekort.

Begrotingstekort, structureel

Begrotingstekort na correctie voor conjuncturele en/of incidentele afwijkingen.

Bestedingen, overheids-

Die uitgaven van de overheid, waarbij rechtstreeks beslag op produktiemiddelen wordt gelegd.

Binnenlijjse posten

Binnen de tekstkolom van de begroting toegevoegde bedragen, die niet in de totaal-tellingen worden verwerkt, zulks in tegenstelling tot de 'buitenlijjse' uitgetrokken bedragen. In het algemeen omvatten deze posten;

- a. toelichting op de samenstelling van de uitgetrokken bedragen
- b. een of meer aftrekposten wegens
 - terugontvangst
 - overboeking van begrotingskredieten van het voorgaande jaar
 - verrekening met andere begrotingsposten dan wel met derden.

Budgettaire ruimte

Zie begrotingsruimte

Carry-back-regeling

De in de inkomsten- en vennootschapsbelasting bestaande regeling, dat in een bepaald jaar geleden verliezen worden gecompenseerd met inkomsten of winst van een voorafgaand jaar.

Centrale financiering

De regel volgens welke de lagere publiekrechtelijke lichamen in een situatie van kapitaalschaarste niet zelfstandig op de kapitaalmarkt kunnen optreden, maar uitsluitend mogen lenen bij de Bank voor Nederlandsche Gemeenten (gemeenten en provincies) resp. de Nederlandse Waterschapsbank (waterschappen). In die omstandigheden is het beroep van de lagere overheid op de kapitaalmarkt derhalve bij de genoemde instellingen gecentraliseerd.

Collectieve sector

Dat deel van de volkshuishouding, dat de overheid en de sociale verzekering omvat.

Doeluitkering

Uitkering uit de rijksbegroting aan een lager publiekrechtelijk lichaam tot (gedeeltelijke) dekking van uitgaven, verbonden aan een nauw omschreven taak, b.v. onderwijs, politie.

Dotatiepercentage

Het voor de inkomstenbelasting geldende percentage van de winst, met toepassing waarvan het bedrag wordt berekend, dat zelfstandigen in een bepaald jaar belastingvrij mogen toevoegen aan hun oudedagsreserve.

Drukstijging

Inflatoire: De stijging van de belastingdruk als gevolg van de progressieve belastingtarieven en de stijging van de inkomens, voor zover deze gelijke tred houdt met de prijsontwikkeling.

Reële: De stijging van de belastingdruk als gevolg van de progressieve belastingtarieven en de stijging van de inkomens, voor zover deze samen gaat met welvaartsverbetering.

Endogene groei van de belastingopbrengsten

De groei van de belastingopbrengsten, voor zover deze voortvloeit uit de groei van inkomens en bestedingen bij een gelijk blijvend fiscaal regime.

Externe positie

Wordt gedefinieerd als het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans of het saldo op de lopende rekening + de voorraadvorming; een enkele maal wordt ook wel de omvang van de netto monetaire reserves als indicator gebruikt.

Extrapolaties of geëxtrapoleerde ramingen

Ramingen van de uitgaven en de niet-belastingontvangsten van het Rijk en het Gemeentefonds, waarbij, rekening houdend met een bepaalde loon- en prijsstijging, wordt uitgegaan van bestaande wettelijke regelingen, concrete afspraken op kabinets- of ministerieel niveau, verplichtingen en kwantificeerbare exogene factoren. Voor zover deze elementen niet van toepassing zijn, wordt het volume van de voorzieningen gelijk gehouden aan dat van de laatste begroting dan wel van het laatste jaar van de meerjarenafspraken.

Financieringsbehoefte van het Rijk

Het saldo van budgettaire kasontvangsten en -betalingen van het Rijk vermeerderd met het overeenkomstige saldo van het Gemeentefonds.

Financieringstekort van het Rijk (op kasbasis)

Het budgettaire kastekort van het Rijk, exclusief de aflossingen nationale schuld en enige uit monetair oogpunt niet belangrijke begrotingstransacties, inclusief het kastekort van het Gemeentefonds en het saldo van enkele niet budgettaire kasmutaties (waaronder kapitaal- en kredietverstrekkingen aan staatsbedrijven).

Gemeentefonds

Fonds, waarin een deel van de opbrengst van de rijksbelastingen wordt gestort en waaruit jaarlijks aan de gemeenten uitkeringen worden gedaan tot dekking van een deel van haar uitgaven.

Homogene groep

Groep van begrotingsposten met een zodanige samenhang, dat het doelmatig is, een voor het geheel geldende (meerjarige) begrotingsafpraak te maken. Soms ook een rest van op zichzelf heterogene posten uit een begrotingshoofdstuk. De meeste begrotingshoofdstukken zijn in homogene groepen verdeeld. Afzonderlijke homogene groepen worden gehanteerd voor ontwikkelings samenwerking en voor wetenschapsbeoefening.

Incidentele loonstijging

Het verschil tussen de procentuele toename van het looninkomen per werknemer en de procentuele toename van de regelingslonen.

Inflatie

Algemeen: stijging van het algemene prijspeil.

Kosten: inflatie veroorzaakt door stijging van de kosten per eenheid produkt.

Loonkosten: inflatie veroorzaakt door stijging van de loonkosten per eenheid produkt.

Vraag- of bestedings: inflatie veroorzaakt doordat de bestedingen het aanbod van goederen en diensten overtreffen.

Inflatiecorrectie

Een in de wet geregelde aanpassing van de tarieven van de loon- en de inkomstenbelasting om de drukverzwaring als gevolg van de inflatie teniet te doen.

Initiële loonstijging

Het deel van de contractloonstijging, dat niet verband houdt met prijsindexclausules.

Inkomensverdeling, categoriaal

De verdeling van het gevormde inkomen (toegevoegde waarde) over de categorieën arbeid en kapitaal.

– *primaire:* de verdeling vóór verrekening van inkomensoverdrachten;

– *secundaire:* de verdeling na verrekening van inkomensoverdrachten (enerzijds belastingen en premies, anderzijds uitkeringen en subsidies).

Institutionele beleggers

Instellingen, die uit hoofde van hun bedrijf regelmatig de beschikking krijgen over middelen op lange termijn en die uit dien hoofde in de gelegenheid zijn om eveneens op lange termijn middelen op de kapitaalmarkt aan te bieden.

Kohierbelastingen

Belastingen, die rechtstreeks en op naam worden geheven van degenen, op wie deze belastingen geacht worden te drukken. Zij worden zo genoemd omdat de aanslagen in kohieren worden vermeld. Zij omvatten thans de inkomstenbelasting, de vennootschapsbelasting, de vermogensbelasting, de personele belasting en de grondbelasting.

Kredietbeheersing

Beperking van de kredietverlening door het opleggen van kredietplafonds aan de kredietinstellingen (direct systeem) en/of via het voorschrijven aan de kredietinstellingen van een minimum verhouding van daartoe aangewezen liquide middelen ten opzichte van aan hen toevertrouwde gelden (indirect systeem)

Landbouw-Egalisatiefonds

Afdeling A. Hiertoe behoren o.m. de uit het nationale landbouwbeleid voortvloeiende uitgaven en ontvangsten, die ten laste of ten bate van het Rijk komen, alsmede de bijdrage van de Europese Gemeenschappen voor inningskosten betreffende landbouweffingen.

Afdeling B. Hiertoe behoren de uitgaven en ontvangsten, die ten laste of ten bate van de Europese Gemeenschappen komen.

Liquiditeitenbinding door het Rijk

Vermindering van de liquiditeitsmassa als gevolg van een liquiditeitsoverschot van het Rijk.

Liquiditeitsmassa

Het totaal van primaire en secundaire liquiditeiten in handen van het publiek.

Primaire: chartaal en giraal geld.

Secundaire: vorderingen op het bankwezen en de overheid, welke op korte termijn en zonder belangrijk koersverlies en masse in primaire liquiditeiten kunnen worden omgezet.

Liquiditeitscreatie

Vergroting van de liquiditeitsmassa als gevolg van

- liquiditeitstekort van de overheid;
- korte kredietverlening door het bankwezen aan de particuliere sector;
- toeneming van de lange uitzettingen van de banken, welke de aanwas van de aan hen toevertrouwde lange spaargelden overtreft;
- toevoer van liquiditeiten uit het buitenland.

Liquiditeitsmarge, vrije

De mate, waarin de feitelijke verhouding van liquide middelen ten opzichte van de toevertrouwde gelden bij het bankwezen uitgaat boven de voorgeschreven minimale verhouding (zie kredietbeheersing, indirect systeem).

Liquiditeitsquote

De liquiditeitsmassa als percentage van het nationale inkomen.

Liquiditeitstekort c.q. -overschot van de overheid

Het financieringstekort van de overheid minus het netto beroep op de kapitaalmarkt. Dit tekort of overschot leidt tot creatie c.q. vernietiging van liquiditeiten door de overheid.

Loongevoelige uitgaven

Begrotingsposten of gedeelten daarvan, die rechtstreeks worden beïnvloed door algemene salarismaatregelen dan wel door loonstijging in het bedrijfsleven.

Middelingsregeling

De in de inkomstenbelasting bestaande mogelijkheid om wisselende inkomens van een aantal elkaar opvolgende jaren samen te voegen en de verschuldigde belasting te laten herrekenen op basis van het gemiddelde inkomen in elk van die jaren.

Modale werknemer

Gehuwde werknemer met belastingaftrek voor twee kinderen en een inkomen, dat juist beneden de premiegrens van de sociale verzekering ligt.

Monetaire financiering

Financiering van een tekort van de overheid door plaatsing van kortlopende schuld (o.a. schatkistpapier, kas- en daggeldleningen) en/of intoring op het bezit aan liquide middelen.

Neutrale financiering, monetair-

– van een begrotingstekort: financiering met op de kapitaalmarkt aangetrokken middelen.

Onderbesteding

Een situatie, waarin door tekort schietende koopkrachtige vraag in de volkshuishouding productiefactoren ongebruikt blijven.

Overheid, gezamenlijke

Het Rijk tezamen met de overige publiekrechtelijke lichamen.

Overloop

a. Overboeking naar een volgend begrotingsjaar van onbesteed gebleven bedragen op begrotingsartikelen, waarvoor in de begrotingswet met toepassing van artikel 24 van de Comptabiliteitswet 1927 de mogelijkheid tot overboeking is geopend.
b. (kasoverloop) Betalingen in het jaar volgend op het begrotingsjaar, die ingevolge artikel 22 van de Comptabiliteitswet 1927 nog ten laste van het begrotingsjaar worden verantwoord.

Procentpunt

Het absolute verschil tussen twee percentages. Bijvoorbeeld, een toeneming van de belastingdruk van 25 pct. van het nationale inkomen tot 30 pct. van het nationale inkomen betekent een stijging van 5 procentpunten.

Programma-effect (programma-inhoud) van de begroting

De materiële inhoud van de voorzieningen, die via de begrotingsposten worden tot stand gebracht.

Progressie van belastingen

Het verschijnsel, dat in verhouding tot het inkomen meer belasting moet worden betaald naarmate het inkomen hoger is.

Progressiefactor

De macro-economische verhouding tussen de procentuele toeneming van de belastingontvangsten (exclusief de gevolgen van belastingmaatregelen) en de procentuele groei van het nationale inkomen.

Provinciefonds

Fonds, waarin een deel van de opbrengst van de rijksbelastingen wordt gestort en dat jaarlijks over de provincies wordt verdeeld om een deel van haar uitgaven te dekken.

Prijsgevoelige uitgaven

Begrotingsposten of gedeelten daarvan, die rechtstreeks worden beïnvloed door prijsstijgingen.

Relevante uitgaven

Begrotingsuitgaven, die direct of indirect beslag leggen op de nationale middelen, exclusief de uitgaven die als conjunctureel worden aangemerkt.

Ruilvoet

De verhouding tussen het prijspeil van de export en dat van de import.

Rijksopcenten

Het aantal procenten, waarmee ten bate van het Rijk een belastingaanslag kan worden verhoogd.

Slang-arrangement

Overeenkomst van een aantal Europese landen, waaronder Nederland, om ten opzichte van elkaar de veranderingen in de wisselkoersen binnen afgesproken marges te houden.

Spaarquote

De verhouding tussen de totale besparingen en het nationale inkomen.

Stringent begrotingsbeleid

Een zodanige uitvoering van de begroting, dat eventuele in de loop van het jaar onvermijdelijke overschrijdingen door beperkende maatregelen elders dan wel door meevallers worden gecompenseerd.

Swap-transactie

Een contante valutatransactie (bijv. aankoop van dollars) gecombineerd met een tegen-gestelde termijnaffaire (verkoop van dollars op termijn) tegen dezelfde koers.

Toetsing aan de begrotingsruimte

Het tegenover elkaar stellen van de begrotingsruimte en de begrotingsmutaties, die daarop beslag leggen (de zgn. relevante begrotingsmutaties).

Valuta-interventie

Aankoop of verkoop van een valuta door de centrale bank met de bedoeling, invloed uit te oefenen op het koersverloop.

Vermoedelijke uitkomsten

Ten tijde van de opstelling van de miljoenennota voorziene uitkomsten van de begroting van het lopende jaar.

Vermoedelijk beloop

Ten tijde van de opstelling van de miljoenennota voorziene uitkomsten van de begroting van het vorige jaar. Deze uitkomsten worden in de uitgewerkte en toelichtende staten bij de ontwerpbegroting voor het komende jaar ter vergelijking vermeld naast die van de ontwerp-begroting en die van de vastgestelde begroting van het lopende jaar.

Verplichtingenpost

Toevoeging in de tekstkolom bij een begrotingspost van een machtiging tot het aangaan – tot een daarbij aangegeven bedrag – van verplichtingen, die tot uitgaven zullen leiden ten laste van latere begrotingen.

Voorinschrijfrekening

Rekening tot deelneming in toekomstige staatsschuld. Het Algemeen burgerlijk pensioenfonds is verplicht, zijn voor belegging beschikbare middelen op deze rekening te storten tot maximaal het bedrag, dat aan pensioenbijdragen van het Rijk wordt ontvangen. Het fonds kan over deze gelden niet meer vrijelijk beschikken; zij moeten in de schatkist blijven ter deelneming in toekomstige staatsschuld, tenzij de Minister van Financiën verklaart, daarop geen prijs te stellen.

Voorjaarsnota

Tussentijds overzicht over de uitvoering van de lopende begroting en van de te verwachten wijzigingen daarin, dat omstreeks het eind van de eerste helft van het jaar bij de Staten-Generaal pleegt te worden ingediend.

